

A
MAGYAR ORSZÁGGYŰLÉSEK

TÖRTÉNETE.

ÍRTA

D^r FRAKNÓI VILMOS

A M. TUD. AKADÉMIA RENDES TAGJA ÉS FŐTITKÁRA.

7. KÖTET
(1573 —1597.)

BUD A-PEST,

A MAGY. TUD. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

1881.

A MAGYAR ORSZÁGGYŰLÉSEK

TÖRTÉNETE.

HETEDIK KÖTET.

(1582—1587.)

I.

A pozsonyi országgyűlés.

1582. január—február.

Az 1580. február 10-én megnyitott pozsonyi országgyűlés márczius 17-én eredmény nélkül oszlott szét. Az ellenzék ez alkalommal valósította ismételve megújított fenyegetését, hogy nem bocsátkozik a királyi propositió tárgyalásába, míg a király a sérelmek orvoslása iránt biztosítást nem nyújt. És csakugyan a rendek szétmentek a nélkül, hogy a királyi kivonatokat tárgyalták és végzéseket alkottak volna.

Erneszt főherczeg — a ki az országgyűlésen a királyt képviselte volt — ekkor azt ajánlá Rudolfnak, hogy mielőbb hívja össze újra az ország rendéit, személyesen jelenjék meg körükben, és ha ismét oly makacs ellenzéssel találkoznék: »az engedetleneket, kivált a szóvivőket» szigorúan büntesse meg. ') De habár a kincstár érdekei, — nem lévén adó megsza-
vazva, — az országgyűlés megtartását sürgetően követelték, a király nem sietett azt egybehívni. Az elkeseredett küzdelem, melyet az ellenzék előreláthatólag megújítandó volt, aggodalmakkal tölté el nyugalom után vágyó lelkét.

Csak az év vége felé hajolt meg a parancsoló szükség előtt. 1580. november 7-én szétküldé a meghívó leveleket, melyekkel az országgyűlést a következő év január 6-ra Pozsonyba kihirdető.²⁾ Azonban elutazását Prágából napról napra halogató, és mikor az országgyűlés kihirdetett határnapjától már csak egy hét választó el, annak elhalasztására határozta el magát. A királyi leiratban «több fontos és nyomós ok»

¹⁾ V. ö. az Országgyűlési Emlékek VI. kötetét, 352 s. kk. 11.

²⁾ A meghívó levél több szabad királyi város levéltárában.

mellett, a melyeket közelebből meg nem jelöl, beteges állapotát hozza föl, a mely nem engedi meg, hogy oly hosszú útra vállalkozzék. Egyúttal kilátásba helyező, hogy »rövid idő múlva« közhírré fogja tenni az országgyűlés határnapját.)

E rövid idő nyolcz hónapig tartott. Csak szeptember 16-án küldetett szét a prágai várból a második meghívó levél, mely november 11-ére tűzte ki a határnapot.²⁾

A királyi udvarban most is aggodva néztek a gyűlés elé. A királyi helytartó, az év első hónapjaiban jelentette volt, hogy a magyar rendek között titkos szövetségek alakulnak, oly czélból, hogy az országgyűlésen a nádori és a primási méltóságok betöltését küzdjék ki.³⁾ Másfelől is fenyegető hírek érkeztek az elégületlenségről, melyet a német hadak erőszakos magaviseleté folytonosan növel, és azon napról napra emelkedő népszerűségről, melynek Báthory István, a lengyel király örvend.⁴⁾

Mindennek daczára, vagy talán épen azért, a második határnap is elmúlt, a nélkül, hogy a király a Prágából való elutazásra és az országgyűlés megnyitására csak gondolna is; a mi a diplomatiiai körökben nem csekély megbotránkozást szült.⁵⁾

1) Az 1580. év december 31-ikén kelt királyi leirat több városi levéltárban. — L. Irományok II. sz.

2) Több városi levéltárban.

3) Radecky Istvánnak 1581 márczius 13-án a királyhoz intézett levele: »Conspiraciones occultae sünt, ut nunquam ad postulata Maie-statis Vestrae in futára Diéta consentiant, nisi Palatinum Archiepi-scumque in hoc Regno declaret.« (A bécsi állami levéltárban.)

4) A spanyol követ 1581 október 19-én Prágából írja: »La diéta de Ungria sera cierta, y es forzosa por dar satisfaction a los Ungaros, los quales se van inclinando cada dias, segun se sospecha al Rey de Polonia, por los buenos sucesos que va tiniendo con el Moscovita.«

5) A spanyol követ november 16-án írja Prágából: »Se va difiriendo la diéta de Ungria, que siendo assignada para Sanct Martin, no se vee demostracion ninguna de partida, con gran admiracion de todos los que consideran las cosas; porque con la mala satisfaction que los Ungaros tienen de la milícia alemana. que esta en sus fronteras, y la mucha aficion a la buena fortuna y buen proceder del Rey de Polonia, jusgan por cosa necesaria, que el Emperador no la difiera: pues está desengau-

Csak december második felében érkezett Rudolf Bécsbe.

Ez alatt a magyar rendek, kik most attól tartottak, hogy az országgyűlés ismét el fog halasztatni, még késedelmesebben és kevesebben, mint egyébkor, gyülekeztek Pozsonyba. *)

Az ország politikai hanyatlását alig tünteti föl bármi oly szembetűnően, mint az országgyűlésre megjelent rendek lajstroma.

Meghívólevelek küldettek:

36 megyéhez és Horvátország rendéihez,

1 érsekhez és 10 püspökhöz,

9 zászlós úrhoz, 65 mágnáshoz, és 8 főrangú özvegyhez

5 préposthoz és 9 káptalanhoz,

27 tanácsos- és kir. táblai taghoz,

14 királyi városhoz és a hét bányavároshoz.²⁾

És megjelentek:

19 megyének és Horvátország rendéinek követei,

1 érsek és 6 püspök,

12 zászlós úr és mágnás, 6 távollevő mágnás és özvegy követei,

2 prépost és 5 káptalan követi. A királyi személynek és 2 két itélőmester,

9 királyi város és a hét bányaváros követi.³⁾

E szerint az alsó tábla 82, a főrendek táblája pedig csak 19 tagot számított.

Nagyrészt december végén már együtt voltak. Mivel híre járt, hogy a király Erneszt főherczeget fogja maga helyett Pozsonyba küldeni, január első napján küldöttséget, (melynek Telegdy Miklós püspök, Thurzó Elek, az egyik Ré-

nado que no le juntaran sin su presencia ... E no solo es de temer el Rey de Polonia . . . pero tambien por la parte que ticne en Transilvania.c

1) A spanyol követ január 23-án Pozsonyból jelenti: »Han acudido menos hungaros de los que se pensaba, aunque ellos dicen, que la causa ha sido pensar que el Emperador difiriera la Diéta más de lo que la ha diferido.c

2) Az 1582 végén készült jegyzék a bécsi udvari kamara Itárában.

3) Radeczy 1582 január 5-iki leveléhez mellékelve küldi a megjelent és útban lévő rendek jegyzékét. i— A bécsi állami levéltárban.

vay és néhány városi követ valónak tagjai), bocsátottak Becsbe, mely a királyt fölkérje, hogy személyesen jelenjék meg.¹⁾

Rudolf január 4-én fogadta a küldöttséget, és kijelenté, hogy néhány nap múlva meg fog jelenni a rendek körében. És csakugyan, január 13-án. Erneszt főherczeg kíséretében, megérkezett Pozsonyba. A Duna partján az ország render élén a helytartó fogadta és üdvözölte. Ágyúk dörgése között lóháton vonult föl a várba. Istvánfy Miklós a történetíró, mint nádori helytartó, kivont karddal lovagolt előtte.²⁾

A királyt a külhatalmaknak udvaránál székelő kövei is kísérték: a pápai nuntius, a velencei követ, továbbá Don Guillen de San Clemente spanyol követ, Renato Cato a ferarai ügyviselő, és mások.³⁾

Január 15-én az ország render a váriakba hívtak meg, hol a király jelenlétében fölolvastatt a *propositió*.

Bevezetésében, szokás szerint, a király tevékenységéről szól, melylyel az országot egykori hatalmába és jólétébe visszahelyezni igyekezik. Hogy e czélt ekkorig el nem érheté, a szerencsétlen viszonyok és a közbejött akadályok okozták. Mikor két év előtt, őt magát fontos ügyek Csehországban visszatartók, és Erneszt főherczeget küldé a magyar országgyűlésre, fölhívta a rendeket, hogy gondoskodjanak hazájok védelméről. Ha akkor intését meghallgatják, és kiváuitait teljesítik, bizonyára megtalálták volna a gyógyszer azon bajok számára, a melyek miatt *nem ok nélkül* panaszkodnak, és elejét vették volna az azóta bekövetkezett szerencsétlenségek nagy részének. Néki, főleg az ország érdekeinek szempontjából, igen nehezére esett a rendek magaviseleté. Mivel azonban, távolléte miatt, semmit sem tehetett, a megfelelő intézkedéseket akkorra kellett halasztania, amikor személyesen megjelenhet az országban; bár időközben is, a maga erejéből, minden lehető módon

¹⁾ Radeczy püspöknek 1582 január 1-én a királyhoz intézett levele és a lőcsei követeknek január 8-iki jelentése.

²⁾ A kassai követeknek január 5-iki és a lőcsei követeknek január 16-iki jelentésök. (A nevezett városok levéltárában.)

³⁾ A két utóbbinak Pozsonyból küldött jelentéseit megőrző a spanyol állami levéltár Simancasban, és az olasz k. állami levéltár Modenában; a velencei követ jelentései a bécsi állami levéltárban.

törekedett az ország biztonságáról gondoskodni. Egyúttal azon volt, hogy mielőbb megtarthassa az országgyűlést; de egészségi állapota és más fontos okok miatt, mostanáig el kellett halasztania. Mindez annál nagyobb fájdalmat okozott neki, minél mélyebb részvételt viseltek az ország lakosainak szerencsétlen sorsa iránt.

Reméli, hogy ez alkalommal sikerülni fog a panaszoknak és bajoknak okait megszüntetni, a népet az elnyomás alól föl szabadítani, a véghelyek oltalmáról és az igazság kiszolgáltatásáról, a belbéke és közbiztonság helyreállításáról gondoskodni.

A propositió ezután áttér a királyi kívánatok előadására melyek között első helyen az adó megszavazása áll. A megszokott modorban hangsúlyozza annak mellőzhetetlen szükségességét. Figyelmezteti a rendeket arra, hogy két esztendőn át nem fizettek adót. A jövő két esztendőre tehát, ha többet nem, legalább *hat-hat forintot* szavazzanak meg minden porta után, melyeknek új összeírása eszközöltessék; megállapítván, hogy a jobbágyok, kik az egy telek után járó szolgáltatokat teljesítik, habár censust nem fizetnek is, az adót tartozzanak fizetni. Fölmentve az adó fizetésétől csak az legyen, kinek háza elégett, vagy a ki elpusztult helyen új házat épített. A zsellér, ki saját házában lakik, az adónak felét, a ki másnak házában lakik, az adónak negyedrészt fizeti.

A rendek fölhivatnak, hogy az adó kivetése és behajtása körül elharapózott visszaélések megszüntetéséről, az adóhátalékok behajtásáról, a harminczadok és tizedek beszedésének szabályozásáról, a kereskedők szabad és bántatlan közlekedésének biztosításáról, a lengyel érczpenz kiküszöbölése tárgyában alkotott törvények végrehajtásáról, az arany és ezüst kivitelének meggátlásáról tanácskozzanak.

A várak megerősítésére, jobbágyaiknak tizenkét napi munkáját, minden 25 porta után kiállítandó egy kocsival, ajánlják föl; az ingyen munkák fölosztását és fölhasználását bízzák a királyra és helyettesére Erneszt főherczegre. Rendelkezzenek az ingyen munkák váltságdíjaira vonatkozó számadások átvizsgálásáról. A kapitányokat és a várerődítési mun-

kák vezetőit hatalmazzák föl, hogy az építkezési anyagot a szomszéd birtokosok erdeiből és kőbányáiból beszerezhessék.

A hadak tartására nézve és a fölkelés tárgyában, úgy szintén az önkényes behódolások és a magyarországi hadak dúlásainak megakadályozása céljából alkotott korábbi végzések megújítandók. Szabályozandó, hogy a jobbágyoknál beszállásolt katonák az élelmezés fejében mennyit fizessenek, és miként tegyenek eleget kötelezettségüknek.

A király megújítja az utolsó országgyűlésen kifejezett azon kívánatát, hogy a katonaság soraiban meglazult fegyelem helyreállítása végett, katonai rendszabályokat, azok mintájára, melyek a németországi hadaknál gyakorlatban vaunak, állapítsanak meg. Egyúttal törvény által intézkedjenek, hogy az államásaikról kapitányaik engedélye nélkül távozó katonákat senki se fogadja szolgálatába; és hogy a király vagy Erneszt főherczeg engedélye nélkül senki se léphessen idegen fejedelem szolgálatába.

Válaszszanak a rendek biztosokat, kik, az ausztriai és morvaországi rendek küldötteivel, az országos határok szabályozását, melyet a megelőző országgyűlések ismételve sürgettek, végrehajtsák.

Végül a király néhány pontot vett föl a propositióba, melyek Slavoniát illeték. Szükségesnek látta, hogy a kapronczai, breszti, litvanicsi és zredicskii várak megerősítésére nagyobb mérvű ingyen munkák fordíttassanak, és azokba nagyobb számú őrség helyeztessék. Minthogy továbbá Sziszek vára nagy fontossággal bír, és föntartására a szomszéd tartományok is áldoznak, kívánatos, hogy a zágrábi káptalannak földesúri hatósága alól kivétessék; minélfogva fölhívja a rendeket, tanácskozzanak arról, mikép lehetne a káptalant, akár Slavoniában, akár Magyarországbán (»mert mindkét ország — úgy mond — egy testet képez«) más birtokokkal kárpótolni, Sziszeket pedig a bán hatósága alá helyezni. Az is eldöntendő, vajjon Topuszka várának ellátásáról a zágrábi püspök gondoskodjék; vagy a vár jövedelmei a püspököktől elvétetvén, a bánnak adassanak át; vagy pedig a vár, mint szükségtelen, leromboltassék? Hasonlókép tárgyalandó az a kérdés, vajjon,

Hrasztovicza várának elhatározott lerombolása haladék nélkpi végrehajtassék-e?

A király fölhívja a rendek figyelmét arra is, hogy a bán tekintélyének emeléséről, úgy szintén a véghelyek élmezésének megkönnyítéséről intézkedjenek.

Egyébkint a rendeknek szabadságukban áll a magok részéről is mindazt előterjeszteni, a mit a közjó előmozdítására és az ország nyugalmának biztosítására alkalmasnak vélnék, vagy a minek orvoslását szükségesnek látják; újjólag biztosítva őket jóakaratóról, és bizalmát fejezve ki hűségök iránt. ')

Az országgyűlés, más nap, (január 16.) tartotta első ülését. A jelenlévő rendek összeirattak. Az igazolás alkalmával kitént, hogy a távollevő Homonnai Gáspár oly egyént küldött képviselőjéül, a ki egy nemes ember meggyilkolása miatt vád alatt állott volt. Oly nagy volt e miatt a fölháborodás, hogy a követet azonnal kiűzték az ülésteremből.

Ugyanezen ülésből a királyhoz küldöttség bocsátott, mely a propositióban kifejezett atyai gondoskodásáért a rendek köszönetét tolmácsolá. ²⁾

De ez csak az udvariasság külső ténye vala. A megjelent rendek többségét ugyanazon szellem vezérlé, mely az utolsó országgyűlés eredménytelen fölslását vonta maga után: elkeseredés a nemzet szabadságainak folytonos megsértése, az idegen befolyás elhatalmasodása, az országgyűlések erőfeszítésének sikertelensége fölött.

Ily körülmények között, a tanácskozások csakhamar elvesztve a higgadt eszmecsere jellemét, szenvedélyes küzdelmek, zajos viták és zavarteljes jelenetek színhelyévé tették az országgyűlést.

¹⁾ A bécsi állami levéltárban a propositiónak két különböző fogalmaznia van meg. De az egyikben a következő jegyzet áll . . . Disz Conceps ist in etlichen Artikelu geendert worden.« Tehát a másik példányt terjesztették elő.

²⁾ A *lőcsei* követek január 16-án írják: »Homonnai Gasparus abgesandten hat man beit des Tags, wie man die Status ordentlich beschriebenen, auszem Landhaus gejagt . . . Heit bedancken sich drauff Status et Ordines«, holnap kezdik a tárgyalást.

Az ellenzék, régi taktikáját követve, kijelenté, hogy a propositiók tárgyalásába nem bocsátkozik, míg a király a sérelmek orvoslása és a nemzeti szabadságok biztosítása iránt megnyugtató intézkedéseket nem tesz.

A főpapok egy része az ellenzékhez csatlakozott. A városok követei az udvar intenióit támogató párthoz csatlakoztak, a mely csakhamar némi előnyt tudott kivívni; a mennyiben kivitte, hogy a királyi kívánatok — az adóügyet kivéve — a sérelmekkel egy időben tárgyalassanak, és a határozatok együtt terjesztessenek föl. *)

Mindazáltal a gyűlés körében ezután sem csillapodott le az izgatottság, melyet más incidensek is növeltek.

Például, január 24-én. a királyi helytartó lakásán tartott ülésben *Sailer Márton*, Lőcseváros egyik követe, elpanaszolá azon sérelmeket, melyeket a városok polgárai, szabadságaikban, különösen a vámok és harminczadok tekintetében, úgy az uraktól, mint a királyi tisztviselőktől szenvednek.

Erre *Bornemisza György* kelt föl, és azzal a váddal állott elő, hogy a városok a magyar elemnek ellenségei, magyaroknak nem adnak polgárjogot és nem engedik meg, hogy polgárok özvegyeit nőül vegyék; sőt még a magyar kolduló deákokat is, kik házaikban énekelnek, elűzik.

Batthyányi Boldizsár hasonlóképp nyilatkozott.

Ezek után a gyűlés a városi követek előterjesztése fölött napirendre tért.²⁾

A rendek első fölirata január utolsó napjaiban adatott át a királynak.³⁾

Első részét a rendek sérelmei és ezekkel kapcsolatos kívánatai töltik be. Fölkérik a királyt, hogy a katonai hivatalokra magyarokat alkalmazzon; a katonák erőszakoskodásai-

1) A lőcsei követek január 21-én írják, hogy a rendek »zwei Tag haben sie hinbracht mit Geschrey, sie wolten, ehedeni Ilire Maiestät wolten ihre supplication gnedigist erhören, demnach anheben von Hirer Majestat Proposition zu handeln.*

2) A lőcsei követek január 29-iki jelentése.

3) Január 30-án már megteszik rá a német tanácsosok észrevételeiket; a miből következtetjük, hogy 28-án vagy 29-én adatott át a királynak.

és zsarolásainak vegye elejét; a fölvidéken és Kanizsán állomásozó német lovasokat távolítsa el; ne engedje, hogy a kapitányok az igazságszolgáltatásba avatkozzanak; a magyar cancellariát és a magyar tanácsot alakítsa át, visszaadva megillető hatáskörét; intézkedjék, hogy a cancellaria útján kibocsátott rendeletek előtt az idegen származású kapitányok is hajljanak meg; gondoskodjék a véghelyek kellő felszereléséről és ellátásáról; ne engedje, hogy a várerődítéseknél alkalmazott építések tétlenül töltsék az időt; az üresedésben levő főpapi javadalmakat és világi hivatalokat töltsse be; a nyolczadi és helytartói törvényszékeknek a szokott időben megtartását rendelje el; ne engedje, hogy a kamara által bérlett tizedek beszédésénél a kapitányok és kamarai tisztviselők a népet zsarolják; gondoskodjék, hogy a várakhoz tartozó birtokok jól kezeltessenek; a nemesek magvaszakadtéval a koronára szálló jószágokat adományozza érdemes hazafiaknak; a harminczad beszédésénél szokásba jött visszaéléseket szüntesse meg; az egyes megyék, városok és magánosok által az 1580-dik évi országgyűlésen bemutatott panaszokat mielőbb orvosolja.

A rendek ezután áttérve a királyi propositióra, kijelentik, hogy készek adót megajánlani, de előbb biztosíttatni óhajtanak az iránt, hogy a király orvosolni fogja sérelmeiket; mihelyt ez megtörtént, a mennyire lehetséges, teljesíteni fogják a királyi kívánatokat. Ez eljárást a közjó követeli tőlök; nem dacból határozták el magokat arra.

A harminczadok tárgyában föntartatni kívánják azt a régi gyakorlatot, hogy az ország határain belül áruitól senki se fizessen harminczadot; ellenben ezt fizetni kötelesek a *jobbágyok*, kik az országból bármit kivisznek. A dugarusok megbüntetése az ország rendes biráihoz tartozzék, nem pedig a kamarához, mely nem lehet egy személyben vádló és bíró. A harminczadok tisztí állomásaira a király magyarokat nevezzen ki, és a magyar kamara hatósága alá helyezze őket. Minthogy pedig a fölvidéken a harminczadokat gyakran egy helyről a másikkra teszik át, és új vámokat állítanak föl; a király hozzon be állandó Szervezetet, és a vám-tételeket közölje a rendekkel; az apróbb czikkek, melyeket az urak és nemesek saját használatukra szállíttatnak, úgyszintén az uraknak és ne-

meséknek saját birtokaikon nevelt marhák vám-mentesek legyenek.

A földbirtokosokat, kik az utakat keskenyebbekké teszik, oly özeiből, hogy az áthajtott marha annál könnyebben tévedjen szántóföldjeikre, és így a kereskedőket zálogolhassák. az alispánok büntessék meg.

A rendek megegyeznek, hogy az új gyakorlat, mely szerint némely földbirtokosok az árúmegállítás jogczimén, a kereskedőtől tizedet vagy kilenczedet hajtanak be. szüntettessék meg, és e tekintetben a korábbi törvények maradjanak érvényben.

A hidak és utak fönntartására és a száraz vápok eltörlésére nézve megújítják az1566-ik évi országgyűlésen alkotott törvényeket, oly hozzáadással, hogy a mennyiben valamely város. mezőváros vagy falú nem képes a hidak és utak fönntartására, a szomszéd helyeknek közreműködését igénybe veheti.

A király kívánságát, hogy a birtokosok magvaszakadtával a koronára szállott jószágok tárgyában fönnforgó perek soron kívül az országbíró által tárgyaltsanak: a rendek nem teljesíthetik, hanem ragaszkodnak az 1578-ik évi országgyűlésen hozott végzésökhöz.

A tizedek tárgyában is az utolsó országgyűlésen alkotott törvényt újítják meg. Mivel pedig az egri tizedek beszédésénél sok csalás fordúlt elő: azt ajánlják, hogy minden tizedszedő mellé egy nemes csatoltassék, ki azt ellenőrizze és kimutatásait az illető megyének küldje be; továbbá a szepesi kamara által bérelt egri tizedeket, a mennyiben a távolság miatt beszédésük nehézséggel jár, hagyja az illető földbirtokosoknál; az oláhok és ruthenek, úgyszintén az elpusztult helyeken a nemesek által megtelepített jobbágyok kötelesek legyenek tizedet Szedni; a nádudvari kerület tizedei iránt, az 1563-ik évi törvényre hivatkoznak.

Mínthogy magok a királyi tisztviselők a magyar aranyokat és tallérokat kiviszik Lengyelországba, a hol nagyobb értékük van mint Magyarországbán, és ide be hozzák a kisebb értékű lengyel pénzt; mínthogy továbbá a lengyel pénz a fülvidéken annyira elszaporodott, hogy a forgalomból való kizárása sokakat megkárosítana: e bajok megszüntetésére legezélsze-

riíbb eszköznek azt tartják, hogy a király minden országaiban egyforma értékű pénzt veretessen; ekként ugyanis a magyar pénz a külföldön, és az idegen pénz Magyarországon akadály nélkül hozható forgalomba; továbbá kívánatos, hogy a király az aprópénzt nagyobb mennyiségben verettesse.

Az arany és ezüst kivitelének megakadályozását a rendek is szükségesnek tartják; de figyelmeztetik a királyt, hogy saját tisztjei a bányavárosokból minden aranyat és ezüstöt Ausztriába visznek ki. Emiatt kérik, hogy a király lássa el az országot elegendő magyar pénzzel, és a bányákat a magyar kamarának rendelje alá.

Ingyen munkákat, az 1578-iki törvények által szabályozott módon, 12 napra szavaznak meg; egyúttal ajánlkoznak, hogy azok behajtásáról és hova fordításáról, általán a véghelyek megerősítéséről ezentúl magok fognak gondoskodni.

Az erődítési munkálatokhoz szükséges épületanyagoknak beszerzésére vonatkozólag, az 1563-ik évi országgyűlés végzéseire utalnak.

Az állandó hadak, a fölkelés, az önkényes behódolások és a katonák kalandozásai tárgyában, a fennálló törvényeket megerősítik.

A legelőkre kirendelt lovas katonák kicsapongásainak megszüntetésére, szükségesnek látják, hogy határozottassék meg az időpont, a melytől fogva és a meddig a legelőkön tartózkodjanak; továbbá szabályoztassék azon mód, miként elégítsék ki az őket élelmező jobbágyokat.

Az állomásaikról engedély nélkül távozó katonák megbüntetéséről az 1552-ik évi törvény intézkedik. A rendek azon nézetben vannak, hogy a nemes ifjakat, kik tapasztalatok szerzése végett, idegen országokban óhajtának hadi szolgálatba lépni, szándékuk végrehajtásában nem kell akadályozni.

A határok szabályozására a rendek megválasztották biztosaikat, és azoknak névsorát bemutatják. Egyúttal kívánják, hogy Szepesmegyében a király területe és a Lengyelországnak elzálogosított városok között is újra szabályoztassanak a határok: a slavouiai rendek pedig hívassanak föl, hogy saját tartományuk határainak szabályozására biztosokat küldjenek ki. A

slavoniai véghelyeket illető előterjesztések szintén azon tartomány gyűlésén vétessenek tárgyalás alá.

A király kérje föl az erdélyi vajdát, hogy a főnálló ügyességhez alkalmazza magát, és a magyarországi alattvalókat mindennemű zaklatásoktól óvja meg.

A rendek előadják a nehézségeket, melyekkel az élelmszereknek és takarmánynak szállítása a véghelyek számára össze van kötve és azoknak megszüntetésére csak egy módot ismernek, azt, hogy mindent készpénzzel kell kifizetni.

A nyolczadi és helytartói törvényszékek üléseiben a bírák teljes számmal jelenjenek meg.

Felkéri a királyt, hogy a 13 szepesi város kiváltása iránt a lengyel királylyal, az Ausztriának elzálogosított várak visszaszerzése iránt az ausztriai rendekkel tárgyalásokat indítson; és akadályozza meg, hogy a földesuraiktól megszökött jobbág্যokat Ausztriában befogadják. ¹⁾

A király, miután a fölirat tartalmával megismerkedett, fölhívta az országgyűlést, hogy küldöttséget bocsásson hozzá.

Az előtte megjelent rendeket nyájas és szívélyes szavakkal intette, hogy az adó-ügy tárgyalását ne halasszák el, mint-hogy annak elintézésétől föltételeztetik számos sérelem orvoslása; mihelyt erre nézve határozatot hoztak, ő is, a mennyire lehetséges, eleget fog tenni hozzá intézett kérelmeiknek. ²⁾

Azonban a királyi üzenet nem volt képes megállapodásától eltéríteni a köznemességet. És mikor szavazásra bocsátott a kérdés: vájjon az alsó tábla hajlandó-e az adó megajánlásáról tanácskozni; a megyei követek mindnyájan nemmel szavaztak; sőt a városi követek közül is — bár a királyi

¹⁾ A föliratot, sajnos, nem őrizték meg a levéltárak. Tartalmát a pozsonyi kamarának, továbbá az udvari kamara és haditanács Pozsonyban jelenlevő tagjainak jelentései ismertetik meg velünk. Mind a három a bécsi állami levéltárban.

²⁾ A kassai követek február 5-én írják, hogy a fölirat kívánataira »ist ihr Majestät nicht eingegangen, sondern hinwiederumb uns hierauff bégért, mundtlich den geordnete.n, Abgesandten in Presburger Schloss eine freindliche libliche Vermanung gethan, man sollte doch die dicam, als das, davou das andere dependirt, nicht hindan setzen, sondern fleissig davon handln...«

helytartó egyenként magához hivatá őket, hogy megnyerje — a nagyszombatiak és soproniak a köznemességhez csatlakoztak.¹⁾

Ezen határozatot ismét küldöttség vitte meg a királynak, a ki élő szóval és írásban is, újólág kérte a rendeket, hogy teljesítsék kívánatát. «Mínthogy — így szólott — igazságos és méltányos, a mit kérek, és a ti előnyötök, az ország java, nem pedig a magam haszna lebeg szemem előtt: kérlek titeket, tanácskozzatok az adó megajánlásáról.»²⁾

A király intéseinek, a helytartó és a személynök rábeszéléseinek meg volt az a hatása, hogy azokat az egyházi és világi urakat, a kik előbb az ellenzékhez csatlakoztak volt, attól elvonták;³⁾ mind a mellett a kormánypárt még mindig jelentéktelen kisebbséget képezett. Az ápril 4-én történt újabb szavazás alkalmával, több mint száz szavazó közül, csak 24-en szavaztak a király kívánatának teljesítésére.⁴⁾

¹⁾ A kassai követek idézett jelentése.

²⁾ »Rogo vos, cum aequum et iustum sit quod peto, non in meum, sed vestrum et Regni usum, de eo, scilicet dica tractate.« Ugyanott.

³⁾ A kassai követek idézett jelentésükben folytatólag írják: »Die Praelaten und Magnifici auch die Pröbest die zufor bey dem Landt waren, kamen au ff unsere Meynung und erboten sich sampt und mit uns zueheben nacli Vormögen . . . Hat uns wiederumb Herr Locumtenens in seynen Meyrhoff fordern lassen, undt höchlich gewarnet, wir sollen durcliaus nicht abweichen, sondern in der ersten Meynung verbleiben . . . Welches wir dann gethan undt also etwan zwanzig oder vier und zwanzig vota ohne die Landthern undt Praelaten zusammenkommen, welches wegen uns die Landtschafft sehr zuwieder worden. Die Praelaten aber undt Magnifici lassen sie ohne Unterlass ermanen, anzeigendt, es werde nichts Gutes erfolgen, man sollte doch Ihr Majestät Bedacht haben, die nicht alléin Ungerischer König, sondern auch Römischer Kaiser weren, so hetten sie Ihr Majestät willig erwölt, er aber sie nicht mit Gewalt gezwungen, so sey es biliig ihm zür Erhaltung ihrer undt des Landes contribuiren. Aber durcliaus nichts, alles in Windt und umbsomst, das nicht Wunder wen der Herr Personalis thet wie Moses, der wegen des Volcks Starrheit die Taffeln zue der Erden warff.e

⁴⁾ A szavazás eredményéről *aferrarai* követnek február 6-án kelt jelentése tudósít: »Hieri l'altro, trattandosi da quei che di presente hanno voto nella Diéta, che sono pin di cento, . . . se si dovea risolvere a fatto avanti le proposte dell'Imperatore, o pur perseverare nel volere essere sgravati prima, che prestare altro alia Maesta sua, fu colta l'opinione di tutti, nella quale non se ritrovarone altri che 24 che sentissero in favo~e

A király magához hívatta tanácsosait, a kik a legnagyobb tekintéllyel és népszerűséggel bírtak: *Nádasdy Ferenciét, Révay Ferenczet, Forgách Simont* és *Pálffy Miklóst*. Kijelenté elüttök, hogy mihelyt az országgyűlés az adót megszavazta, úgy az országos, mint a magán sérelmek tárgyában kielégítő intézkedéseket fog tenni. Háromszor ismételő e szót »igérem« — »promitto«.

Ezek a február 7-én tartott elegendy ülésen adták elő a királyi nyilatkozatot, és részletekre menve, biztos kilátásba helyezték, hogy a király ezentúl »a mennyire lehetséges, magyar tisztviselőket fog alkalmazni, és a véghelyekben magyar hadakat fog tartani.«

Előadásukat hathatósan támogatta *Draskovics György* bíbornok, királyi cancellár, ki »az Istenre« kérte a rendeket, hogy ne ellenezzék tovább az adóügy elintézését; legyenek tekintettel úgy a királyra, mint azon társaikra is, a kik a költségből kifogyva, eredmény nélkül kénytelenek haza térni. ') del Re.« A *velencei* követ is február 6-án írja: »Nella ballottatione non furono trovate piu di XXIII ballate a favore della Mtá Sua.«

1) A *kassai* követek február 8-án írják: »Heuttiges Tages (a margin áll: 7 februarii) ist vöm Hern Draskowits Ihr Majestat Cancellario umb Gottes AVillen begeret worden und gebetten in allgemeiner Versammlung, das Landt wölle doch auff Ihr Majestat Begeren, als viel inöglich eingehen, dann es wern Ihr Majestat genzlihen gedacit auff jedes nach Vermögen abzuhelffen; sie solten auch gedanken auff diejenigen, die wegen Abgang der Zerung schon verrasen lietten müssen, die weil keine Execution oder Entrichtung auff ihres Supplicieren erfolget, welches wahrlich Ihr Majestat selbst heute beklaget; zue dreyen malen Herrn Nadasdy, Beway Francisco, Forgach Simoni und Palfy . . . abzuheffen promittiret, auch in Seiner Majestat Namen zuepromittiren befolhen. Habén solches mündtlichen redender Ihr Majestat zuegehöret. Neben dem: Desiderant Status et Ordines Regni sua sarta et tecta a me resuruari privilegia et immunitates; quanto magis Begiam et Imperatoriam authoritatem conuelli aequum non est.« — A *lőcsei* követek pedig február 9-én: »Ihre Majestat fürgeben, sie wollten sich nur wegen der dica . . . resolvirn, Sie wollten gnadigest allé Landts gemeine und privát Beschwar wegnehmen, mit dreifachem promitto . . . Hat zuvor Ihre Majestat angelobt, und in Hírem Namen Ihre Bât der Landschafft angeluben, Sie wolten ungerische Amptleit so meglich . . . nennen, hungrish Volck in statt der deutschen haltén.« — Ezen eseményekről *Isvánfy* is történeti munkájában (XXV. könyv) röviden említést tesz.

Ezen utóbbi tekintet, úgy látszik, nem csekély nyomatékai bírt a megyei követek előtt, a kik már türelmetlenül várták az országgyűlés befejezését.

Így történt, hogy másnap, február 8-án, midőn a ferencziek kolostorában tartott elegendő ülésben egy újabb királyi leirat fölolvastatott, az országgyűlés a folyó 1852-ik esztendőre két forintot szavazott meg. De a köznemesség óhajtására kimondatott, hogy ezen ajánlatot szabad akaratból, nem kötelességből teszik; és érvénytelennek tekintik azon esetre, ha a király a sérelmek orvoslása iránt tett ígéretét nem teljesíti.¹⁾

Már másnap érkezett le az országgyűléshez a király válasza, úgy az adó-ajánlatra, mint a rendek első fölirottára.

A megajánlott két forinttal nem elégedett meg; ismételé a propositióban kifejezett azon kívánatot, hogy a rendek két esztendőre 6—6 forintot szavazzanak meg.²⁾

Még inkább, mint ezen kívánat, kelté föl a csalódás érzetét a gyűlés körében, a sérelmek tárgyában adott királyi válasz, bár mérsékelt és kíméletes hang vonult rajta keresztül.

A király kijelenti, hogy «kegyelmesen értette meg» a propositiójára adott választ. A rendek hűségét soha sem vonta kétségbe; meg van győződve, hogy alattvalói kötelességeiket ezentúl is lelkiismeretesen teljesítendik. Viszont ő maga is, úgy a közjót, mint a magánosok érdekeit, mindig kiváló figyelmére fogja méltatni.

Elénk emlékezetében van az, a mit az utolsó országgyűlésen a rendek által fölterjesztett sérelmek tárgyában kinyilatkoztatott. Hogy mindazáltal az a mit kilátásba helyezett, nem ment teljesebbé, a sérelmek nincsenek megszüntetve: a

¹⁾ A *kassai* követek február 8-án írják: »Diesen Tag, nemlichen den 8 februarii ist wiederumb eine allgemeino Versamlung gescheben in Kloster, da man Ihr Majestát Schreiben vorlesen, hernach per voces beschlossen worden, das man Ihr Majestát in der dica ditts Jahr 2 fl. gében soil, auff zweheu termin, doch nicht als debito, sondern libera collatione, wie es die Regnicolae fürgebracht; da aber Ihr Majestát nicht Ihrer Zuesag eine Volziehung than wurde, wolten si nachmals durchaus etwas zu gében nicht eingehen.«

²⁾ A *lőcsei* követek február 9-iki jelentése. Az adó tárgyában váltott föl- és leiratokat nem bírjuk.

szerencsétlen időviszonyoknak és a királyra nehezedő súlyos kötelességeknek tulajdonítsák. Ugyanis a katonaság zsoldjának rendetlen fizetéséből származik a bajok legnagyobb része.

Áttérve a rendek kívánataira, kijelenti, hogy a katonai hivatalokra, éppen az ország érdekében, idegeneket is kell alkalmaznia, Ismételi azon okokat, melyeket már az utolsó országgyűlésen fölhozott. Azonban a magyarok soha sem voltak ezen hivatalokból kizárva, És, példáid, az egri és kanizsai kapitányságokat, melyek a legjelentékenyebbek, több magyar, mint idegen viselte. Jelenleg is tárgyalásokat folytat Zrínyi Györggyel és Nádasdy Ferenczczel, oly czélból, hogy ez a dunántúli főkapitányságot, amaz a kanizsai kapitányságot vállalja el. A király teljes bizalommal viseltetik a magyarországi rendek hűsége, állhatatossága és hősi es erényei iránt; minélfogva hön óhajtja az országot oly állapotban látni, hogy védelmére a magyarok elégségesek és az idegenek nélkülözhetők legyenek.

A katonák kihágásairól és zsarolásairól élénk fájdalommal értesül. Mivel pedig azokat leginkább a katonaság zsoldjának rendetlen kifizetése okozza, gondoskodni fog a zsoldnak pontos fizetéséről, és a szigorú fegyelemnek a katonaság soraiban behozataláról. Egyúttal fölhívja a rendeket, válaszsza nek körükből biztosokat, kik a királyi tisztviselőkkel a teendők iránt tanácskozzanak. A király ugyanis óhajtja, hogy a katonák által okozott károk büntetés és kártérítés nélkül ne maradjanak. Rendeletet fog kibocsátani, hogy a fölvidéken és Kanizsán elhelyezett német lovasok, a kik eddig legtöbb panaszra adtak okot, minden kicsapongástól tartózkodjanak; sőt kész azokat, ha a rendek kívánják, mihelyt lehetséges, elbocsátani. A jövőben megüresedő kapitányságok betöltésénél magyarországi alattvalóira különös tekintettel leend.

Arról, hogy a kapitányok az igazság kiszolgáltatásába avatkoznak, hiteles tudósítások nem érkeztek hozzá. De ha a rendek panasza alapos, arra magok a magyar urak és nemesek adnak okot, a kik viszályaik kiegyenlítésében nem mindig a rendes eszközöket használják, és a kapitányok közvetítését veszik igénybe. Azonban el fogja rendelni, hogy jövőre királyi engedély nélkül a közvetítést ne vállalják el.

A magyar cancellária és a királyi tanács hatáskörére nézve, utal az 1569-ik évi országgyűlés végzésére és az utolsó országgyűlésen adott saját nyilatkozatára. Újra fölhívja a rendeket, gondoskodjanak arról, hogy néhány magyar tanácsos állandón az udvarnál tartózkodjék, a kikkel a király a «tisztán magyar ügyekben» — a melyek t. i. »az igazság kiszolgáltatását, az ország jogait és szabadságait illetik» — tanácskozassék. Egyúttal rendelkezni fog, hogy a «többi magyar ügyek, melyek a hadi tanács, vagy az udvari kamara illetőségéhez tartoznak, «minél gyorsabban intéztesseuk el, hogy a rendeknek panaszra okuk ne legyen.

A rendek a miatt is panaszt emelnek, hogy a magyar cancellár útján kibocsátott rendeletek megvetéssel visszautasítottak. A mennyiben ez a német kapitányok és tisztviselők részéről történék, a rendek jól tudják, hogy azok kiknek vannak alárendelve; és a király kész mindenkor igazságot szolgáltatni.

A véghelyek föntartására, a király úgy a német birodalom, miut saját országainak és tartományainak rendeitől lehetőleg bőséges segélyt igyekszik kieszközölni. Kívánatos, hogy e tekintetben a magyar rendek jó példát adjanak.

Hogy az erődítési munkálatok vezetői gyakran hosszabb időn át tétlenül töltötték az időt, a költségek hiányából keletkezett; igyekezni fog, hogy jövőre minden fölösleges költségek mellőztessék.

Az üresedésben levő egyházi és világi hivatalok betöltéséről mielőbb határozni fog, úgy hogy a rendeknek erre nézve többé panaszra okuk ne, legyen.

Rendelkezni fog, hogy a uyolczadi és helytartói törvényszékek a meghatározott időben összejöjjenek; hogy a tizedek beszédésénél a jobbágyok minden zsarolástól megkíméltessenek; hogy a várakhoz tartozó jóságok jól kezeltessenek.

A király elismeri, hogy a koronára szállott jóságok egy része elárusított; de a befolyt jövedelem a közszükségekre fordított. Es habár nem létezik törvény, mely a királyt arra kötelezi, hogy az ily jóságokat eladományozza; elődeinek példáját követve, nem mulasztandja el híveinek jó szolgálatait ily módon megjutalmazni; elvárja miudazáltal, hogy azt úgy

fogják tekinteni, mint királyi bőkezűségének nyilatkozatát, nem pedig úgy, mint kötelességének teljesítését.

A harminczadok körül elhatalmasodott visszaélések iránt bővebb fölvilágosítást kér; és ha meg fog győződni arról, hogy tisztviselői törvénytelen eljárást követtek, a büntetést nem fogják elkerülni.

Az 1580-ik évi országgyűlésen, a megyék, városok és magánosok által bemutatott panaszok, annak idejében, megfelelő elintézést nyertek. Azok, kiknek sérelmei ekkorig még nem orvosoltak, újra előterjeszthetik; a király igyekezni fog azokat a lehetőség szerint orvosolni.

A harminczadok tárgyában el nem térhet az eddigi gyakorlattól, mely szerint a török területről, vagy Erdélyből a király területére bevitt árucikkek is harminczad alá esnek; minthogy a törökök és erdélyiek is a király területéről bevitt árucikkeken megveszik a harminczadot.

A rendek jóváhagyák, hogy a jobbágyok által az országból kivitt marhák és árucikkek után harminczad szedessék be. A király fölteszi, hogy ezen nyilatkozattal nem azt akarják kimondani, hogy a nemesek szabadon üzhetnek kereskedést, és csak a jobbágyok kötelesek harminczadot fizetni; elkezöleg az igazság azt követeli, hogy a kereskedést üzö nemesek és nem-nemesek között semmi különbség se legyen. Az sem engedhető meg, hogy a nemesek saját birtokaik természetényei után a harminczadot fizetni ne tartozzanak. A kamara bíraskodási jogot csak az 1555-ik országgyűlés által meghatározott esetekben vesz igénybe, s akkor is a törvény követelése szerint a jogban jártas férfiak közreműködésével él. A rendek kérésére, a király kész velök közölni a vámtételek listromát.

A rendek gondoskodjanak arról, hogy az urak és nemesek a birtokaikon átvezető utakat hagyják meg régi állapotjukban és ne tegyék keskenyebbekké; a mennyiben pedig az átvonuló kereskedőket zaklatni vagy megkárosítani merészezik, az alispán a károsultaknak haladék nélkül szolgáltatson igazságot.

Az áru megállítási jog mikénti gyakorlására, Zsigmond, Mátyás és II. Ulászló törvényei mérvadók; azon visszaélés,

mely szerint némely urak tizedet vagy kilenczedet követelnek a kereskedőtől, megszüntetendő.

A hidak föntartása tárgyában hozott végzést jóváhagyja, oly megjegyzéssel, hogy az alispánokra, kik kötelességüket ez irányban nem teljesítik, büntetést kell szabni.

A száraz váмок eltörlésében megnyugszik.

A király megújítja a koronára szállott jószágok körül fölmerülő perek tárgyában kifejezett kívánatát, mely a régi törvényeken alapszik, és úgy a fiscus, mint az egész ország érdekeivel is összhangzásban van. Ha pedig a rendek a király kívánatát teljesíteni állhatatosan vonakodnak, azt mindenestre határozzák el, hogy ezen perek a többieket megelőzőleg vétessenek tárgyalás alá.

A tizedek behajtása tárgyában az 1547 és 48-ik évi törvények megtartandók. Arra nézve, hogy minden tizedszedő mellé egy esküdt nemes adassék, megfontolandó, hogy ez sok költséggel és kevés haszonnal járna. Elégségesnek tartja, ha tizedszedőkké megbízható egyének neveztetnek. Az Egerváratól távol eső tizedek bérlését az illető földesuraknak át fogja engedni. Méltányos, hogy a ruthének, oláhok és ráczok a tizedek fizetésétől ne legyenek fölmentve. Egyébkint az 1563 és 1574. évi törvényczikkek épségben maradnak.

A király, miután tudomására hozatott, hogy magok a tisztviselők hozták be a lengyel pénzt, vizsgálatot rendelt, a mely azonban a vádat nem igazolta. A rendek azon nyilatkozata, hogy a lengyel pénzt a rendek nagy kára nélkül nem lehet kiküszöbölni, az 1578-ik évi törvénnyel és a király által kibocsátott rendeletekkel ellentétben áll; a rendek azon javaslata pedig, hogy a király minden országaiban egyenlő pénzt veretessen, sok nehézséggel van összekapcsolva; ennél fogva ezen ügyet újólag tárgyalás alá kell venni; a király a bajok orvoslására legcélszerűbbnek látja az 1578-ik évi törvények végrehajtását.

Az arany és ezüst kivitelének megakadályozását, és e czélból az 1550-ik évi törvény megújítását helyesli. A bányák kezelési módjának megváltoztatása a legnagyobb hátrányokat vonná maga után; mindazáltal a király mindent meg fog tenni, hogy a bányákat lehetőleg jó állapotba hozza.

A fölajánlott ingyen munkákat kegyelmesen elfogadja. Megnyugszik abban is, hogy azoknak kezelését a rendek magokra vállalják; de kívánja, hogy nevezzék meg azon egyéneket, a kik hivatta lesznek az ingyen munkák váltságdíját a megfelelő véghelyekre fordítani. Hassanak oda, hogy az ingyen munkákat mindenütt pénzen váltsák meg. Az erődítési munkálatoknál úgy a rendek, mint az építészek alkalmazkodjanak a már megállapított tervekhez. A megelőző országgyűléseken megszavazott és le nem szolgált ingyen munkák behajtására küldjenek ki a rendek külön biztosokat.

Azon helyeknek kijelölését, melyekre az ingyen munkák és azok fejében befolyt összegek fordíttassanak, bízzák a királyra és távollétében Erneszt főherczegre. Ha pedig erre rá nem állanak, a király megelégzik, ha a rendek biztosokat küldenek ki, s ezek a hadi tanácsosokkal egyetértőleg fognak eljárni.

Helyesli, hogy az építési anyagnak beszerzése iránt az 1563-ik évi végzés érvényben maradjon. Az állandó hadak a főnnálló törvények értelmében tartassanak; az urak és nemesek rendszeren szolgáltatassák ki az általok állított katonák zsoldját; azoktól, kik kötelezettségeiknek nem felelnek meg, a főkapitányok kétszeresen hajtsák be a meg nem fizetett összeget; a makacsok ellen pedig a legsúlyosabb büntetéseket alkalmazzák.

Az önkénytes behódolások tárgyában ragaszkodik a propositióban kifejezett, kívánatához. A rendek állapítsák meg, hogy a kik önkényt behódolnak, azután is az egész adót tartoznak megfizetni. Hasonlóképen újólag fölhívja a rendeket, szabjanak büntetést az urakra és nemesekre, a kik a király, vagy a véghelyek parancsnokainak engedélye nélkül az ellenséges területre betörést intéznek. A hajdúknak és kósza katonáknak megfélemlését az ország nyugalmanak biztosítása követeli.

A határnapot, mikor küldessenek a lovasok a legelőkre, nem lehet meghatározni; ez az időjárástól függ. Méltányos, hogy azon katonák, a kik zsoldjukat pontosan kapják, az élelmiszerek árát azonnal kifizessék; de azokra nézve, a kik zsoldjukat nem kapják meg, oly intézkedéseket kell tenni, hogy nekik a jobbágyok a szükségeseket előlegezzék.

Hogy a katonák állomásaikat el ne hagyassák, esküt kell tőlök követelni, a melynek mintáját a király a rendekkel közli.

A király nem teljesítheti a rendek azon kívánatát, hogy a nemes ifjaknak álljon szabadságukban külhatalmak katonai szolgálatába lépni. Ez ugyanis veszélyel járna. A nemesek más katonákat is vinnének magokkal, és tetemesen megfogyna azoknak száma, a kikre az ország védelmében szükség van. A nemes ifjak helyesebben járnak el, ha szorongatott hazájuk védelmére ajánlják föl szolgálatukat. Tapasztalatok szerzésére itt is elég alkalom nyílik. Egyébkint, ha a királyhoz fordulnak engedélyért, hogy külföldi hadseregbe léphessenek, a körülményekhez képest meg fogja azt adni. Ezek után sürgeti, szabjon az országgyűlés büntetést azokra, kik a király engedelme nélkül lépnek külföldi szolgálatba, vagy másokat csábitanak arra.

A király azon lesz, hogy az országos határok szabályozására kiküldött bizottságok mielőbb eljárhassanak megbízatásukban. A Szepességben nem rég föllállított határvonal megváltoztatása a királyi tekintély csorbitásával járna; de a rendek kiküldhetnek bizottságot, mely az ügyet megvizsgálja. Helyesli, hogy a slavoniai rendek némely határkérdés elintézésére biztosokat küldjenek ki.

Az erdélyi vajdát föl fogja szólítani, hogy a király alattvalóit ne engedje zaklattatni.

Megegyezik abban, hogy slavoniai véghelyekre vonatkozó királyi javaslatok a slavoniai gyűlésen tárgyaltsanak.

Az élelmiszereknek a véghelyekre elégséges mennyiségben szállítása mellözhetetlenül szükséges; mert különben a nélkülözés arra kényszeríti a katonákat, hogy zsarolással szerezzék be a szükségeseiket. Mindent készpénzzel megfizetni nem lehetséges mindenkor; de némi késedelem a fizetésben nem jár nagy hátránnyal.

Kívánatos, hogy a törvényszékek ülésein a bírák teljes számmal legyenek jelen; de gondolják meg a rendek, hogy midőn ezt kimondják, nem származhatnak-e abból a perlekedőkre hátrányos következmények? A fölvidék számára Eper-

jes helyett, Nagyszombatban tartassák meg a nyolczadi törvénszék.

A szepesi városok és az Ausztriához csatolt várak visszaváltása iránt tárgyalásokat fog indítani. Azon lesz, hogy az Ausztriába menekülő jobbágyok tárgyában alkotott törvények végrehajtsanak.

Végül értesíti a rendeket, hogy a csehországi rendek közelebb tartott gyűlésükről a következő nyilatkozatot küldik a magyar országgyűlésnek:

Csehország és a hozzákapcsolt tartományok render, kik a Magyarország iránt viseltető őszinte rokonszenvök által indítatva, véghelyeinek oltalmára és különösen Újvár várára jelentékeny áldozatokat hoztak és hoznak folyvást; azon kérdést intézik a magyarországi rendekhez, mikép fogadták és fogadják ezen segílyt? továbbá mit várhatnak tőlök viszont Csehország és a hozzákapcsolt tartományok javára?

A király fölhívja a rendeket, hogy erre nézve megfelelő nyilatkozatot tegyenek, a melyet közölni fog a csehországi rendekkel; hogy ily módon is a két ország között fönnálló barátságos viszony szorosabbra fűződjék.¹⁾

A királyi iratok fölött február 10-én vette kezdetét a tanácskozás. A megyei követek éles szavakban adtak kifejezést elégedetlenségöknek. Többen kijelentették, hogy azon esetre, ha előre ismerik a királyi válaszirat tartalmát, a két forintot nem szavazták volna meg; és lemondva azon reményről, hogy a jelen országgyűlés a várt eredményre fog vezetni, befejezését sürgették, úgy, hogy a király mielőbb újabb országgyűlést hirdessen. Több főúr és nemes azonnal elutazott.²⁾

Mindazáltal a többség egy második fölirat szerkesztését határozta el, mely az elsöben kifejtett kívánatokat ismételő.³⁾

Erre a király válaszában kijelenté, hogy az ország kormányzásában elődjeinek példáját követte mindig; ő sem alkalmazott kevesebb magyart, az ország jogainak és szabadságai-

¹⁾ Egykorú irat a bécsi állami levéltárban.

²⁾ A lőcsei követeknek február 9. és 10-iki jelentéseik.

³⁾ Ezt, sajnos, nem ismerjük.

nak fõntartására õ sem fordított kevesebb gondot, mint elõdei. A mit elsõ válaszában az idegenek alkalmazásának indokolása végett fölhozott, valamint ígéretei, méltán megnyugtathatják a rendeket. Δ kanizsai kapitányságon és a Dunán túli fõkapitányságon kívül, a palotai kapitányság elvállalása iránt is magyar úrral folytat tárgyalást; és ha a Dunán innen valamelyik kapitányság megüresedik, figyelembe fogja venni a magyarokat.

A többi sérelmek orvoslása iránt, »miután a rendek nézeteit ismeri;« a magyar tanácsosokkal behatóan fog tanácskozni, és mindent, a mi lehetséges, megteendő.

Újra hivatkozik az 1569-ik évi országgyűlés végzéseire, melyek szerint az igazságszolgáltatást, továbbá az ország jogait és szabadságait illetõ ügyek, a magyar tanácsban, a kamarai ügyek a kamaránál, a hadi ügyek a haditanácsban tárgyalandók; és a királyi udvarnál állandón két magyar tanácsos alkalmazandó. Ezen végzéseket ezentúl is fõn kell tartani. Mivel pedig a rendek több világi tanácsost kívánnak alkalmaztatni, ez iránt tanácsosaival értekezni és mielőbb határozni fog.

Miután pedig a király jelen nyilatkozatát végelhatározásának kívánja tekintetni, elvárja a rendektõl, hogy abban megnyugodva, az adó megajánlása és a többi fõnforgó ügyek tárgyában haladék nélkül határozni fognak, és ekképen lehetővé teendik az országgyűlésnek, mely már is elég hosszúra nyúlt, befejezését. Idõközben elõterjeszhetik magánsérelmeiket; ezekre nézve az igazság követeléseinek értelmében fog határozatot hozni. Az országgyűlés befejezése után pedig az üresedésben levõ egyházi méltóságok és világi hivatalok betöltése iránt is intézkedni fog.¹⁾

A király »végelhatározása« egyáltalán nem elégíté ki a rendeket. Ezek azonban nem voltak hajlandók a tárgyalásokat tovább folytatni. És így abban történt megállapodás, hogy úgy a királyi propositio legtöbb tárgyainak, mint a sérelmeknek elintézését a jövő országgyűlésre halasztva, jelenleg csak

¹⁾ Eredeti fogalmazata a bécsi állami levéltárban.

legsürgősebb ügyekről fognak végzéseket alkotni. A király ebben megnyugodott, és — bár ezen eredményekkel elégségtelen vala — elfogadta az egy évre megajánlott két forintnyi adót¹⁾

Ezek után a törvénykönyv szerkesztése csak rövid időt vett igénybe.

Bevezetésében a rendek hálajokat tolmácsolják a király által kitüntetett atyai gondosságért. Előadják, hogy »hazájok szeretete és ő felsége iránti hódolatuk által ösztönözve,« folyamodtak hozzá, «hogy mindazon visszaéléseket és sérelmeket, melyek az ország közszabadságának hátrányára régtől fogva elhatalmasodtak, kegyelmesen szüntesse meg, az idegen tisztek féktelenségének vegye elejét, a magyar tanács hajdani tekintélyét állítsa vissza.« Ezen kívánataik teljesítését élő szóval és írásban kilátásba helyezé. Teljes bizalommal viseltetnek iránta, és nem kételkednek, hogy ígérését tel-

¹⁾ A *vélenzei* követ február 19-én írja: » Convenero finalmente gl'Ongari df rispondere a S. M. che havendoli promesso li dói taleri per porta con opinione di essere sgravati da tanti danni. ..; horache veggono S. M. prender tempo a far le provisione, conoscono anche non haver modo di poterli pagare senza grandissima difficultá et quasi distruttione del paese; ma che con tutto cio per mostrar maggiormente la loro devotione verso la M. S. si contentano osservare quanto hanno promesso . . . et che pregavano S. M. a contentarsi. La qualel'istesso giorno li fece dire in risposta che non patera supportar piu tan te dilationi che le impedivano Fattendere ad altre cose de inolta importantia, et che pero conoscendo loro l'onestá della dimanda della M. S. . . . facessero subito quella deliberatione che ii paresse, perche lei era risoluto non voler piu replicare, ma partirsi quanto prima . . . Gli Ongari veramente dopo haver gridato et conteso molto fra loro, hanno finalmente risponso d'essercontenti di pagar li dói taleri per un anno . . . et che S. M. resti servita di sodisfar in questo tempo allé loro dimande ... La M. S. ha accettato l'offerta et pubblicato il recesso della diéta, ma malissimó sodisfatta di questo procedere.«

A *spanyol* követ február 20-án *Pozsonyból* írja: »Ayer concluyo el Emperador la Diéta a los hungaros, con poca satisfaccion suya, porque han estado muy duros en no conceder el servicio que les pedia, que importaba menos de 300000 talleros, sin que primero les prometiese de sacarles la guarnicion estrangera o las cabezas della . . . La resolucion que se a tornado es que por este ano le concedan dós talleros por puerta de servicio, que importará menos de 80000 talleros.«

jesíteni fogja. Ennek következtében a folyó esztendőre minden porta után két forintnyi adót ajánlottak meg, új összeírás alapján, egyébkint az 1578-ik évi végzések értelmében.

Az ingyen munkákra, az állandó hadak tartására, és »egyéb közügyekre« nézve az 1578-ik évi végzéseket megújítják. A felsővidék lakói számára a nyolczadi és helytartói törvényszék Nagyszombatban tartandja üléseit. A törvényszékek ülnökeinek és a határok szabályozására kiküldött biztosoknak neveit felsorolják.

Végül *kívánják (postulant)*, hogy a király a birodalmi gyűlés befejezése után, mielőbb térjen vissza bazájokba, és időközben is »az ország közszabadságait, melyekkel ő felségének érdeke és tekintélye mindenkor szoros kapcsolatban áll, és a melyeket az ő felségének előterjesztett ártalmas visszaélések elhomályosítottak, tartsa fenn, és az országot régi állapotába helyezze vissza, e¹⁾

Az országgyűlés ezután február 17-ikén bezáratott.²⁾

A király február 19-ikén megerősítette a törvénykönyvet, és még néhány napot töltött Pozsonyban, a megyék, városok és magánosok által bemutatott kérvényeket intézve el.³⁾

¹⁾ A törvénykönyv eredeti példánya a bécsi udvari kamara levéltárában.

²⁾ A *lócsei* követek február 20-iki jelentése.

³⁾ Ezekre vonatkozó jelentések a bécsi udvari kamara levéltárában.

II.

A pozsonyi országgyűlés

1583. ápril havában.

Az 1582-ik évi országgyűlés csak egy esztendőre ajánlott meg adót, és eloszlott a nélkül, hogy a királyi propositióban kitűzött föladatokat megoldotta volna, A király azzal az Ígérettel zárta be, hogy a birodalmi gyűlésről, a hová sietnie kellett, visszatérve, azonnal újra össze fogja hívni az ország rendéit.

Ezt meg is tette. Ugyanazon év deczember 28-án szétküldettek a meghívó levelek, melyek az országgyűlés megnyitására az 1583-ik év márczius havának első napját tűzték ki. *)

A rendek csak márczius második felében kezdetek gyülekezni. ²⁾

Még későbben tette meg Rudolf király előkészületeit az országgyűlés megnyitására; márczius végén még folytak a tárgyalások a királyi propositio szövegének megállapítása tárgyában. ³⁾

¹⁾ A k. meghívólevél példányai több királyi város levéltárában. — A bécsi udvari kamara levéltárában meg van azon rendeknek, testületeknek és hatóságoknak névsora, a melyekhez meghívó levelek küldettek. Minthogy ez a legrégebb ilyenmű névsor, czélszerűnek láttuk azt a melékletben közölni.

²⁾ A kir. helytartó márczius 18, 20 és 23-án megküldi a királynak az egybegyűlt rendek névsorát. E szerint márczius 23-ig megjelent: 7 püspök, 6 báró, 7 »magnifici«, 3 »generosi ac egregii«, Horvátország követei, 1 prépost; — 4 káptalan, 28 megye, 11 királyi és 7 bányaváros követei. (A cancellár jelentései a bécsi állami levéltárban.)

³⁾ A király márczius közepe táján küldé le Pozsonyba a helytartóhoz és a cancellárhoz a propositio első fogalmazatát, véleményadás végett. Azok ajánlák, hogy adót két év helyett három esztendőre kérjen. »alioquin vix ad duos annos — induci regnicolae poterunt, melius ita-

Végre ápril 4-én, Mátyás és Miksa főhercegek, valamint a külhatalmak bécsi követének kíséretében, Pozsonyba érkezett. Két nappal utóbb nyitotta meg az országgyűlést. A királyi váriakban egybegyűlt rendeket, személyesen, rövid beszéddel üdvözlé. Örömet fejezte ki a fölött, hogy számosan jöttek össze. Utalt arra, hogy az ő késő megjelenésének okait már ismerik. Reméli, hogy kívánatainak tárgyalásában, követve őseik példáját, meg fognak felelni várakozásának és a közszükség követeléseinek. Viszont ő is bebizonyítandja, hogy szíven viseli a rendek és az ország jólétét. *)

Ezután az agg *Draskovics György* bibornok, királyi cancellár helyett, kit betegség lakásán tartott, *Telegdy Miklós* pécsi püspök fölolvasta a *királyi propositiót*, melynek lényeges tartalma a következő:

Köztudomású, hogy az ország maradványainak megoltalmazása a rendek közreműködése nélkül nem lehetséges. A király, tekintetbe véve az ország szomorú állapotát, szívesen mentené föl őket a segély megajánlásától. De bármily jelentékenyek az áldozatok, melyeket a német birodalom és a király többi országai s tartományai hoznak, a nagyszámú végvárok főtartása még többet igényel; annál inkább, mert a törökökkel nyolcz évre kötött béke végefélé jár, és kétséges, vajjon meg fog-e hosszabbítani. Továbbá az 1580. és 81-ik esztendőben adó nem ajánltatván meg, úgy a véghelyek megerősítése,

que est iniquum petere, ut aequum exigatur.« Békésmegeye portáinak új összeírásáról fölsleges említést tenni. A harninczadokról és vámokról szóló pontok xquae regnicolas exasperare possent« mellőzendők. Hasonlóképen elhagyandó a főurak kalandozásairól szóló pont »qui clamores saltern excitaret.* A lóvas hadak legelőiről intézkedő czikk szintén > regnicolas vehementer exacerbaret.« Végre a katonai törvényekről sem szükséges szólni »cum ad generales et finitimos capitaneos, et non ad regnicolas spectent.« (Márctzius 16-án kelt jelentésük a bécsi állami levéltárban.) Márctzius végén a propositió második fogalmazata küldetett meg nekik. Erre ápril 2-án megjegyzi, hogy a propositióban csak az adóról és az ingyen munkákról kellene szólni. «Caetera omnia, . . . tanquam superflua omittenda censemus, siquidem saltern disputandi ansam regnicolis praeberent, et alioquin superiorum diaetarum superinde sufficientes articuli habentur.« (Ugyanott.)

1) A bécsi állami levéltárban a királyi beszédnek négy eltérő fogalmazata találhatik.

mint a hadak fizetése tekintetében sokféle nehézségek támadtak. E miatt szükséges, hogy most az országgyűlés, a következő három esztendőre, évenként hat forintot szavazzon meg, minden porta után; új összeírást rendelve el, és az adómentességi kiváltságokat továbbra is fölfüggesztve.

z ‘ A várak erősítésére szolgáló ingyen munkákat — minden porta után egy jobbágyot és 25 porta után egy kocsit — úgy ajánlják meg, hogy azokat a megállapított árakban, készpénzen váltsák meg; kivéve oly eseteket, mikor bizonyos várakra munkások nem találkoznak. Az ingyen munkák megváltásából befolyt pénzek kezelését, az utolsó országgyűlésen, a rendek magokra vállalták. A királynak ez ellen most sincs kifogása. Azonban czélszerűbb volna, ha a megváltási díjakat, az alispánok közreműködésével, az adószedők hajtának be, és a magyar kamarának szolgáltatnák át. Az ekként befolyt pénzek kezelése s az erősítési munkálatoknak, a király által kinevezendő főfelügyelőjére bízánék. Ez köteles volna a megállapítandó tervek szerint járnunk el. Minden vár mellett, a hol erősítési munkálatok folynak, egy esküdt nemes alkalmaznának, a ki hivatva volna az ingyen munkák leszolgálatát és a munkások kielégítését ellenőrizni. A számadások a jövő országgyűlésen be fognak mulattni. A rendek pedig már most szabjanak büntetéseket azokra, a kikre az ingyen munkák leszolgálatában, a pénzek behajtásában és kezelésében hanyagság vagy hűtlenség fog bizonyúlni. A Kanizsa közelében épített, de nagy mértékben elhanyagolt erődök, a törökök betörésének megakadályozására igen hasznosak lévén, azoknak föntartása és jó karba helyezése végett, Zala- és Vasme gyék rendei külön ingyen munkákat ajánljanak.

A király továbbá fölhívja az országgyűlést, hogy a vég-helyeknek élelmi szerekkel ellátása érdekében intézkedjék; és a határok szabályozása tárgyában, az utolsó országgyűlésen kiküldött biztosoknak megbízását újítsa meg, vagy pedig más biztosokat küldjön ki. Végre kifejezést kölcsönöz azon reménységének, hogy a rendek tárgyalásaikban bebizonyítandják, hogy hazájok javát mindenekfölött szívökön viselik, és az őseiktől örökölt hűséget uralkodójok iránt megőrizték. Ő viszont azon lesz, hogy az utolsó országgyűlésen előterjesztett sérelmeket, a

mennyire a jelen időviszonyok engedik, megszüntesse; és erre vonatkozó határozatait *külön leiratban* közlendi. ¹⁾

Ezen külön iratban előadja a király, hogy az utolsó országgyűlés óta a rendek által előterjesztett sérelmek orvoslására irányozván figyelmét, némelyek iránt már is intézkedett, és reméli, hogy eljárásával a rendek meg lesznek elégedve.

Ugyanis mind a Dunán inneni, mind a Dunán túli főkapitányságot, továbbá a kanizsai, pápai és palotai kapitányságokat magyaroknak adományozta; az egri kapitányt elbocsátotta és helyét szintén magyarral fogja betölteni; a jövőre megüresedő kapitányságok betöltésénél is kiváló tekintettel leend magyarországi alattvalóira.

Az üresedésben volt egyházi méltóságok és világi hivatalok nagy része már be van töltve.

Továbbá fölhívja a rendeket, jelöljenek ki a magyar tanácsosok között négyet, a kik között fölváltva ketten a király udvaránál tartózkodjanak. Ezeket *nemcsak az igazság kiszolgáltatását, az ország jogait és szabadságait illető, tisztán magyar ügyek, hanem a vegyes, vagyis hadi és kamarai ügyek tárgyalásához is megfogja hívni*«, úgy hogy erre nézve további panaszokra nem leend okuk.

A katonák kihágásainak és a nép szenvedéseinek megszüntetését hön óhajtja; minthogy pedig erre a zsoldnak rendes fizetése a legbiztosabb eszköz, reméli, hogy a rendek a kívánt adót három évre annál készségesebben fogják megszavazni. A király emellett értésökre adja, hogy sikerült testvérét Miksa főhget a felsőmagyarországi főkapitányság elvállalására bírn. JÚEzen tisztében, miként az ország egyéb részeiben Erneszt fhg oda fog hatni, hogy a katonaságot kellő fegyelemben tartsa.²⁾

Régtől fogva ez volt az első királyi leirat, mely ígéreteknél többet tartalmazott; a rendek által annyiszor sürgetett kívánatok egy részének teljesítését foglalta magában. Mind-ezáltal az elért eredmény nem elégité ki az ellenzékét, mely a

¹⁾ A királyi propositió fogalmazata, a bécsi állami levéltárban. Egykorú másolata a bécsi udvari kamara levéltárában.

²⁾ A királyi leirat fogalmazata a bécsi állami levéltárban.

jelen országgyűlésen is soraiban látta az összes megyei követeket, és így az alsó táblánál uralkodó állást foglalt el.

Már az első ülésen, ápril 8-án, a ferencziek kolostorának nagy teremében, — miután a propositió latin és magyar nyelven fölolvastatott — az alsó táblán kimondó határozatát, hogy a királyi kívánatok tárgyalásába csak akkor fog bocsátkozni, ha az összes sérelmek orvosolva leendnek.

Ezen végzést más nap, megyei és városi követekből álló küldöttség vitte meg a főrendek táblájához. *Therney György* sárosi követ — ki *Megyery Imrével* és *Debreczeny Györggyel* az alsó tábla ellenzéki pártját vezeté,*) — volt a szónok. Hosszú beszédben adta elő az ország bajait, és kérte a főrendeket, hogy a nemzeti szabadságok visszaszerzésére csatlakozzanak a köznemességhez.

Rövid idő múlva a főrendek küldöttsége — melynek *Telegdy* pécsi püspök, *Máthesy* váci püspök, Révay Ferencz és Forgách Imre valának tagjai — meghozta a választ az alsó táblának. Telegdy fölszólítá őket, hogy jól fontolják meg a mit tesznek; vegyék tekintetbe, hogy a király, a rendek kívánatára, négy fontos végvárho magyar kapitányokat rendelt. Együttal közlé, hogy a főrendek fölirati javaslatot fognak szerkeszteni és azt az alsó táblával közlendik.²⁾

Ápril 10-én az alsó tábla ülést a városok által benyújtott kívánatok tárgyalása foglalta el.³⁾ Ezen alkalmat fölhasználták a megyei követek, hogy a városok elleni panaszait előadják; most is Therney sárosi követ volt a szóvivő. Utóbb megjelentek Telegdy püspök, Istváufy Miklós és Révay Ferencz, kik a főrendek által szerkesztett fölirati javaslatot bemutatták melyet az alsó tábla másnap, beható tanácskozás után, több lényeges módosítással visszaküldött. Egyebek között azon pontot, mely az adó megajánlására vonatkozott, törölte. Ápril 12-én

¹⁾ Ezt Radéczy István királyi helytartónak 1583. május 17-én a királyhoz intézett fölterjesztéséből tudjuk. (A bécsi állami levéltárban.)

²⁾ » . . . Audi wolle der grosze Adel ein Schriften an di Kays. Mt. stellen, und dem klein Adel um ihr Correctur zuekhomen lassen.« A bányavárosok követeinek naplója.

³⁾ Többi között Soprony városa panaszkodott, hogy a protestáns prédikátorokat a város és a megye területéről elűzték.

az alsó tábla tagjai már reggeli öt órakor összejöttek, bevárandoók a főrendek üzenetét a fölirat tárgyában. Csak kilencz órakor érkezett meg a küldöttség, mely hat tagból állott. Telegdy melegen kérte a követeket, hogy hagyjanak föl ellenzésökkel. De szavai hatás nélkül hangzottak el. A küldöttség eltávozott. Később Máthésy püspök és Czobor Pál küldettek át, hogy újabb kísérletet tegyenek. Másnap pedig egy harmadik küldöttség jött. De a követek állhatatosan ragaszkodtak azon megállapodásukhoz, hogy adót csak a sérelmek orvoslása után ajánlanak meg.

Végre a főrendek megegyeztek abban, hogy az adóról a föliratban említés ne történjék, és az országgyűlés csak általános szavakban fejezze ki, hogy a rendek készek életüket és vagyonokat a királynak följánlani. ')

Ekkor azután, ápril 14-én, délután két órakor a fölirat átadatott a királynak. Abban a rendek kinyilatkoztatják, hogy »égő vágygyal várakozva azon időre, a mikor ő felsége, kegyelmes ígéretei szerint, az ország közszabadságait helyre állítandja; a hátrányos szokásokat és visszaéléseket, melyek 1548. óta az ország szabadságait elnyomják, megszüntetendi; az országot régi állapotába visszahelyezendi«: jön ak látták mindenekelőtt az ország szabadságaira, «melyeket mindennél többre becsülnék» hívni föl figyelmét; mihelyt e tekintetben czélt érnek, semmit sem fognak megtagadni, a mit tőlök az alattvalói hűség követel, és a mire őket viszonyaik képessé teszik.

Köszönettel fogadják, hogy a sérelmeknek egy részét némely kapitányi állomásokat magyarokkal töltve be, már megszüntette; és fölkéri, hogy a többi sérelmeket is, a melyek még folyton szaporodnak, szintén szüntesse meg. Első sorban kívánják, hogy az összes véghelyekben magyarokat nevezzen kapitányokká; mert habár a főkapitányi tisztekre magyarokat nevezett ki, az idegen kapitányok gyakran megtagadják nekik az engedelmisséget.

A rendek továbbá panaszozzák, hogy a helytartó hatásköre különféle rendeletek által nagyon megvan szorítva; a magyar cancellár pedig oly állapotra jutott, hogy az udvari

¹⁾ A bányavárosok követeinek naplója.

kamarának és a haditanácsnak mintegy írnokává süllyedt. Azzal, ha két magyar tanácsos állandón az udvar mellett fog tartózkodni, nem lesz segítve a bajokon. A rendek czélszerűbbnek tartják, hogy a helytartó elnöklete alatt, magyar kormánytanács szerveztessék, mely a kisebb fontosságú ügyeket maga intézze el; míg a fontosabb ügyek, melyek az ország védelmét és fönmaradását illetik, a király elnöklete alatt tartandó tanácsülésekben, melyekre a mágnások is meghivatnának, tárgyalassanak. A *tisztán* magyar ügyek és a vegyes ügyek közötti megkülönböztetés aggodalommal tölti el a rendeket; mert tisztán magyar ügyeknek tekintik mindazokat, melyek Magyarországot érdeklik, hadi vagy pénzügyi, az egyházi vagy világi vonatkozásukat egyaránt; és ezeket kivétel nélkül, magyarok által akarják tárgyalatni.

Örömmel értesültek arról, hogy Felső-Magyarországban Miksa főherczeg veszi át a főparancsnokságot; de sikert működésétől csak úgy várnak, ha kellő utasítással és a hadak fizetésére szükséges pénzüsszegekkel lesz ellátva, és minden intézkedéseiben a magyar tanácsosok meghallgatásával fog eljárni.

Áttérve a királyi propositióra, készséggel elismerik, hogy az adó megajánlását az ország java és fönmaradása követeli. Ennélfogva, szerencsétlen helyzetükben is, mindazt meg fogják tenni, a mi tőlök kitelik; hacsak viszont a király sérelmeik orvoslása tekintetében kívánatainknak eleget teend.

Az ingyen munkák s az állandó hadak tartása, a lovas hadak legelői és az országos határok szabályozása tárgyában, az utolsó országgyűléseken alkotott végzésekre utalnak. ^{x)}

A király már másnap (ápril 15-én) reggeli hét órakor, közíé válaszáat, a magához meghívott rendekkel, a kikhez latin nyelven rövid beszédet intézett.

»A válasz — úgy mond — melyet a karok és rendek tegnap benyújtottak, meglepő volt rám nézve. Kívánataim méltányossága följosított arra a reményre, hogy a karok és rendek haladék nélkül válaszolanduak azokra, és nem fognak

¹⁾ Egykorú másolata a bácsi udvari kamara levéltárában.

oly végzéseket alkotni, melyek a teendők természetes rendjével ellentétben állanak. Mindezt iratomból bővebben megértemül. Kegyelmesen intem tehát a karokat és rendeket, hogy tekintetbe véve úgy az én méltóságomat és híremet, mint az ország szükségeit és a saját magok javát, várakozásomnak feleljenek meg. Viszont tőlem mindazt várhatják, a mit az alattvalóit mindenekfölött szerető király tenni képes.«¹⁾)

Ugyanezt *Telegdy* püspök, a helyettes cancellár *magyar* nyelven ismételé.¹⁻⁾)

A leiratban is azt adja elő, mily meglepő volt és menyire kellemetlenül hatott reá a rendeknek »az eddigi gyakorlattól eltérői megállapodása, mely⁷⁾ szerint az ország védelmére vonatkozó előterjesztéseket mellőzve, első sorban sérelmeiket vették tárgyalás alá. Figyelmezteti őket, hogy az ő érdekeiket és nem saját javát akarja biztosítani. Ítélik meg magok, mily hatást fog az gyakorolni a német birodalom és az örökös tartományok rendeire, ha látni fogják, hogy a magyarok saját szükségeik kielégítésére csekély készséget tanúsítanak. Fölvívja tehát őket, hogy késedelem nélkül határozzanak a propositióban foglalt kívánatokról. Mihelyt ez megtörtént, ő is a rendek által előadott sérelmek és kívánatok tekintetében mindent meg fog tenni, a mit a körülmények megengednek. Ellenkező esetben pedig »nem fogja tűrni, hogy őt itt tovább föltartóztassák, és vele ily kevés tisztelettel bánjanak; hanem szükségképen gondoskodnia kell a megfelelő teendőkről.«³⁾)

Ezen királyi leirat szokás szerint előbb a helytartó lakásán az egész országgyűlés jelenlétében, és azután a ferencziek kolostorában az alsó tábla előtt másodízben fölolvastatt. A személynök figyelmeztető a követeket «gondolják meg, kivel van dolguk» és fölvívta őket, hogy a király kívánataira álljanak rá. Másnap, April IG-án, a főrendek küldöttei — a pécsi és nyitrai

¹⁾ A beszéd egykorú másolata a bécsi állami levéltárban.

²⁾ A bányavárosok követeinek naplója.

³⁾ Egykorú másolata a bécsi udvari kamara levéltárban.

püspökök, Istvánfy és Révay — megjelentek az alsó táblánál, hogy azt engedékenységre hangolják.

Sikertelenül. Szavazásra bocsátatott a kérdés: vajjon a rendek kívánják-e az adót megszavazni, vagy nem? Otvennyolczan szavaztak nemmel, buszán igennel. *)

A főrendek ennek daczára két küldöttséget bocsátottak az alsó táblához. April 18-án pedig egy harmadik jelent meg, melynek tagjai — Telegdy püspök, Batthyányi Boldizsár, Pálffy Miklós, Istvánffy Miklós és Verancsics Faustus kir. titkár — előadták, hogy a király tegnap magához hívatta őket, és megbízta, igyekezzenek a fenforgó ügy mielőbbi elintézését kieszközölni.

Erre az alsó tábla bocsátott küldötteket a főrendekhez, kiknek véleményét kívánta megtudni. Ezek azt válaszolák, hogy korábbi határozatukhoz ragaszkodnak.

Másnap az alsó tábla ismét azt a kérelmet terjesztő a főrendek elé, hogy az országgyűlés az első föliratban foglalt kívánatokat egy második föliratban támogassa. Azt a választ nyerték, hogy a főrendek semmit sem tehetnek, és az alsó tábla kívánatait a király által megbízott urakkal közölje, a kik azt élő szóval hozzák a királynak tudomására.

Az alsó tábla követte a tanácsot. Az urak fölmentek a váriakba, és előadták az alsó táblának a sérelmek orvoslására vonatkozó kívánatait. Majd délután két órakor (ápril 1 9-én) visszatértek a kolostorban együtt maradt alsó táblához. Itt előterjesztették, hogy a király előtt az országos sérelmeket tüzetesen kifejezték, és a király késznek nyilatkozott azoknak orvoslására, de csak oly föltétel alatt, ha az országgyűlés előbb az adót megszavazza, mire megígérték a királynak, hogy a rendek két esztendőre három forintot fognak megszavazni.

A követek, ezek hallattára, nagy mértékben fölháborodtak. Heves fölkiáltások hanzottak soraikból, hogy nem szavazák meg az adót. A személynök figyelmeztető őket, hogy küldötteik az ő nevükben tették az ígérést, minélfogva azt

1) »Sindt alsdan die Stimmen colligirt worden, und sein befunden 58 Stimmen die nichtsgeben wollen bis Ihr Mt. ikre gravamina uicht abwendet, und 20 so gebén wollen.

teljesíteniük kell. Szavai hatástalanok maradtak. Nagy láрма támadott, mely a tanácskozást lehetetlenné tette. *)

Másnap (ápril 20-án) az alsó tábla kérdést tett a főrendeknél, vajjon az ő megbízásokból ígérték-e a királynál járt urak az adót. A főrendek kijelentették, hogy ily ígéretre nem adtak fölhatalmazást.

A főrendek — a kiknek körében a világi urak nagy része az alsó tábla álláspontját foglalta el, ²⁾ a történetek után hajlandók valónak arra, hogy a második fölirat a királyhoz fölterjesztessék.

Még az nap összejött a két tábla, elegendő ülésre, megálapította a fölirat szövegét, és haladék nélkül, küldöttség által benyújtotta a királynak. ³⁾

A rendek ezen második föliratban nem hallgatják el, hogy mély szomorúsággal tölti el őket a nehezítés, melyet a királyi válasziratból kiolvasnak. A királyi tekintély mindig szent volt előttök, és annak gyarapítása, lelki üdvösségük után, leginkább foglalkoztatta őket. Meggyőződésük szerint, nem követtek el oly hibát, a mely miatta király haragját megérdemelnék.

Az adó megajánlásának szükségességét soha sem vonták kétségbe. Az ország szabadságainak visszaállítását főleg azért sürgették, mert ettől föltételeztetik adófizetési képességük, és úgy a királyi méltóság mint az ország maradványainak föntartása. Eljárásukat a német birodalom és az örökös tartományok rendéi sem vehetik rossz néven; mert míg ezek a béke és az ő felsége által biztosított szabadságuk föntartásáért fizetik adójukat a magyarok őseik vérével Szabadságaiktól, minden törvényes ok nélkül, idegenek által meg vannak fosztva.

Mint hogy pedig ezen állapot az összes keresztény népek előtt meggyalázza és nagy veszedelemmel fenyegeti őket; »a

¹⁾ »Als die Stendt solches vernehmen, seindt sie wie die Uns inn igen erschrocken, und nein dartzu geschrien; und wol Herr Personalis prae-seutiae gesagt: es hetten ihre Abgesandt der Kays. Mt. in ihrem Namen zuegesagt, so haben sie doch mit vielem und grossem Geschrey alles widersprochen.«

²⁾ A bányavárosok követeinek naplója, ezeket elbeszélve, megjegyzi: »Seindt in der Sachen uneins; wiewol die Praelaten und Bischoff dreinwilligen, so wollen die Landherrn nicht.«

³⁾ Az idézett napló nyomán.

mindenható Isten szeretetére és irgalmára» kéri a királyt, hogy ígérete szerint, többi országainak módjára, szabadságukban tartsa meg őket, és kívánataikat, melyek a törvényekkel teljesen öszhangzásban állanak, teljesítve, orvosolja sérelmeiket; «mert szabadságuk eltörléséhez megegyezésüket nem adhatják.» Reméli, hogy ezek után esdekléseikért, melyeket az ország végső romlása erőszakol ki belőlök, nem fog rájuk nehezteni. *)

A következő napon (ápril 21-én) a király maga elé hívatta az országgyűlés azon küldöttségét, mely a fölirotot meghozta volt. Átadta *második válaszirátát*. Ebben hangsúlyozza atyai jó indulatát, melylyel a rendek iránt viseltetik. Mit sem kíván inkább, mint Magyarországot egykori virágzó állapotába visszahelyezve látni. Azonban, jelenlegi szomorú viszonyai között, tekintettel kell lenni azoknak követeléseire, és nem szabad olyasmit sürgetni, a mi most meg nem történhetik. O maga egész erejével azon lesz, hogy a rendek kívánatai, a mennyire a körülmények engedik, teljesedésbe menjenek. Ennek tanúságaid szolgál az, hogy több kapitányságra már is magyarokat nevezett ki; egi kapitánynya közelebb szintén magyar embert fog kinevezni. Mivel pedig most már csak kis számú vég-helyek állanak németek parancsnoksága alatt; reméli, hogy eddigi intézkedései és Ígéretei által a rendek ki lesznek elégitve.

Mint hogy továbbá a német birodalom és az örökös tartományok rendéi, midőn készséggel nyújtják Magyarország megoltalmazására segítségöket, ismételve kifejezték azon óhajtasukat, hogy nemzetiségökhöz tartozó egyének magyarországi katonai tisztségekre alkalmaztassanak: ha azokból teljesen kizáratnának, bizonyára sértve éreznék magokat, a mi az ország és az egész kereszténység kárára, veszélyes következményeket vonna maga után.

A helytartói és cancellári tisztek tekintetében a király azt hiszi, hogy azoknak, kik e tisztet viselik, panaszra nincs

1) Egykorú, hibás másolata a bécsi udvari kamara levéltárában.

2) Másolata a bécsi udvari kamara levéltárában.

okuk. Ha tekintélyüket és jogaikat bármiképen csorbítva látnák, a baj megszüntetésére alkalmas eszközöket fog használni. Egyébkint megújítja azon fölhívását, hogy a rendek válaszszeretnek magyar tanácsosokat, a kik állandóan az udvarnál tartózkodjanak, és a kiket »úgy a kamarai és hadi, mint minden egyéb magyar ügyek tárgyalásánál alkalmazni lehessen.« Ezekkel közölni fogja azon ügyeket is, melyek a békekötésekre vonatkoznak, vagy bármiként Magyarországot és más országokat közösen érdeklik. Ha pedig nagyobb fontosságú ügyek merülnek föl, ezek tárgyalására a többi magyar tanácsosokat is meg fogja hívni.

A harminczadok kezelése tárgyában oly intézkedéseket teend, melyekkel a rendek meg lesznek elégedve.

Arra nézve, hogy Miksa főherczeg küldetése a fölvidékre a várt eredményt meghozza, magyar tanácsosaival értekezni fog.

Ennél többet jelenleg nem tehet, és elvárja, hogy ezen » végleges és utolsó nyilatkozatával» megelégedve, a rendek a lehető legrövidebb idő alatt meg fogják az adót szavazni.» *)

És most újra megindultak a tárgyalások. Az alsó tábla ápril 22-én tartott ülésében, a megyei követek ép oly kevésbé hajoltak engedékenységre, mint előbb. Kinyilatkoztatták, hogy óvás mellett elhagyják az országgyűlést.

Másnap a helytartó lakásán *elegyes ülés* tartott, és itt újra szavazásra bocsátott a sokat vitatott kérdés, vajjon az adó megajánltság-e a sérelmek orvoslása előtt? Csak harminczan szavaztak igennel, hetvenen nemmel. Az ellenzék, — melynek a főrendek körében *Batthyányi. Boldizsár* és *Nádasdy Ferencz* erős támaszai valának²⁾ — most keresztül vitte, hogy a sérelmek orvoslása tárgyában egy harmadik fölirat intéztesék a királyhoz.³⁾

¹⁾ Másolata a bécsi udvari kamarai levéltárban.

²⁾ Ezt *Radéczy* k. helytartó. 1583. május 17-iki fölterjesztéséből tudjuk. — És a *körmöczi követ* ápril 25-ki jelentésében olvassuk: »Der Batthyányi den man zuvor wie ein Engel gehalten, ist gar zu einem Teuffl worden, und der meiste Radlfürer in dergleichen Sachen.«

³⁾ A bányavárosok követeinek naplója.

Ebben a rendek előadják, hogy a király utolsó nyilatkozatát »nem értik teljesen.« Ismétlik tehát gyakran előadott kéréseiket. Nem akarnak a királylyal»vitatkozni« De »sürgetik«, hogy a sérelmeket és visszaéléseket, ígéretei szerint, szüntesse meg. És erre nézve nem saját hasznokat keresik; a király javát és tekintélyét mozdítják elő. Az ország a test, és ennek feje a király. A királyi méltóság nagyobb fényben fog ragyogni, ha az ország előbbi állapotába, melyet a visszaélések elhomályosítottak, visszahelyeztetik. Miként többi országait, úgy Magyarországot is annak szülöttei által és azok tanácsával kormányozza. Adjon egységes kormányt az országnak, mely azóta pusztul és hanyatlik, mióta ügyeit oly sokféle tanácsok, cancelláriák és hivatalok tárgyalják. Gondoskodják a vég helyek ellátásáról és megerősítéséről; a mi legczélszerűbben akkor fog megtörténni, ha magyarokat állít élökre, a kik házajokat szeretik, és nem idegeneket, a kik csak a magok hasznát keresik.

Említi ugyan, hogy egri kapitánynya magyar embert fog kinevezni; de nem mondja, hogy ki lesz az. Az újvári kapitányságot meg sem említi. Altalan a kapitányságok nagy részéről csak homályosan szól; minélfogva nem tudhatják, vajjon jogos kívánataik bírnak-e kellő súlylyal előtte. Az ellen, hogy idegenek Magyarországbán szolgáljanak, soha sem volt kifogások; csak azt ellenezik, hogy a kapitányságokra és magasabb tisztekre idegenek alkalmaztassanak.

Elhiszik, hogy a helytartó és a cancellár soha sem panaszkodott. De annál gyakrabban panaszkodtak a rendek. Ismételve előadták, mily nehézségeket okoz az a körülmény, hogy a magyarországi ügyek különféle helyeken tárgyalatnak; a magyar cancellaria rendeleteit a vég helyek parancsnokai tekintetbe nem veszik; az ítéletek végrehajtását törvénytelen rendeletek megakasztják. Mindezekben csak úgy lehet segíteni, ha a király a magyar ügyek elintézésében azt az eljárást követi, a mely a régi királyok uralkodása alatt volt gyakorlatban.

Mihelyt a király az ország szabadságainak visszaállítása iránt határozott, és azokat tényleg visszaállította: a rendek készséggel fognak »jó segítséget® megszavazni, és a többi pontokra nézve is a király kívánatainak eleget tenni; sőt nem

fognak hahozni élőtöket és vagyonukat királyukért fölládozni. *)

A király átvette ugyan ezen föliratot; de arra nem válaszolt többé leirat alakjában.

Ápril 25-én a rendek a királyi váriakba hivattak, a hol a *cancellár* fogadta őket, és előterjesztő a király elhatározását, mely, elhagyva a viták terét, néhány positiv engedményt tartalmazott.

A király ugyanis Ígéretet tesz, hogy ezentúl mindennemű ügyek tárgyalásánál a magyar cancellárt fogja használni; és mikor fontosabb ügyek merülnek föl, a többi magyar tanácsosokat is meg fogja hívni Bécsbe. Hogy pedig minél számosabban jelenhessenek meg, a világi tanácsosok számát szaporitandja.

A helytartónak régi hatásköre, úgy az igazság kiszolgáltatásában, mint a jószágok adományozása körül, fön fog tartatni. Kellő számú magyar tanácsosok fognak oldala mellé rendeltetni.

A cancellaria iránt úgy fog intézkedni, hogy a rendeletek általa fognak ki bocsátatni, ²⁾ és a folyamodók könnyen megtudhassák, hol tárgyaltnak kérvényeik.

Az idegeneket a katonai tisztségekből ki nem zárhatja. Az egri kapitányt mielőbb kifogja nevezni. Az esztergomi érsekséget, mihelyt lehet, betöltendi, és ez esetben Újvár az érseknek adatik át. Más katonai tisztségekre is magyarokat fog kinevezni. Végre Ígéri, hogy a szegény nép szenvedéseinek megszüntetésére kiváló gondja fog lenni, és e czélből Miksa főherceget, néhány magyar tanácsos kíséretében, a fölvidékre küldendi. ³⁾

Ezen nyilatkozat nem elégitő ki az ellenzékét. Az alsó tábla még az nap, a délutáni órákban, ülést tartott. Itt mindenki ragaszkodott korábbi szavazatához. És a főrendek kül-

¹⁾ Másolata Kovachich kéziratai között.

²⁾ Ezen pont, az előttünk fekvő másolatban, hiányos és nem egészen érthető.

³⁾ Az ápril 25-iki nyilatkozat Kovacsics gyűjteményében.

döttsége, mely az ülésben megjelent, ismét eredmény nélkül kényszerült távozni.

De másnap, április 26-án, a helytartó lakásán tartott egyes ülésben fordulat állott, be. A kifáradt követek engedtek, és kinyilatkoztatták, hogy készek az adót megszavazni. Erre rövid vita következett az iránt: vajjon az adó egy vagy két esztendőre, és vajjon két vagy három forint szavazzassék meg. *) Végre abban történt megállapodás, hogy két esztendőre összesen két forintot ajánlanak meg; oly föltétel alatt, hogy a király, ígérete szerint, a következő két esztendő lefolyása alatt, az összes visszaéléseket és sérelmeket meg fogja szüntetni. Es a rendek kijelentik, *hogy ha az ősi szabadságok vissza nem állítatnak, jövőre nem lesznek képesek többé adót ajánlani.*²⁾

A rendek ezen nyilatkozatukat megvitték a királynak. Ez köszönetét mondott ajánlatukért; ígérte, hogy a sérelmeket orvosolni fogja; de egyúttal megjegyezte, hogy szükségtelen volt határozatukhoz azt a fenyegető nyilatkozatot csatolni.³⁾

Mindazáltal a törvénykönyvben, melyet az országgyűlés, megerősítés végett, a király elé terjesztett, a fenyegető nyilatkozat benmaradt. Viszont a király is a megerősítési záradékban megjegyezte, hogy a megajánlott adót elfogadja, »bár többet remélt a rendektől; és bár azt hiszi, hogy az említett nyilatkozat szükségtelen vala.«

Egyébkint az egész törvénykönyv csak három czikkből áll. Az első az adóról szól. A másodikban az ingyen munkák, az állandó hadak tartása, a lovasok legelői, a törvényszékek tartása, az országos határok kiigazítása, valamint »az ország többi közügyei« tárgyában, az utolsó országgyűlésen alkotott törvényekre »utalnak.« Végre a harmadik cikk Ditrichsteiu

¹⁾ A bányavárosok követeinek naplója.

²⁾ A rendek április 26-ki nyilatkozata Kovacsicsnál.

³⁾ A bányavárosok követeinek naplójában olvassuk: a>Die Kays. Mt. den Standén abgedanckt und ikrem Begeren nach aucli allén Bedrängten abzuhelfen zugesagt; nebenbey vermeidet, es were unnött gewesen drüber zu protestiren. Hiemit der Landtag mit grosser Müke zu Ende gebracht worden.

Ádám császári főudvarmesternek és fiának Miksának bonfiusítását tartalmazza. *)

A király ápril 30-án utazott vissza Bécsije, azzal az ígérettel, hogy az országos sérelmek orvoslása iránt haladék nélkül intézkedni fog.²⁾

Azonban a helyett, hogy a nemzet jogos kívánatai teljesedésbe mentek volna, az udvarnál tanácskozások indultak meg, a melyek, ha eredményre vezetnek, a közelégületlenséget még magasabb fokra emelik vala. Erőszakos eszközök, az országgyűlési ellenzék vezéreinek elfogatása, által tervezték megfélemlíteni azokat, kik a nemzeti szabadságok mellett erőteljesen hangoztatták szavokat. Szerencsére, az udvar még idejekorán visszariadt e veszélyes kísérlettől.³⁾

1) A király ápril 30-án erősíti té meg a törvénykönyvet.

2) A *körmöczi* követ ápril 30-án kelt jelentése. Ebben, egyebek közt, ezen érdekes részlet is előfordul: «Aishaldt der Pauern Anschnitt verhelligt worden, ist nielits mebr fürgenomben, noch gehandelt, allain nur der Pressburgerischen gefangenen Sachen, denen die Spanschaften lieftig beigelegt, aber darmit nichts ausgericht; denn Hír Mt die Antwort draufgeben: Wie ein Edlmann mit seinen Underthanen schatfii, gebiethen, thuu und lassen kann, also sey Hír Mt auch frey mit Híren Underliánén in Stetten zuhandln und zuverfahren auffß beste sy etwas wissén; darwider sollte niemandt vöm Adl veden, noch viel darnach fragen.» (Sajnos, nem tudjuk, mily pozsonyi foglyokról van itt szó.)

3) A magyar és német tanácsosoknak ezen ügyre vonatkozó fölterjesztéseit (melyek a bécsi állami levéltárban őriztetnek) bőven ismerheti *Horváth Mihály* Magyarország Története IV. 376 — 380. 11.

III.

A pozsonyi országgyűlés.

1587. November — 1588. Január.

I.

Az 1583-iki országgyűlés végzéseiben a rendek kinyilatkoztatták, hogy azon esetre, ha a következő két év alatt sérelmeik nem orvosoltatnak, ők többé országgyűlésre megjelenni nem fognak.

Mindazáltal a sérelmek orvoslása érdekében semmi sem történt. És ennek daczára, még ugyanazon év őszén, a király egy újabb országgyűlés összehívásának tervével foglalkozott.

A magyar tanácsosok, kiket ez ügyben megkérdezett, nem elleneztek ugyan szándékainak valósítását, és az országgyűlés megnyitására ápril 15-ik, vagy ha a király ekkor egyebütt volna elfoglalva, február 22-ik napját hozták javaslatba; de nyíltan kimondották, hogy ha azt akarja, hogy a jövő országgyűlés lefolyása nyugodt és sikeres legyen, azt megelőzőleg, a rendek kívánatait, ha teljesen nem is, legalább részben teljesítenie kell;— emiatt a vértés lovasokat távolítsa el, vagy hozza szigorú fegyelembe; Egerbe. Újvárba és a többi végvárakba rendeljen magyar kapitányokat; a magyar tanács és az országos hivatalok hatáskörét állítsa vissza. *)

Azonban a király e javaslat elfogadására nem volt rábírható. Ennek következtében az országgyűlés nem hirdettetett ki.

1) *Opinio dominorum Consiliariorum Hungarorum de Diaeta, Regis Poloniae petitioné, et Andreae Balassy facto. Datum nélküli egykorú irat (az 1583-ki acták között) a bécsi állami levéltárban.*

Két évvel utóbb, mikor az 1583-iki országgyűlés által megszavazott adó utolsó részlete is behajtatott, természetszerűen újra fölmerült az országgyűlés kihirdetésének ügye. Az 1585-ik év tavaszán több magyar főúr Bécsbe hivatott, hol Erneszt főherczeg, a király nevében, előadta nekik, hogy ő felsége el van határozva az országgyűlést mielőbb összehívni; mivel azonban az utolsó országgyűlésen a rendek, indultas kitérésaik által a királyt és az őt helyettesítő főherczeget megsértették, nehogy ily sajnós események ismétlődjenek, tanácsukat kéri ki az iránt, mikorra kelljen az országgyűlést kihirdetni, miként lehetne elejét venni a zajos vitáknak, és úgy intézni az ügyek menetét, hogy egy részről a rendek kielégíttessenek, másrészről oly határozatok hozassanak, a melyek a haza javával és a királyi méltósággal összhangzásban állanak.

A tanácsosok abban a véleményben voltak, hogy az ország súlyos körülményei között, az országgyűlést mielőbb meg kell tartani; legcélszerűbben augusztus elején. Kérik, hogy a király, atyai kegyelmessége szerint, a múlt országgyűlés eseményeire vesse a feledés fátyolát. Az éles viták a kedélyek elkeseredéséből származtak. Ezt pedig a különféle sérelmek okozák. Ha azonban a király a fölterjesztett sérelmeket orvosolni fogja, a közhivatalokra, s különösen a véghelyek kapitányságaira, miként már megkezdé, régi magyar családok sarjait nevezi ki; az országgyűlési tárgyalások, úgy ő felsége mint hívei teljes meglegedésére rövid idő alatt fognak elintéztetui; mire nézve a tanácsosok buzgó közreműködésüket ajánlják föl.

Erneszt főherczeg helyesléssel fogadta e javaslatot, és ígére, hogy előterjesztendi királyi bátyjának. Azonban új aggodalma merült föl. Ugyanis a király a nyolczadi törvényszékek megtartására vonatkozó rendeletét, a XIII. Gergely pápa által megjavított új naptár szerint keltezte. Számos megye közönsége pedig úgy maga a naptár iránt ellenszenvvel viseltetvén, mint pedig önkényes behozatalát törvénytelennek tartván, a rendeleteket visszautasította. Minthogy pedig a király el volt határozva, hogy az országgyűlés határnapját az új naptár szerint fogja kitűzni, attól lehetett tartani, hogy ez ellen a rendek egy része kifogást teend, a mi a királyt még jobban fogja sérteni. Erre nézve abban történt megállapodás, hogy az

országgyűlés határnapja a királyi meghívólevelekben kétféleképpen, úgy a régi, mint az új naptár szerint fog kitétetni. ¹⁾ Azonban az országgyűlés nem hivatott össze. A király jól tudta, hogy csak úgy érhet czélt a magyar rendeknél, ha sérelmeiket orvosolja, és személyesen jó körükbe. Rudolf mind a kettőtől egyaránt idegenkedett. Inkább éveken át lemondott a magyarországi adóról és ingyen-munkákról, mint hogy szakítana a megszokott kormány-elvekkal, és kizavartatná magát a prágai váriakból, a hol elvonulva élt.

Mindazáltal az 1587-ik év elején szőnyegre jött az a terv, hogy a király maga helyett ismét Erneszt főherceget küldje a magyar országgyűlésre, és nehogy elmaradása miatta rendek nehezteljenek, az mondatnék ki, hogy az csak ideiglenes országgyűlés, a melynek az a hivatása, hogy *»a rendes segítséget i* szavazza meg, rövid időre; az *eg géb ügyek* elintézése pedig azon országgyűlésre halasztatnék, a melyen a király személyesen meg fog jelenni.²⁾

Azonban e terv elej tetett. Kétségkívül a magyar tanácsosok kimutatták, hogy kivihetetlen. Ismét több hónap telt el, és ez irányban semmi sem történt.

Végre június elején, Erneszt főherceg fölhívására, a legbizalmasabb magyar tanácsosok: a veszprémi, Csanádi és nyitrai püspökök, Zrínyi, Nádasdy, Pálfty, Révay, Istváufy és Joó János Bécsbe hivatnak meg. Véleményök kéretett ki az iránt: mikorra kelljen az országgyűlést kihirdetni; miként orvosoltassanak a sérelmek; mit kelljen tenni, hogy a jövő országgyűlés nyugodtabban folyjon le, mint a megelőző két országgyűlés.

A tanácsosok elismerték, hogy a királynak voltak okai az országgyűlés elhalasztására; de őszintén kijelenték, hogy

¹⁾ Erneszt főherceg előterjesztései és a magyar tanácsosok jelentései, datum nélkül (az 1585-ik évi akták közt) a bécsi állami Itban.

²⁾ Rudolf király 1587. okt. 17-én Erneszt főherceghez intézett levelében említi, hogy a februári értekezlet véleménye, szerint az országgyűlésen inichts bégért werden sollte, als die ordinari Hülf und was derselben anhängig auf ein Jahr lang, oder bis zür anderer Geleghait . . . das übrig aber alles bis zu soldier uuserer persönlichen Zukontft verschoben würfle . . . «

azt már rég meg kellett volna tartania; ha személyesen nem jöhetett, helyettesül rendelhetette volna. Erneszt főherceget. A gyűlést legczélszerűbb lesz szent István napjára hívni egybe. Ha ő felsége most sem jönne le, szükséges, hogy a főherceget teljes hatalommal ruházza föl, és ezt a meghívólevelekben is említse meg. Hogy a gyűlés lefolyása nyugodt legyen, szükséges, hogy előbb némely sérelmek orvosolhassanak, a többiek orvoslása pedig inegigértessék. Zaj kétségkívül lesz; de az

- udvar méltányossága és jóakarata rövid idő alatt lecsilapíthatja; főleg ha a püspökségeket és kapitányságokat mielőbb magyarokkal tölti be.

A főherceget nem nyugtatá meg eléggé e nyilatkozat; határozottabb biztosítást kívánt arra nézve, hogy az országgyűlés zaj nélkül fog lefolyni. A tanácsosok erre csak azt ismételhették, hogy azt legjobban úgy lehet elérni, ha a király a főbb sérelmeket orvosolja; és a mennyiben ez az országgyűlés megnyitása előtt nem történheték meg, a királyi előadásokban első helyen a sérelmek orvoslását kell tárgyalásra kitűzni. A tanácsosok felsorolják eme sérelmeket, és kijelentik, hogy azok iránt múlthatatlanul végezni kell, és ha a rendek kielégítő választ nyerne, nem kell zavarok kitörésétől félni. ')

A tanácsosok szétoszlása után, Erneszt főherceg és a király között megindultak a tárgyalások, az országgyűlés összehívása és a sérelmek orvoslása iránt. A király abban állapodott meg, hogy az országgyűlést november elsejére hívja össze; annak vezetésére Erneszt főherceget teljhatalommal fölruházva kiildendi; a sérelmekről nem e propositióban fog nyilatkozni, hanem külön leiratban, mely egy-két nappal a propositió bemutatása után fog a rendeknek átadatni.²⁾

1) Erneszt főhercegnek a mag-var tanácsosokhoz intézett irata, és ezeknek fölterj észte sok a bécsi állami levéltárban.

2) A király 1587. júl. 15-én a zágrábi és váci püspökökhöz intézett leiratában indokolja, hogy miért kell az országgyűlés megnyitását november 1-re halasztania. A budai basa fenyegető magatartást foglal el; minélfogva attól tart, hogy a veszélyeztetett ország rendéi nem jönének az országgyűlésre; e mellett az aug. 1-iki határnap igen rövid. (Fogalmazata uyanott.)

Azonban nehezebb kérdés volt az, hogy *mit* tartalmazzon ez a leirat. E tárgyban a király meghallgatta Erneszt főherczeg, az udvari kamara és a haditanács javaslatait.

Arra, hogy az ország rendéinek jogos igényei ki fognak elégittetni, nem volt kilátás. Még a főherczeg is, a ki egyébiránt leginkább érezte át a kiegyenlítés szükségességét, oly álláspontot foglalt el, mely a rendekétől igen távol állott. Ajánlotta, hogy ki kell nyilatkoztatni, hogy »az igazságszolgáltatás és az országos ügyek, az ország jogai és szabadságai, úgy szintén az ezekkel összefüggő ügyek közvetlenül a magyar tanácsban, a kamarai ügyek az *udvari kamaránál*, a hadi ügyek a *haditanácsnál* tárgyalassanak.« És azon véleményben volt, hogy Újvár, Kassa, Szatmár, és Tokaj városok ezentúl is német parancsnokok alatt álljanak. *)

Ezalatt a király, augusztus 12-én, Prágából szétküldötte a meghívóleveleket, melyekben előadja, hogy a keresztény világ és különösen Magyarország megoltalmazásuak érdekei a német birodalmi gyűlés megtartását teszik most szükségessé, minélfogva a magyar rendek körében nem jelenhet meg személyesen, de maga helyett testvérét Erneszt főherczeget küldi, a kit az országgyűlési ügyek tárgyalására és elintézésére teljes hatalommal ruház föl.²⁾

És ugyanezt ismételi az Erneszt főherczeg részére kiállított megbízólevélben.³⁾

Azonban a főherczeg jól tudta, hogy a teljhatalom hangsúlyozása csak a rendek megnyugtatása végett történik; a kik nem volnának hajlandók az országgyűlésre jönni; ha attól kellene tartaniok, hogy a főherczegnek a tárgyalások minden stádiumában a királyhoz kell utasításért folyamodnia.⁴⁾ Ismer-

1) Az udvari kamara 1587. szept. 19. a haditanács szept. 29. a magyar tanácsosok okt. 16-ki fölterjesztéseik; úgyszintén Erneszt főherczegnek okt. 6. 9. 22. 23. 24. 30. nov. 1 és 7-én Rudolf királyhoz intézett jelentései a bécsi állami Itárban.

2) A meghívólevél példányai több levéltárban.

3) A megbízó levél fogalmazata nincs meg a bécsi állami Itban.

4) Ezt Erneszt főherczeg is említi 1587. okt. 21-én a királyhoz intézett levelében.

vén királyi bátyjának és udvari környezetének féltékenységét, ezen teljhatalmat maga sem akarta igénybe venni, és azon kérelemmel fordult Rudolfhoz, hogy őt részletes utasítással lássa el. ¹⁾ Azonban a király nem látta lehetségesnek előlegesen kidolgozni ily utasítást, mely az országgyűlési tárgyalások változó esélyeit mind tekintetbe venné. Meghagyta tehát a főherczegnek, hogy a kevesbbé jelentékeny ügyekben, az őt környező német tanácsosok meghallgatása után, saját belátása szerint intézkedjék; a fontosabb ügyekben pedig külön futár által küldje Prágába jelentését, és várja be az esetről esetre nyerendő utasítást.²⁾

Mindezen ügyek elintézése után, Erneszt főherczeg, több német tanácsos és díszes őrség kíséretében, november 10-én Pozsonyba érkezett. A rendek még csak kis számban voltak együtt; úgy, hogy a főherczeg habozott, vajjon azonnal megnyissa-e az országgyűlést, vagy pedig bevárja az útban levőket.

A magyar tanácsosok véleménye meg volt oszolva. A főherczeg, tekintettel arra, hogy a meghívólevelekben kitűzött határnap (november 1-e) rég letelt, és nehogy jövőre következtetést lehessen vonni, elhatározó, hogy november 14-én be fogja mutatni úgy a királyi propositiót, mint a sérelmek orvoslására vonatkozó királyi leiratot.

A királyi utasítás úgy hangzott ugyan, hogy e leiratot egy-két nappal a propositió után adja át. Azonban a magyar tanácsosok figyelmeztették, hogy ez eljárás nem czélszerű; mivel nem várható, hogy a rendek, mielőtt a sérelmek orvoslására vonatkozó királyi leirat velök közöltetik, a propositió tárgyalásába bocsátkozzanak; helyesebb tehát a leiratot azonnal önként, mint később a rendek sürgetésére adni át.

A főherczeg készséggel fogadta el ezt a tanácsot. Engedett a magyar tanácsosok azon óhajtásának is, hogy a propositió és a királyi leirat velök előlegesen közöltessék; de hatá-

¹⁾ Erneszt főherczeg okt. 24-ikl levele ugyanott.

²⁾ Rudolf király okt. 28 iki levele u. o.

rozottan kijelenté, hogy azt csak tájékozás végett közli velök, mert annak szövegén többé változtatni nem lehet. *)

Az iratok meghallgatása után, többen a tanácsosok között megjegyezték, hogy némely pontok megváltoztatását kívánatosnak tartanak; de mivel ő felsége parancsából, változatlanul kell az előterjeszteni, megnyugvással veszik tudomásul.

November 14-én a főherceg és a rendek, a királyi várkapornában jelen voltak a váradi püspök által tartott ünnepélyes misén, és azután a várak nagyteremébe gyűltek.

A főherceg az országgyűlést latin beszéddel nyitotta meg, melyet a cancellár *magyar* nyelven adott elő. Azután átadta a propositiót, a királyi leiratot és saját megbízóleveleit. ²⁾ IMire a rendek a helytartó lakására vonultak, hogy ott hallgassák meg a királyi iratok fölolvását.

II.

A propositióban kijelenti a király, hogy rég óhajtott volna az országgyűlést megtartani. De majdnem három esztendeig pusztított a pestis Magyarorszában; majd a szűk termés nagy szükségét idézett elő. Most végre megszűntek mindezen bajok. Mindazáltal a király most sem jelenhetett meg a hű rendek körében. Mivel ugyanis letelt azon öt esztendő, a melyre a német birodalom 1582-ben Magyarországnak segélyt ajánlott, újabb segély kieszközlése végett, a birodalmi gyűlés összehívására előkészületeket kell tenni. Ezek miatt nem jöhet Magyarországba. Azonban az országgyűlés összehívását sem akarta tovább halasztani; e miatt, a magyar tanácsosok véleményének meghallgatása után, testvérét Erneszt főherceget bízta meg, hogy őt helyettesítse, és teljhatalommal ruházta föl

¹⁾ Ugyanis a tanácsosok azért kívánták ez iratok közlését, hogy »si quid durum et asperum, et quod posset aliquomodo offendere Status . . . darinnen begriffen sie dasselbe ändern und corrigiren möchten.« Erneszt főherceg 1587. nov. 14-ki jelentése.

²⁾ Erneszt főherceg november 14-én jelenti, hogy ő »Inen im Euer Maiestät Namen den fürtrag gethan, und im lateinischer Sprach, welches der Canzler allzeit punctatim vertolmäscht hat, selbs auch zugesprochen. Darauff die Proposition saint den liter« erentialibus und der verschlossenen plenipotencia also auch die resolution über ihre gravamina . . . überantworten und zustellen lassen.«

az országgyűlési ügyek tárgyalására és elintézésére. Reméli, hogy a rendek mindazokban, a miket a főherczeg előtérj esztend, úgy fognak eljárni, a mint hű alattvalókhoz illik.

Mindenekelőtt előadja, hogy mily nagy *összegeket* fordított Magyarország védelmére. És habár magyarországi bevételein fölül, saját egyéb országainak jövedelmeit és a birodalmi segílyt is e czélra szentelte; mindez nem mutatkozott elégségesnek. És így, bár részvétellel viseltetik Magyarország jelenlegi szomorú állapota iránt, igénybe kell venni hozzájárulását. Több év óta a magyarországi rendek nem ajánlottak meg adót, és semmivel sem járultak a véghelyek föntartásához. Ennek következtében a katonák zsoldját nem lehetett rendesen kifizetni, a mi sokféle bajnak szülője lett. Most tehát szavazzanak meg a következő két esztendőre hat-hat forintot, minden porta után, a melyeknek új összeírását rendeljék el.

Az elégett házak birtokosainak, a régi gyakorlat szerint, három évi adómentesség engedtetik. Ebből sok zavar támadt. Meg kell tehát állapítani, hogy a tűzvészt követő három esztendő tartamára szól az adómentesség. A szabadosok adómentessége hátrányos a kincstárra és igazságtalan is; mert a nemeseknek nem lehet azt a jogot engedni, hogy bárkit jobbagyaik közül, a szabadosok rendjébe emelve, az adófizetéstől fölmenthessenek. A praedialis és armalis nemesek is kötelesek legyenek az adót fizetni; minthogy a nemesi jogokat csak személyökre, nem birtokaikra nézve élvezik. Sok kár háramlik a kincstárra az által, hogy a tisztviselők, miután hivatalukról lemondottak, vagy az elhúnytaknak örökösei, az adó behajtásáról számolni és tartozásaiknak eleget tenni gyakran vonakodnak; a kincstárt a törvény rendes útjára útasítva. A hosszadalmas perek elkerülése végett, szükségesnek mutatkozik törvényben megállapítani, hogy oly esetekben az alispán bíraskodjék, minden kifogás és fölebbezés mellőztetvén.

Az ország java követeli a harminczad-jövedelem fokozását; minthogy a király azt az ország közczéljaira fordítja, és nem a saját szükségeire, a mi hatalmában állana. A lengyelországi és a török határokon fiók-harminczadokat kell föllálitani. Továbbá megszüntetendő az a visszaélés, a mely szeriut parasztok sok marhát vásárolnak, úgy mintha saját használá-

tukra szolgálja, és azután Morvaországba szállítják, elárúsítás végett.

A mértékek különfélesége által okozott zavarok és nehézségek megszüntetése végett, az egész országban *) az akót és a kassai köblöt kell használatba hozni.

A véghelyek megerősítésére, a rendek ajánljának meg minden porta után tizenkét napi ingyen kézimumkát, és minden 25 porta után tizenkét napi fuvarozást; a mely munkák készpénz-fizetéssel megváltanak, kivéve azon részeken, a hol czélszerűbbnek látszik természetben való leszolgáltatásukat követelni. Az 1578-ik évi országgyűlésen alkotott törvény, e váltságdíjoknak három országos pénztárnok által eszközöndő behajtásáról, nem lépett életbe; haladéktalanfil foganatosítani kell.

Az állandó hadak tartására és a fölkelések esetére vonatkozó törvényben szabályozott kötelességeket sokan nem teljesítik. Büntetéseket kell az ilyen mulasztásokra szabni. Azon jobbágyok fölött, a kiknek a fölkelés esetén táborba kell szállani, fél vagy negyedévenként szemle fog tartatni. Egyúttal a főkapitányok rendeletet kapnak, hogy hatalmukkal óvatosan éljenek; csak komoly, kétségtelen veszély esetén rendeljék el a fölkelést, nehogy a rendek és jobbágyok haszontalanul igénybe vétessenek.

Azokra, a kik a portával fönnálló fegyverszünetet megsértve, török területre betöréseket intéznek, büntetést kell szabni; valamint intézkedni a szabad hajdúk és lovasok megfékezéséről és kiirtásáról, kik t. i. a király szolgálatában levő katonáknak adják ki magokat, de csak fosztogatnak és pusztítanak.

A hadaknak élelmiszerekkel való ellátásáról intézkedő törvényt sokan úgy értelmezik, hogy az csak a közfölkelés idejére és nem a véghelyekre vonatkozik. Szükséges tehát azt újólag formulázni, és egyúttal a legelőkön tartózkodó lovasok ellátásáról is rendelkezni. Egyébiránt a király gondoskodni fog, hogy a szállítók pénzüket hiány nélkül megkapják; a job-

1) A *propositio e helyen a provincia* szót használja; valószínűleg véletlenül, és nem utógondolattal,

bágyoknak se legyen panaszuk a legelőkön tartózkodó katonák ellen.

A király, illetőleg Erneszt főherczeg engedélye nélkül, idegen hadi szolgálatba senki se léphessen. Elbocsátó levél előmutatása nélkül, katonát senki se fogadjon szolgálatába.

Az önkénytes behódolásokra fejvesztés büntetését kell szabni. Ha valamely hely már többé meg nem védhető, jobb elpusztítani és lakóit máshová telepíteni.

Törökországból gyakran jönnek menekültek, és még többen jönnének, ha nem volnának kitéve azon veszélynek, hogy itt vagyonuktól megfosztatnak. Szigorúan meg kell parancsolni, hogy az ilyenek bántatlanul maradjanak.

Megújítandó!: a törvények, melyek büntetést szabnak azon urakra és nemesekre, a kik fegyveres kézzel egyenlítik ki viszályaikat és boszúlják meg sérelmeiket.

Veicsevár(?) erődítményei oly pusztulásra jutottak, hogy azoknak összeomlásától lehet félni. A szakértők vizsgálata kiderítő, hogy nem alkalmas helyre építették; minélfogva teljesen el kell hagyni, vagy legfőlebb őrtoronynak lehet használni. Helyébe Keresztúron új erősség volna építendő. E célra Ausztria 6000 forintot és Stiria ugyanannyit ajánlott föl; oly föltétel alatt, ha Magyarország szintén legalább ennyit szentel azon célra. Az országgyűlés teljesítse ezen föltételt.

A káptalanok ellen több oldalról panaszok emelkednek a miatt, hogy birtokaikon a hidakat és utakat elhanyagolják, a miből, mert az élelmiszerek szállítása nehezítettik, a véghelekre veszély háramlik. Föl kell tehát hívni, hogy kötelességeiknek tegyenek eleget.

Az igazságszolgáltatás több év óta szünetel; főleg két oknál fogva, mert az ország rendes bíráltnak sorában több üresedés van, és a rendek vonakodtak az új naptárt az országgyűlés hozzájárulása előtt elfogadni. E javított, új naptár a legtöbb országban már be hozva; fölhívja tehát a rendeket, mondják ki, hogy ezentúl Magyarországbán is egyedül az használtassák.

A nyolczadi törvényszékek a régi törvények értelmében működjenek. A jószág-foglalásokról szóló 1542-ik évi törvényt helytelenül szokták magyarázni; főleg mikor a kincstár érde-

kei forognak fönn. A rendek állapítsák meg, hogy a megtámadott fél panaszára a megye törvényszéke 15—30 napi határidőt tűzzön ki a támadónak; a határnapon, az alispán a szolgabíróval és esküdtekkal a színhelyre menjen, hallgassa ki midkét félt és hozzon ítéletet, a melytől a megyei törvényszékhez lehessen fölebbezni, azután csak birtokon kívül a királyi táblához.

Az országos határok kiigazítására az országgyűlések már többször küldöttek biztosokat; de ezek földadatukat mindekkorig sem oldották meg. Intézkedjenek a rendek, hogy most végre az annyszor sürgetett határigazítás tényleg megtörténjék. *)

A királyi propositióban az ország sérelmei hallgatással mellőztettek. A megelőző országgyűléseken előadott sérelmek orvoslása iránt a király *külön leiratban* nyilatkozott.

A sérelmek orvoslása — úgy mond — beható tanácskozásoknak képezte tárgyát, és három főpontra irányú; az első a magyar tisztviselők alkalmazását, a második a nemesek és jobbágyok zaklatásainak megszüntetését, a harmadik a magyarországi ügyek tárgyalásának és elintézésének módját illeti.

Az első pontra nézve, ő felsége véleménye szerint, az utóbbi időben oly előmenetel történt, hogy az alkalmazásban levő idegen kapitányok nagy száma fölött nem lehet többé panaszt emelni. Az azóta megüresedett kapitányságok nagy részére magyarok nevezettek. Csak kevés idegen vau már hivatalban. Miért nem zárhatja ki az idegeneket egészen, indokait ismételve kifejtette a rendek előtt. Ezentúl is különös tekintettel leend a magyarokra, és közelebb az egri kapitányságra magyar urat fog kinevezni.

A második baj orvoslására két mód kínálkozik: a katonának zsoldjának pontos kiszolgáltatása és a kihágások szigorú megbüntetése. A zsold rendes fizetése azért nem volt lehetséges, mert a rendek évek óta nem ajánlottak adót. Reméli, hogy annál bőkezeűbbek lesznek most. A király azon lesz, hogy a saját országai és a német birodalom rendei részéről

1) Egykorú irat a bécsi állami levéltárban.

szintén lehetőleg jelentékeny segílyt eszközöljön ki. Szükséges ezenkívül, hogy a katonaság élelmi szerekkel kellően el legyen látva. Ha a katonák ennek daczára kihágásokat követnek el, a kapitányok kímélet nélkül, szigorú büntetésekkel fogják őket sújtani; míg Erneszt főherczeg örködni fog a fölött, hogy a kapitányok e tekintetben kötelességüket teljesítsék.

A magyarországi ügyek tárgyalásának módját az 1569-ik évi törvény megállapítja. Ehhez szorosan alkalmazkodik. E mellett Miksa király azon ígérété, hogy a haditanács és az udvari kamara elnökei mellett magyar tolmácsokat alkalmazand, a magyarországi felek szolgálatára, ő már teljesítette. Továbbá kész a magyar tanácsosokat, kik állandón a királyi udvarnál fognak tartózkodni, nemcsak a *tisztán* magyarországi ügyek hanem a *vegyes* ügyek és a török békealkudozásokra vonatkozó kérdések tárgyalásánál is meghallgatni.

Végre, mivel a forgalomban levő pénz tekintetében is panaszkodnak, ezentúl olyant fog veretni, a melyet a német birodalomban és az örökös tartományokban készséggel el fognak fogadni.

Mindezekből a rendek azt a meggyőződést meríthetik, hogy a királynak komoly szándéka van őket kielégíteni. Viszont reméli, hogy ők is a propositióban foglalt kívánatait haladék nélkül teljesítendik. *) Ezen királyi iratokkal egy időben bemutatott a lengyelországi rendeknek, krakói gyűlésökből a magyar országgyűléshez intézett levelök, a melyben előadják, hogy miután közakarattal Zsigmond svéd herczeget lengyel királylyá választották, néhány pártos úr Miksa főherczeget hívta meg a trónra, és fegyveres had élén vezette az országba. Hivatkozva azon szövetségre, mely Zsigmond magyar király és Jagelló Ulászló óta a két nemzet között fönáll, arra kéri a magyarokat, hogy a trónkövetelő Miksa főherczeget ne támogassák. ²⁾

¹⁾ Egykorú irat a bécsi állami levéltárban.

²⁾ Egykorú másolat Körmöcz sz. k. város levéltárában. A *lőcsei* követek november 18-iki jelentősökben írják, hogy a levél fölolvása után: »Drauff ist nit mer dazumal geredet als dass Herr Locumtenens sagt: Attok-e segítséget.«

A magyar rendelt erre azt válaszolták, hogy a főherceg még nem kért tőlök segítséget; de hő óhajtásuk az, hogy Lengyelország egyértelmű hozzájárulásával, ő nyerje el a trónt. Ekkép a két ország között fönnálló barátságos viszony még szorosabbá válnék. Egyébiránt ők soha sem fognak okot szolgáltatni a jó szomszédság és barátság megingatására. Remélik, hogy a lengyelek is követni fogják példájukat. ')

A lengyel rendekhez írt levél november 19-én állapítatott meg. Ugyanazon napon tárgyalattott az országgyűlésnek a főherceghez intézendő első fölirata, mely három nappal utóbb adatott neki át.^{a)}

A rendek ebben hálát adnak a király atyai jóakarataért. De nagy mértékben megszorította őket az, hogy nem jöhettek személyesen körükbe. Látása örömmel töltötte volna el őket. És e mellett, meggyőződésük szerint, ez ország ügyei annyira fontosak, a fenyegető veszélyek oly nagyok, hogy azok előtt a béke áldásait élvező egyéb országok ügyeinek háttérbe kellett volna vonúlia.

A mennyire szomorú helyzetük engedi, a király kívánatait teljesíteni fogják. Nem kímélik sem életüket, sem vagyónukat. De előbb ő felsége teljesíti tse Ígétét, és eszközölje «szabadságaik teljes visszaállítását.» Ne szorítkozzék néhány pontra. Ne szabjon neki ha tárt az 1569-iki törvény, a mely nem örök időkre alkotott, és a mely a rendeket soha sem elégitó ki; mert minden országgyűlésen fölszóltak, teljes szabadságuk helyreállítása érdekében. A király által fölhozott három pontnál még sokkal fontosabbak vannak; ezek között első helyen áll: a *magyar királyi tanács helyreállítása.*

A kormányzati ügyek három csoportba oszthatók: az elsőkhöz tartoznak az adományok, kinevezések és az igazság kiszolgáltatása; a másodikhoz a katonai ügyek; a harmadikhoz a pénzügyek. Mindezen ügyeket más országokban honfiak

¹⁾ November 19. Egykorú másolat Körmöcz v. levéltárában.

²⁾ A lőcsei követek november 18-án jelentik, hogy a propositio november 14-ikén fölolvastott *saber die tractation wirt aufgescho-ben bis morgen.* «A főherceg november 24-én jelenti, hogy 22-én vette át a föliratot.

kezelik; illő tehát, hogy Magyarországon is magyarok kezeljék. Csak néhány év óta jutottak idegenek kezébe; jelenleg az udvari kamaránál és a haditanácsnál intézteinek el, a honnan a határozatok csak mintegy leírás végett közöltéinek a magyar cancelláriával. Ha pedig ez utóbbi némely jelentéktelen ügyet maga intéz el, leiratai a kamaráknál nem bírnak nyomatékkal.

E tényállásból az országra és a királyra sokféle hátrány származik. E miatt jutottak a véghelyek pusztulásra, és a pénzügyek a legnagyobb zavarba.

Ezen állapotok részletes ismertetése után, esdekelve kéri a királyt, teljesítse végre ismételve tett Ígését, állítsa vissza az ország teljes szabadságát; bocsássa el az idegeneket hivatalaikból, az egyházi javadalmakat érdemes honfiaknak adományozza, az ország bel-és külügyeinek intézését bízza a magyar tanácsra. Ezért Károly és Erneszt főherczegek tekintélye csorbitás nélkül fönnállhat. Sőt az sincs kizárva, hogy ő felsége az ország fontos ügyeinek tárgyalásánál, idegen tanácsosait meghallgathassa, érdemes idegeneket hadi szolgálatba alkalmazhasson. De nem engedhetik, hogy az egész keresztény világon csak a magyar nemzet legyen ősei vérével szerzett szabadságaitól megfosztva. *)

A főherczegre nézve kínos meglepetést gyakorolt ez a fölterjesztés. A helytartó és Pálffy Miklós bizodalmas tudósításaiból azon reményt meríté, hogy a királyi leirat a rendeket ki fogja elégíteni, és így az országgyűlésnek zavartalan, gyors és sikeres lefolyása leend.²⁾

Most ellenben az derült ki, hogy a királyi leirat és a

¹⁾ Egykorú másolata a bécsi udvari kamara levéltárban.

²⁾ Erneszt íoherczeg már november 14-ikén írja, hogy a helytartó jelenté, hogy a rendek a propositiót amit soldier gedult et tain piacidé . . . angehört haben, als er bei keinem Landtag niernaln gedenkt. So sollen sie auch wider Euer Mt. resolution nichts sonders motivirt haben, also dasz er (a helytartó) sich darob verwundert und verhofft es werde die LandtagshandluDg schleuniger und besser abgehen, als sie selbs vermeiül haben.* És november 21-én írja, hogy Pálffy előadása szerint, a rendek »sich mit Euer Mt. resolution über die gravamina zimblichne contentiren.«

rendek kívánatai között áthidalhatatlan mélység tátong mert azon meggyőződésben volt, hogy az utóbbiak teljesítése lehetetlen. ¹⁾

A fölratra adandó válasz fölött a főherceget környező német tanácsosok beható tanácskozásokat kezdettek meg. De Erneszt főherczeg nem akarta bevárni azok befejezését. November 23-án magához hívatta a rendeket, és egy rövid leiratot adott át nekik, a melyben hangsúlyozza, hogy az országgyűlés által előterjesztett ügyek beható megfontolást igényelnek, és további információkra is szüksége van, minélfogva elhatározását később fogja velők közölni. Legyenek meggyőződve, hogy semmit sem fog elmulasztani, a mi az ország javára és a rendek előnyére szolgálhat. De hogy addig is az idő ne teljék haszontalanul, az alatt a propositiót vegyék tárgyalás alá.²⁾ Erre előszóval is buzdította őket.³⁾

Ez a megszokott taktika volt, mely már a megelőző országgyűléseken is sikertelennek bizonyult. A *rendek* most szilárdabbá!, mint bármikor, el voltak tökéltre, hogy nem engedik magokat kijátszatni.

Már másnap (november 24-én) kijelentették, hogy a propositio tekintetében úgy vannak hangolva, hogy nehézség és idővesztés nélkül fognak határozhatni. De előbb sérelmeikre vonatkozólag várják a főherczeg nyilatkozatát; és minthogy teljhatalommal van fölrházva, minél előbb közölje resolútióját. A mennyiben pedig — mint említi — információra van szüksége, fogadja azt el tőlök; az ő jogaik, javaik és életök forognak kérdésben; és ezen ügyek iránt legjobban ők vannak tájékozva.⁴⁾

A rendek egyúttal a váci püspök által is értésére adták a főherczegnek, hogy személyesen, élő szóval kívánják sérel-

¹⁾ Erneszt főherczeg nov. 24-éu írja: »Ich für meine Person sehe nicht wie man Innen eben jezo aller irer gravaminibus abgeholfen werden komié, und halté es gleichsamb gar für ein unmöglich Ding Innen in allén zu gratificirn.»

²⁾ A főherczeg iratának egykorú másolata az udvari kamara levéltárában.

³⁾ A főherczegnek nov. 24-éu Rudolphhoz irt jelentése.

⁴⁾ A rendek november 24-iki irata.

meiket kifejtteni; de nincs kifogásuk az ellen, hogy a főherceg azután német tanácsosainak véleményét meghallgassa, vagy pedig a német és magyar tanácsosokat közös értekezletre meghívja. *)

A főherceg nem látta tanácsosnak az ajánlatot visszautasítani. Fölvívja tehát a rendeket, hogy válaszszanak körükből küldötteket, a kik által a sérelmek orvoslásának oly módozata iránt, mely a királyi jogokra nem sérelmes, javaslatot tegyenek, és a kikkel ez ügyben tárgyalásokba bocsátkozhatik.²⁾

Mivel azonban attól tartott, hogy ha az országos küldöttség igen nagy számú tagokból állandó, a tárgyalások hosszadalmasak és nehézkesek lesznek, Pálffy Miklós útján oda hatott, hogy a rendek a magyar tanácsosokra ruházzák e küldetést. Erre azonban a rendek nem voltak rábirhatók. Kezdetben 24 tagú küldöttséget akartak választani; de végre abban történt megállapodás, hogy a küldöttség 12 tagból, és pedig négy főpapból, négy főurból és négy nemesből álljon.³⁾ Batthyányi országbíró, Forgách Simon, Nádasdy, Illésházy István, Révay Ferencz, a választottak között a legjelentékenyebbek valának.⁴⁾

III.

Az országos küldöttség november 28-án Batthyányi lakásán tatotta első értekezletét, és elhatározta, hogy emlékiratot fog a főhercegnek átadni. Ennek formulázása heves vitákat keltett.⁵⁾

¹⁾ A főherceg december 6-iki jelentése.

²⁾ A főherceg nov. 25-iki leirata. .

³⁾ A főherceg világosan írja ezt december 6-iki jelentésében. A löcsei követek tévesen valának informálva, mikor november 30-án írják, hogy »10 aus den Prälaten und Landherrn, aus den Standén 8 Personen solten Irer Durchlaut allé der gantz Hungerland Beschwär erklären.«

⁴⁾ A körmöczi követek december 2-án írják: »Sind darzue erkho-ren der Herr Batthyányi, Herrn Forgacli beide gebrüder, Herr Nadasy, Herr Illeshazy, Herr Franz Re way und sonst etliche gelehrte Menner, und was aus dreyen Comitatus, aus den Stäten aber gar niemandt, dann alléin der Altsoler stuiel und wir Pergstäter.*

⁵⁾ A körmöczi követek, idézett jelentésekben az első összejövetel-ről írják: »Viel geschrai darzwischen khomen, dann die Herrn beyrn

Az iratot más nap (november 29-én) a cancellár adta át Ereszt főhercegnek.

A küldöttség tagjai biztosítják öt, hogy távol van tőlök a szándék: ő felsége jogait és tekintélyét csorbítani; sőt oltalmazni és gyarapítani kívánják; jól tudván, hogy szoros kapcsolatban állanak az ország javával és főnmaradásával. A magyar rendek hódolatteljes érzelmeinek igazolására, kiemelik, mint emelték azok szabad választás által, a Spanyolországban tartózkodó Rudolf főherceget a magyar trónra, megelőzve a többi országokat és tartományokat. Biztosan remélték, hogy szabadságaik oltalmazój a leud. Midőn azonban látták, hogy az ország kormánya idegenek kezeibe jut, gyakran fordultak hozzá panaszaikkal, míg az 1583-ik évi országgyűlésen ünnepélyes Ígérettel kötelező magát szabadságaik visszaállítására. Valósítsa ezt. Csak azt kérik, a mire különben is koronázási esküje kötelezi, a mi az ország és a király javára fog szolgálni.

Magyarország régi kormányzati rendszere ép oly bölcsen, mint egyszerűen van megállapítva; az egyházi ügyeket az esztergomi érsek a püspökökkel; a hadügyet a nádor, a távollévő királyt is helyettesítve, igazgatja; a pénzügyet a kincstárnok kezeli; a királyi városok a tárnokmester hatósága alatt állanak; míg az ország összes ügyei a királyi tanácsban tárgyalatnak.

De ha e rendszerért talán volt joguk lelkesedni, a történettel összeütközésbejöttek, midőn azt állították, hogy míg az főnállóit, minden jól ment és szerencsésen folytak az ország dolgai. Ellenben — így kiállónak föl — a külföldiek igazgatása mily gyászos állapotba hozta az országot! A véghelyek romokban, minden szükségesben szűkölködve, úgy, hogy csak Isten irgalma tartja fönn azokat. Az idegen kapitányok, bár akkora a díjak, hogy magyar kapitány azért háromszor annyi hadat volna képes tartani, mulatsággal töltik idejüket, magánosuk ügyeibe hivatlanul avatkoznak, saját magánügyeik kedvéért gyakran távoznak állomásaikról, katonáikat nem tartják fejelemben, a magyar törvényeket tetszéseik szerint értelme-

fruestueck schwacli worden. Aber des morgenden Tags sind die Artikl corrigirt und ír Durchlaut überantwort worden,«

zik, vagy épen megvetik, a szegény népet zsarolják. Különösen Kanizsa, Újvár, Szendrő, Szatmár és Zólyom a legsiralmasabb sorsra jutottak. És ha csak egyik is elesik, az országra súlyos hajjak fognak háramolni.

Az ország jövedelmi forrásai, különösen az érezbányák idegen üzéreknak úgy szólván zsákmányul estek. A kincstár üres, az adósságok folyvást szaporodnak. Ha pedig az ország jövedelmei helyesen kezeltetnének, azok, a külsegélylyel, bőségesen elegendők volnának a véghelyek szükségére.

Végre röviden érintik az idegen befolyás egyéb következményeit; a koronajavak elidegenítését, a törvénytelen rendeleteket stb.

Mindezen bajok megszüntetésére a következő javaslatot teszik. Állítsa vissza ő felsége a királyi tanács hajdani hatáskörét és tekintélyét. Ennek befolyása mindent jóra fog fordítani. És ha a viszonyok nem engedik, hogy a királyt mindig környezze a teljes tanács, hívja ezt össze évnegyedenként; míg a csekélyebb jelentőségű ügyeket a helytartó, a közelében lakó tanácsosokkal intézze el. *)

A főherczeg, miután a környezetében levő német tanácsosok véleményét meghallgatta, december 5-én közli szintén írásban az országos küldöttséggel válaszáat. Ebben kijelenti, hogy ő felsége bizonyára kedvesen veendi a rendek hódolatának nyilatkozatait. Trónraléptétől fogva mindig főkötelességének ismerte az ország szabadságainak föntartását; és távol volt tőle az a törekvés, hogy idegenekre bizza az ország kormányát. Az ország romlásának okait egyebütt kell keresni; főleg Isten haragjában, a mely «mindnyájunk bűneiért» nehezedik rá és csak akkor fog szűnni, ha az emberek erkölcsi megjavulnak,

A rendek által fölhozott részleteket nem akarja bőven megvitatni. Csak röviden válaszol. Helyesnek tartja, hogy a magyar tanácsosok évnegyedenként lehetőleg teljes számban összegyűljenek, és a király, vagy a főherczeg elnöklete alatt a fontosabb ügyeket tárgyalják; továbbá, hogy néhány magyar tanácsos állandón az udvarnál tartózkodjék, és itt nemcsak a

1) Az országos küldöttség november 29-iki emlékirata.

magyarországi ügyek, hanem a Magyarországot érdeklő hadi és török ügyek tárgyalásában is részt vegyenek. A mit a rendek a hadi és pénzügyek körül elhatalmasodott visszaélésekre nézve fölhoznak, nehogy itt, a közügy kárára, shasztalanul vesztegessék az időt« (!) az első évnegyedes tanácsülésen beható tárgyalás alá fog vétetni. Legyenek meggyőződve, hogy a király készséggel fog mindent megtenni, a mi az ország és egyes lakóinak javára szolgál. ')

A főherczeg az országos küldöttséget maga elé hívta, és értésére adta, hogy a mennyiben válaszának egyes helyeire bővebb fölvilágosítást igényelnének, vagy pedig a főnforgó ügyek iránt ők óhajtanak valamit közölni: bizodalommal forduljanak hozzá. 2)

Az országgyűlési küldöttség december 9-én benyújtott föliratában leplezetlenül kimondja, hogy a főherczeg resolútiója ki nem elégítő. A sérelmek orvoslását nem biztosítja az, ha a magyar tanácsosok az ország ügyeinek és érdekeinek tárgyalásában részt vesznek. Szükséges, hogy a magyar tanács tekintélye és hatásköre teljesen visszaállítsák, nehogy a magyarországi ügyek ezentúl is a német kormányzékek által intéztessenek; szükséges az idegen tisztviselők eltávolítása, az egyházi és világi status helyreállítása, és több egyéb, a mit előbbi föliratukban előadtak.

Es mindezekről a jelen országgyűlés tartama alatt törvény útján kell intézkedni. Mig ez nem történik, ragaszkodnak azon állításukhoz, hogy az ország kormánya, nemzetük gyalázatára és kárára, idegenek kezeiben van. 3)

Ez irat úgy tartalma, mint hangja által leverő hatást gyakorolt a főherczegre, a ki most a kiegyenlítés reményét már-már teljesen elvesztő.

Azban mialatt tanácsosai az adandó válasz megállapításával foglalkozónak, december 10-én az esti órákban, megje-

1) A főherczeg december 5-iki leirata.

2) A főherczeg december 6-iki jelentése.

3) Az országos küldöttség december 9-iki fölirata.

lent nála *Pálffy Miklós*, és hosszas beszélgetés után, rájött az országos küldöttség iratára. Értésére esett — úgy mond — hogy a főherczeg ez irat miatt neheztel; ő is azt tartja, hogy «némileg meglehetősen erős»; de Istenre mondja, hogy az nem tartalmazza a rendek véleményét és szándékát; az országos küldöttség csak azért fogadta azt el, hogy néhány tagját kielégitse; és azért nem szabad azt betűszerinti értelemben venni.

A főherczeg erre a következőképen válaszolt. Neki az iratot a rendek nevében adták át, és ő azt nem értelmezheti, nem magyarázhatja és nem foghatja föl másképen, mint a hogy lényege, tartalma és betűje követeli; nem is keresheti, hogy a rendek közül egyik vagy másik mily gondolatokat és érzelme- ket táplál lelkében. Ennek következtében az iratot beható meg- fontolás tárgyává teendi, és úgy fog arra válaszolni, a mint a dolog természete és ő felsége érdeke igényeli. Végre meg- jegyzé, hogy a rendek ildomosabban és szerényebben terjeszt- hették volna elő kívánataikat, és nem oly erőteljes kifejezések- kel, melyek ő felségét méltán sérteni fogják.

Pálffy ekkor arra kérte a főherczeget, bocsássa be magá- hoz az előszobájában várakozó Nádasdyt és Illésházyt, a kik- től szintén hallani fogják, hogy ők magok és a rendek nincse- nek abban az értelemben, a melyet ő fensége az iratból kiol- vas. Egyúttal kérte, hogy mielőtt válaszát elkészíti, hallgassa ki a magyar tanácsosokat is.

A főherczeg azonban megjegyzé, hogy nem látja át, miért kellene néki akár Nádasdyval és Illésházyval, akár a magyar tanácsosokkal értekezni. Átadták neki az iratot, és erre fog válaszolni. Ha ők más nézetben vannak, ezzel összhangzóan kellett volna iratukat fogalmazniuk.

Pálffy búcsút vett a főherczegtől, de másnap korán reg- gel, Nádasdy és Illésházy kíséretében, fölkereste *Harrach* bárót, a főherczeg legbizalmasabb tanácsosát. Itt mind azt ismételő, a mit a főherczegnek előadott volt, és fölkerete, bírja rá a főherczeget, hogy hívja magához a magyar tanácsosokat, a kik mindent a helyes kerékvágásba fognak vezetni; ne gon- doljanak sokat azzal az «átkozott Írással», a melyet vissza fog- nak vonni.

Harrach sietett jelentést tenni a főherczegnek, a ki azon-

nal maga köré gyűjté német tanácsosait. Ezek abban a véleményben voltak, hogy az országos küldöttség iratát nem szabad ugyan hallgatással mellőzni, mindazáltal czélszerű a magyar urak kérésére a magyar tanácsosokat meghallgatni. A főherczeg helyeselte e nézetet, és haladék nélkül magához hivatta a magyar tanácsosokat.

Ezek előtt a főherczeg így szólt: Tudják, miféle iratot adott neki át az országos küldöttség. Erős és kiméletlen ira az, a milyent nem várt volna a rendektől; annál kevesebbé, mert ő a maga részéről ekkorig nyilatkozataiban «ildomos és szerény volt», egyúttal sérelmeik megszüntetésére oly utakat és módokat ajánlott, a melyek, meggyőződése szerint, tekintettel a körülményekre, egészen célravezetők. És habár az érintett iratot már tanácskozás alá vette, és arra oly választ fog adni, a melyet ő felsége tekintélyének és méltóságának föntartása követel; mivel azonban tudomására jutott, hogy a rendek közül sokan nem osztoznak abban a véleményben, melyet az irat szó szerinti értelmezése szerint, tartalmaz, és többen vannak, a kik nem helyeselték és javalták ez iratot; előbb magyar tanácsosait meg akarja hallgatni.

A magyar tanácsosok ezután félrevonultak, és egymás között hosszasan tanácskoztak. Majd ismét a főherczeg elé lépve, kinyilatkoztatták, hogy az országos küldöttség iratát ők is túlerősnek és szerénytelennek tartják, azt nem helyeselhetik, és azon lesznek, hogy megsemmisítsék és visszavonattassék; mivel pedig az irat-váltás nem vezet célhoz, sőt azt eredményezi, hogy a vélemények mind távolabb esnek egymástól, azt fogják a rendeknek javasolni, hogy a tárgyalásoknak élőszóval eszközözendő folytatását határozzák el, és arra az országos küldöttséget utasítsák.

A főherczeg maga is azon véleményben volt, hogy a német és magyar tanácsosok közös értekezletei, a vélemények tisztázására és kiegyeztetésére legtöbb kilátást nyújtanak; helyeslését fejezte ki a magyar tanácsosok megállapodása fölött; és újólág inté öket, hogy az országos küldöttség iratának megsemmisítésére gondjok legyen.

¹⁾ A főherczeg december 20-iki jelentése.

Az országgyűlés, mely a tárgyalások siettetését nem kevesebbé óhajtotta, mint a főherceg, szintén elfogadta a magyar tanácsosok javaslatát.

Ennek következtében az országos küldöttség december 12-én megjelent a főherceg előtt, és Forgách Simon által előszóval előterjesztette, tizenegy pontban szabatosan formulázva, az országos kívánatokat, melyek a további alkudozásokban alapú szolgáltak. Ezek a következők:

Az összes magyarországi ügyeket a magyar tanács tárgyalja és intézze el.

A véghegyek megerősítéséről, őrséggel ellátásáról, és az üresedésben levő kapitányi állomások betöltéséről gondoskodik a király.

Figyelmeztetik a királyt, hogy a koronajavak némely tisztviselői a nemeseknek károkat okoznak. Fölkérik, hogy a jelen országgyűlés alatt nevezzen a magyar kamarához alkalmas elnököt és tanácsosokat. Ezek kezeljék az ország összes közjövödelmeit, és semmiféle más kamarától ne függjenek; egyedül a királynak, távollétében pedig a főhercegnek és a magyar cancellárnak legyenek alárendelve.

Az ország véghegyeinek és jövödelmi forrásainak megvizsgálására küldessék ki egy magyarokból és németekből álló bizottság, mely a behozandó reformokról is javaslatot dolgozzék ki.

Az igazság kiszolgáltatásáról, a törvények értelmében, gondoskodik a király.

A nádori méltóság visszaállítását nem sürgetik; mivel azonban ennek helyét foglalja el a három országos főkapitány, e tisztségekre mindig született magyarok neveztessenek.

Intézkedjék a király a horvát- és tótországi bán rendelkezésére álló hadak szaporításáról és fizetéséről. *)

A főherceg, miután ez előadást meghallgatta, a magyar küldöttséget egy szomszéd terembe küldé, maga pedig német tanácsosaival rövid értekezletet tartott, melynek végzetével az újra behívott magyar küldöttségnek, *Strein Reichard* német tanácsos, élőszóval adta elő a főherceg resolútióját.

¹⁾ Forgách Simon előadásának írásban foglalt kivonata a bécsi államlevéltárban.

Ebben figyelmezteti a küldöttséget arra, hogy utolsó irata «kelléténel kissé érdesebb és a rendeknek ő felsége iránti hódolatával meg nem egyező.» Minthogy pedig a magyar-tanácsosok is azt a véleményt fejezték ki, hogy azon iratot, a rendek határozatából, vissza kell vonni és meg kell semmisíteni: ő felsége «követeli*, hogy a rendek vegyék vissza azon iratot, és azt, netán létező másolataival együtt, vonják vissza, semmisítsék meg, és, nehogy emlékezete fönmaradj on, enyészetnek adják át. Továbbá, nehogy a fönforgó tárgyalásokból a királyra bármely hátrány háramoljék, kijelenti, hogy mindaz, a mi tárgyalatni és végeztetni fog, csak azon föltétel alatt tekintendő érvényesnek, ha viszont a rendek is a propositióban foglalt királyi kívánatokat teljesítik.

A magyar tanács hatáskörének visszaállítása tárgyában a főherczeg ragaszkodik utolsó nyilatkozatához, a mely, nézete szerint, a rendek óhajtságának teljesen megfelel. Ahhoz még csak azt csatolja, hogy a rendek jelöljenek ki néhány tanácsost, a kik állandóan a főherczegnél tartózkodjanak. És mivel a caucellár néhány tanáccsossal mindig a király oldala mellett szokott lenni, és illő is, hogy a főherczeg a fontosabb ügyeket ő felsége tudtával s megegyezésével intézze el: a rendek- találjanak módot, hogy mindkét igényt ki lehessen elégíteni.)

A küldöttség által előterjesztett pontokra határozatainak közlését későbbre halasztá. De nem soká váratta őket. Már másnap (deczember 13-án) újra magához hívatta a küldöttséget, és resolútióját úgy élő szóval, mint Írásban közíé.²⁾

A véghegyek tárgyában, mindazt a mit a küldöttség ajánl, maga is szükségesnek tartja. Mind ő maga, mind ő felsége szívesen fordítottak volna nagyobb gondot azokra. De fön tartásuk nagy összegeket vesz igénybe. Már pedig az ország négy év óta sem pénzben, sem munkában nem nyújtott segítséget. Mindent meg fog tenni, a mi hatalmában áll. Reméli, hogy a rendek is teljesítendik kötelességöket. A küldöttség kivált Újvárt és Szendrőt ajánlja a király figyelmébe. Nem

¹⁾ A főherczeg e nyilatkozatot, decz. 20-iki jelentéséhez mellékelve, közli a királylyal.

²⁾ Erneszt főherczeg decz. 20-iki jelentése.

tartja illőnek, hogy ő felsége eljárását mintegy szabályozni akarják. De azon lesz, hogy az országra kár ne háromolják. És az üresedésben levő kapitányságok betöltése iránt is, meghallgatva a magyar tanácsosok véleményét, még az országgyűlés tartama alatt fog határozni.

A vizsgáló bizottság kiküldésében megnyugszik; kész ahhoz a maga részéről tagokat nevezni; fölhívja a rendeket, válaszszák meg ők is küldötteiket, és tűzzék ki a határnapot, a mikor a bizottság működését megkezdje.

Figyelmeztetésüket a királyi tisztviselők által okozott károkra vonatkozólag, úgy tekinti, hogy jóindulattal történik, és nem szándékoznak ő felségének oly ügyeibe avatkozni, a melyekben magán ember sem hagyja magát megszoríttatni.

Jól tudja, hogy milyen volt hajdan a kincstár szervezete. De Ferdinánd királyt fontos okok bírták rá, hogy a mostani rendszert hozza be. Ezt rögtön és egyszerre megváltoztatni igen veszedelmes kísérlet volna. De kész ez ügyet a magyar tanács legelső évnegyedes ülésén előterjeszteni, és beható tanácskozás tárgyává kítűzni. A kamara mostani elnöke és tanácsosai mind alkalmas és hű emberek; mivel azonban amaz ismételve beadta lemondását, a mennyiben ezt most megújítaná, helyébe a magyar tanácsosok véleményének meghallgatásával, mást fog kinevezni.

Az igazságszolgáltatásra vonatkozó kívánatuk értelmét nem bírja fölfogni. Fejtsék ki bővebben. Ha meggyőződik javaslataik helyességéről, nem fog késni azokat magáévá tenni.

A dunántúli főkapitány, Dobó Ferencz már többször kérte elbocsáttatását; helyét, a magyar tanácsosokat meghallgatva, még az országgyűlés alatt befogja tölteni. A mennyiben a dunántúli főkapitányság székhelyének Győrről Pápará való áthelyezését czélszerűnek tartják, az áthelyezés módzatai iránt értekezni fog magyar tanácsosaival. A harmadik (felső magyarországi) főkapitányság betöltése megfontolást igényel; minél' fogva ez iránt még nem nyilatkozhatik. Az idegeneket a főkapitányságokból, a többször előadott tekintetknél fogva, nem lehet egészen kizárni. Az iránt, hogy a főkapitányok mily módon járjanak el az ország rendes bírái által hozott ítéletek végrehajtásánál, a magyar tanácsosokkal értekezni fog.

Az udvari kamarához rendeletet fog bocsátani, hogy a báni katonáknak zsoldjokat szolgáltatassa ki. ¹⁾

Az országos küldöttség december 17-én válaszolt. Az év - negyedes tanácsulések megtartásával, és azzal, hogy néhány magyar tanácsos állandóan az udvarnál tartózkodjék, meg van elégedve. De azt kívánja, hogy az igazságszolgáltatást kivéve, a mi az ország rendes bíráihoz tartozik, a magyar tanácsosok az ország összes ügyeit tárgyalják, és a határozatok végrehajtása a magyar cancelláriához tartozzék.

A főherczeg azon szemrehányását, hogy a rendek négy éven át semmit sem tettek a véghelyek érdekében, nem hagyják észrevétel nélkül. Lehetséges, hogy néhány megye elmulasztotta az ingyen-munkákat kiszolgáltatni. De sok megye többet tett, mint a mennyi kötelessége lett volna. És az ország összes megyéi készséggel ajánlották volna meg úgy az adót, mint az ingyen-munkát, ha a király összehívja az országgyűlést. Nem szándékuk ő felségének teendőit a véghelyek körüli szabályozni; a haza szeretető és veszedelmének szemlélete készítetik arra, hogy a királyt kérjék, — viselje gondját a véghelyeknek.

A bizottságokat a rendek készséggel alakították meg. Abban történt megállapodás, hogy az ország négy részébe négy külön bizottság küldessék. A tengerparttól a Drávaig terjedő országgrész számára, Slavonia rendei tartományi gyűlésükön magok választandják meg küldötteiket. A többi három 'bizottság mindegyikébe két «nagyságos úr» és két köznemes választatott. A Drávától a Dunáig: Nádasdy Ferencz és Pálffy Miklós, Megyery Imre és Petheő Kristóf; a Dunától Liptóme gyéig: Bathyányi Boldizsár és Illésházy István, Eszterházy Ferencz és Justh András; Liptóme gyétől Erdély és Lengyelország határáig: Forgách Simon és Révay Ferencz, Zokoly Miklós és Rákóczy Zsigmond.

A közjövödelmek kezelését, Ulászló és Ferdinand királyok törvényeinek értelmében, a magyar kamarára kéri k bizatni. Tudják ugyan, hogy a mig egy kincstárnok állott a pénzügyi

²⁾ Datum nélküli pontozat, az udvari kamara levéltárában.

igazgatás élén, a kincstár mindig jó karban volt; ha azonban a király a kincstárnok kinevezését most nem tartja lehetségesnek, legalább az általa bírt hatáskört teljesen ruhazza át a kamara elnökeire és tanácsosaira. Az összes közjövödelmeket bízva rájuk, és legyenek függetlenek a német kamarától. Nem kételkednek abban, hogy a kamara mostani elnöke és tanácsosai igen alkalmas emberek a rendek csak hatáskörükről szóltak.

Az igazságszolgáltatás ügyében ajánlatát köszönettel fogadják.

A harmadik főkapitányságra magyar urat nevezzen ki; és a főkapitányokat ruhazza föl teljes hatalommal a véghelyek és katonák fölött. Azt, hogy azok mily módon járjanak el az ítéletek végrehajtásában, megszabják a régi törvények. Mint-hogy pedig az igazságszolgáltatásban csak honfiak vehetnek részt, újra kéri a királyt, hogy mindig magyarokat alkalmazzon a kapitányi tisztekre. Az idegen országok által nyújtott segélynek nem más a rendeltetése, mint az ország védelme, és erre őket főleg saját érdekük, önmagok megoltalmazása készíti.

Végül kéri, hogy a báni katonákról idejekorán gondoskodják. ¹⁾ A december 9-iki föliratnak megsemmisítéséről és visszavonásáról — az országos küldöttség — úgy látszik említést sem tett. A főherczeg nem ragaszkodott ezen kívánatahoz. És sajátságos, hogy a föliratnak, melyet a főherczeg megsemmisíttetni kívánt, »nehogy emléke fönmaradjon«, épen csak azon példánya maradt fön, melyet az udvar őrzött meg.

A *főherczeg* most— december 19-iki leiratában — nagy lépéssel közeledett a rendek álláspontjához; azonban nyilatkozatait úgy formulázta, hogy azok rést is nyitottak, a melyen az engedmények következményei elől ki lehetett siklani.

Így a magyar tanácsról szóló pont a rendek kívánatát egész terjedelmében teljesíteni látszott, de akként volt fogalmazva, hogy épen a lényeg hiányzott belőle.

Az ingyen munkákról fölmerült vitát azzal ütötte el, hogy azoknak mikénti fölhasználásáról a kiküldendő bizottsá-

¹⁾ Datum nélküli poutozatok az udv. kamara levéltárában.

gok jelentései tájékoztatást fognak nyújtani. Buzgó gondoskodásukat a véghelyekről helyeseli, és ígéri, hogy azok érdekében mindent meg fog tenni.

A bizottságok összeállítását jóváhagyja. A slavoniaihoz Károly főherczeg fogja biztosait csatolni. A többi három bizottságba a maga részéről a következőket nevezi ki: Puchhaim Miklóst, Praun Erasmust, Brassicanus Jánost, Rappach Kristófot, Zierotin Frigvest. Hág Dávidot, Kielman Andrást. Redern Györgyöt és Herberstein Feliciánt, kik részint az udvari és osztrák kamarák tanácsosai, részint a haditanács tagjai valának. Ezekhez még két magyar férfiú járul: Melyth István, a szepesi kamara elnöke és Hosszútóti György kamarai tanácsos. A bizottságok jelentéseit a magyar tanács legelső évnegyedes ülészakán fogja tárgyalás alá venni. A főherczeg fölhívja a rendeket, hogy a bizottságok költségeinek fődözéséről gondoskodjanak. Működésüket szent György napján kezdjék meg.

Az igazságszolgáltatás terén foganatosítandó reformok iránt a jövő országgyűlés propositiója fog javaslatot tenni.

A Dunán inneni és túli országrészek főkapitányságai tárgyában, a magyar tanácsosokkal most fog értekezni. A fölvidéki főkapitányság betöltésének kérdése oly fontos, hogy ő felségéhez kell fölterjeszteni. De még az országgyűlés alatt oly intézkedéseket teend, melyek ezen országrész javára szolgálnak. A főkapitányok hatáskörét a magyar tanács legelső évnegyedes ülészakán szabályozandja. Helyesnek tartja, hogy az ítéletek végrehajtásában az országos törvényekhez alkalmazzák magokat. És hogy erre nézve az idegen kapitányok részéről se merüljön föl nehézség, a magyar tanács gondoskodni fog; mert ahhoz, hogy az idegenek a főkapitányságokból ki legyenek zárva, nem adhatja megegyezését.

A báni hadak fizetéséről és szaporításáról haladék nélkül intézkedni fog.')

A főherczeg úgy ezen iratban, mint átadása alkalmával, intette a rendeket, hogy miután ő, »a mennyire az időviszonyok

¹⁾ Datum nélküli pontozatok, az udvari kamara levéltárában. — A főherczeg 1588. jan. 2-iki jelentéséből tudjuk, hogy decz. 19-én adta át.

engedik, kivonataikat teljesíté«, most már végre ők is tegyenek eleget a propositióban foglalt fölhívásnak. És remélte, hogy czélt ér. »)

A főherczeg nyilatkozatának néhány pontja valóban kielégítő a rendeket. De épen a leglényegesebbekre nézve kifogásaik voltak.

A királyi tanácsról szóló pontba oly záradékokat óhajtottak fölvétetni, melyek a tanácsot valóságos kormányszék jellemével ruházták volna föl, úgy, hogy föladata nem szorítkoznék a véleményadásra, hanem határozatokat hozhatna; és ezeknek végrehajtását a magyar cancellariának biztosítanák.

Továbbá a felsőmagyarországi főkapitányság betöltésének elhalasztásában nem tudtak megnyugodni; főleg, mivel újabb hírek érkeztek a fölvidéki hadak fegyelmetlensége és kicsapongásai felől. A felsőmagyarországi főkapitány és az egri kapitány kinevezését, valamint a Dunántúli főkapitányság székhelyének Pápára átvitelét haladék nélkül kérték eszközöltetni. Figyelmeztették a főherczeget, hogy teljhatalommal lévén fölruházva, nem szükséges a királyhoz fordulnia.

Végre az országos bizottságoknak közelebb eső határnapot kértek kitűzteni.³⁾

A főherczeg teljesen megértette e fölterjesztés fontosságát. ³⁾ És el volt határozva, újabb leiratában nyíltan kimondani, hogy a rendek ^lehetetlen és esztelen dolgokat kívánnak tőle.«

Azonban több magyar úr megjelenvén nála, azt ajánlá: hívassa ismét magához a magyar tanácsosokat, kik meg fogják nyugtatni az iránt, hogy az utolsó fölterjesztésnek nem az az értelme és czélja, a melyet ő maga és német tanácsosai abból kimagyaráznak.

A főherczeg csakugyan magához hívatta a magyar tanácsosokat, a kiket német tanácsosainak jelenlétében fogadott.

¹⁾ A főherczeg decz. 20-iki jelentése.

²⁾ A rendek küldöttei által tett datum nélküli fölterjesztés.

³⁾ Úgy nyilatkozik, hogy aunter dem Namen Consilii Hungarici das ganze Kammer und Kriegswesen, ja auch die Expedition, Conclusion, und den Schluss in und bey den Berathschlagungen einzuraumen begern, und solches zwar so austruckenlich als Sie es bevor nie bégért haben.«

Fölolvastatván előttük úgy a saját utolsó nyilatkozatát, mint az ő utolsó föliratukat, kijelenté, hogy az ebben foglalt kívánatok a királyi tekintély sérelme nélkül nem teljesíthetők, és ezekkel az ősi szabadságot kelleténél tovább akarják terjeszteni. Ha ezekhez makacsul ragaszkodnának, ő később eredmény nélkül hagyni el az országgyűlést, mint a királyi tekintélyen sérelmet ejteni, melyet többé nem lehetne jóvá tenni. Ha azonban más útra lépnek, más módozatokat hoznak ajánlatba, és reményt nyújtanak az egység létrejöttére, ő is kész az engedményekben a legszélsőbb határokig elmenni.

Utána *Pálffy* szólalt föl. Német nyelven tartott előadásban, elmondotta, hogy a nemzet szabadságain mennyi sérelmet ejtettek, mily gyakran ígérték azok orvoslását; és senki sem segített rajtuk, sőt szenvedéseik esztendőről esztendőre növekedtek. Azon kérelemmel fordul tehát a főherceghez, hogy még az országgyűlés alatt intézkedjék a szegény nép bajainak megszüntetéséről.

Majd *Batthyányi* vette át a szót. Az ország szabadságait magyarázta. Kikelt a *tisztán* és *vegyes* magyarországi ügyeknek megkülönböztetése ellen. Az országos ügyek alatt a kamarai és hadi ügyek is értetnek, a melyek a többiektől, szabadságuk megsemmisítése nélkül, el nem választhatók. O, és utána, a többi tanácsosok is hangsúlyozták, hogy meg kell nyugtatni a rendeket, mert különben nem lehetséges őket többé együtt tartani.

Erre a magyar tanácsosok elbocsáttattak, a főherceg pedig német tanácsosaival együtt maradt. Ezek egy iratot szerkesztettek, melyben a főherceg minden fejtegetés és polémia nélkül a vitás pontokról nyilatkozik, és pedig úgy, hogy a rendeknek némi engedményeket tesz, a nélkül, hogy a királyi tekintélyből bármit levonna. *)

Ezen iratban a királyi tanácsról szóló pont újból vau fogalmazva. Be van iktatva az, hogy a «*tisztán* magyarországi ügyek a magyar cancellária útján nyerjék elintézésöket; ha pedig kétség merülne föl az iránt, mit kelljen a *tisztán* magyarországi ügyek alatt érteni, a kérdés a magyar tanács elé ter-

1) A főherceg 1588. jan. 2-iki jelentése.

jesztetik, és a király, esetleg a főherceg, meghallgatva a véleményeket, fog határozni.

A fölvidéki főkapitányságról a főherceg úgy nyilatkozik, hogy mivel, bizonyos tekintetek miatt, mindjárt nem határozhat; még ez országgyűlés alatt oly intézkedéseket teend, melyek az ország és különösen a felső részek javára szolgálандnak; azon lesz, hogy a hadak rendesen kapják meg fizetésüket és szigorú fegyelemben tartassanak; ha pedig egyes kihágások felől tudomást nyer, a vétkesek megbüntetésére gondja lesz. Nem tartja méltányosnak, hogy az idegenek az összes kapitányságokból egészen kizárattassanak; kivéve a Dunán-inneni és túli főkapitányságokat; a fölvidéki kapitányság ügye függőben maradván. Az egri kapitányság betöltéséről a főherceg akkor fog határozatot hozni, ha a megelőző pontok iránt az egység létre jő.

Az országos bizottságok részére a határnapot a rendek tetszésök szerint határozhatják meg. ')

Miután ez irat elkészült, a magyar tanácsosok visszahívtak, hogy azt meghallgassák. És még azon nap (december 22-én) megküldetett nekik, oly fölhívással, hogy azon esetre, ha ezen rA/.ső *nyilatkozat*, véleményük szerint, a rendeket ki fogja elégíteni, adjanak tanácsot, miként lehetne a vitás pontok iránt kiegyenlítést hozni létre. ²⁾

A magyar tanácsosok, más nap, (december 23-án) a magok köréből egy főpapot és egy zászlós urat küldöttek a rendekhez. oly célból, hogy azokat megnyugtassák és türelemre intsék. Itt fenyegető nyilatkozatokat kellett hallaniok. »Ha a főherceg nem teljesíti kívánataikat, — azonnal szétmennek.«

A tanácsosoknak nem volt szükségük ezen pressióra. Ez alkalommal a rendekkel egy értelemben valának, és ugyanazon álláspontot foglalták el újabb nyilatkozatukban.

Az ország kormányzásának két ágát különböztetik meg, egyik a belügyeket, a másik a külügyeket foglalja magában. Ezek, különbség nélkül, mind *tisztán* magyarországi ügyek, akár hadi- vagy pénzügyeknek, akár vegyes ügyeknek neveztes-

¹⁾ Egykorú irat az udvari kamara levéltárában.

²⁾ A főherceg többször idézett jelentése.

senek. A rendek hajlandók ugyan a hadi ügyeket vegyeseknek ismerni el, a mennyiben Magyarország védelme a szomszéd tartományoknak is közös érdeke, mert ezek önmagokat oltalmazzák, mikor Magyarországot segítik; azonban nem volna méltányos, hogy a védelem és segély ürügye alatt, a magyarok megfosztassanak szabadságaiktól, míg a többi országok kormányzásában ő felsége éppen nem használ magyarokat. Az ország védelmét tehát a három főkapitány vezesse; ezek mind magyarok legyenek, azért is, mert idegen kapitányok alatt a magyar rendek nem tartoznak síkra szállani; de nem ellenezik, hogy néhány véghely parancsnokaivá időnkint külföldiek is neveztessenek.

A belkormányzati ügyeket is ő felsége magyarok által intéztesse el; az igazságszolgáltatást bízza a helytartóra és az ország rendes bíraira: egyéb ügyek a magyar tanácsban nyerjék elintézésüket. A rendek azon óhajtása, hogy az expeditio a magyar cancellária útján történjék, egészen méltányos. Ennek megállapítását nem lehet az évnegyedes tanácsulésekre hagyni; törvényeket csak országgyűlésen lehet alkotni, úgy kell tehát a rendek utolsó fölriratát magyarázni, hogy a magyarországi ügyeket — akár tisztán azok, akár vegyesek — a magyar tanácsban kívánják tárgyalatni, és ő felsége, illetőleg a főherczeg által elintéztetni; szabadságában állván a vegyes természetű ügyek tárgyalásához német tanácsosait is meghívni. Mert ha csak igazságszolgáltatásra vonatkozó ügyek utasítottának a magyar tanácshoz, a hadi és kamarai ügyek pedig elvonatnának attól: úgy magyar tanácsra szükség sem volna, mert az igazságszolgáltatás az ország rendes bíráihoz tartozik.

Továbbá az iránt is kérnek megnyugtató nyilatkozatot, hogy a magyar kamara elnöke senki mástól nem fog függeni, csak a királytól és a magyar tanácstól. Ezt szintén törvénybe kell iktatni.

A felsőmagyarországi főkapitány kinevezését főleg azon országrész rendei sürgetik; és óhajtásuk teljesen jogosult, mert azon országrész nem kevesbbé érdemel figyelmet, mint a másik kettő. Minthogy azonban a főherczeg most nem határozhat az ügyben, nyugtassa meg a rendeket azzal az ígérettel, hogy a legelső évnegyedes tanácsgyűlésig, vagy legalább a jövő

országgyűlésig ki fog nevezni oda főkapitányt, és addig is rendeleteket fog kibocsátani a katonai fegyelem föntartása érdekében.

Óhajtják, hogy az országos bizottságok már február 1-én kezdjék meg működésüket.

A főherczeg teljesítse mindezen kéréseket; nehogy a rendek végkép elkeseredvén, szétoszoljanak, és nagy baj érje az országot.¹⁾

A főherczeg nem volt megelégedve a tanácsosokkal. Úgy találta, hogy mint az országgyűlés tagjai, és nem mint a király tanácsosai nyilatkoznak. A német tanácsosokkal tartott értekezletben az ország rendéihez intézett leirat állapítottatott meg, a mely hivatva volt azokat engedékenységre hajlítani.

Inté őket, legyenek tekintettel »az idők mostoliaságára«, ne hallgassanak «magán érzelmeikre,» inkább a körülményekhez alkalmazkodjanak. Nyugodjanak meg a december 19-iki rezolúcióban. Ne sürgessék a fönnálló intézmények rögtöni átalakítását. Az ily hirtelen változtatások mindig veszélyek és zavarok szülői szoktak lenni.

Ha az 1583-iki országgyűlésen tett királyi ígéretnek csakugyan az az értelme, hogy a király az 1582. évi országgyűlésen előadott kívánatokat teljesítse, vagyis az ország szabadságát állítsa helyre: ez, a főherczeg véleménye szerint, megtörténik a királyi tanácsnak általa javasolt szervezése által. Mert habár elhalasztatik a cancellariaiexpeditiómódozatainak megállapítása, és azon kérdés eldöntése: melyek a tisztán magyarországi ügyek, a király, illetőleg a főherczeg belátására bízatik a rendek meg lehetnek nyugodva az iránt, hogy maga idején helyes határozatokat fog hozni. A főherczeg jól tudja, hogy úgy a jogi ügyek, mint a tisztán magyarországi ügyek elintézése a magyar cancellariához tartozik.

A főherczeg abban a meggyőződésben él, hogy a magyar tanács oly tekintélyt fog nyerni, a melyet a rendek ősei, — «kik mindig bölcsen számoltak a viszonyokkal» — Ferdinand és Miksa uralkodásától fogva, kívánni, sőt remélni sem mertek.

¹⁾ Egykorú irat az udvari kamara levéltárában.

Az országos jövedelmek kezelésére nézve nincs joguk követelésekkel lépni föl. Ulászló király törvénye, a melyre hivatkoznak, a közjövödelmek elidegenítéséről és elzalogosításáról intézkedik. A mi az elzalogosítást illeti, köztudomású, hogy szükség törvényt bont. Ferdinand és Miksa királyoktól soha sem kívánták a rendek, a mit most kérnek. Mindazáltal, ha az országos bizottságok jelentéséből kitünnék, hogy a közjövödelmek nem jól kezeltettek, vagy jobban értékesíthetők, a megfelelő módon intézkedni fog.

Az 1545—1552-ik évi törvények a külföldi tisztviselők alkalmazását nem tiltják. Az 1582-ik évi országgyűlés az idegen tisztviselők erőszakoskodásainak megszüntetését, és nem az ő eltávolításukat sürgette.

A főkapitányságok és az egri kapitányság tárgyában, a rendek óhajtásai, a mennyiben a körülmények engedik, már teljesítették. ¹⁾

Az országos bizottságok, a rendek javaslata szerint, február elsején kezdjék meg működésüket, a mennyiben a téli időjárás zordonsága nem akadályozza.

Mínthogy ennél tovább a főherceg nem mehet, és némely pontban már is többet tett, mint a ifienyit az 1583-iki Ígéret követelni látszik; reméli, hogy a rendek meglesznek elégedve, és azonnal hozzá fognak a propositió tárgyalásához. Ha ettől még ezután is vonakodnának, és ez által az ország újabb bajokba bonyolítottatnék: azért sem ő felségét, sem a főherceget nem terhelné a felelőség. De bízik abban, hogy a rendek teljesíteni fogják kötelességüket. ²⁾

A főherceg, midőn ez iratot a magyar tanácsosoknak átadta, fölkerlte őket, hogy igyekezzenek megnyugtatni a rendeket. Ez alkalommal közie velők, hogy a király felsőmagyarországi főkapitánynya Miksa főherceget szándékozott kinevezni, a mit a rendek örömmel fogadtak; de a főhercegnek

¹⁾ Hozzá van téve, hogy »a mint a mellékelt iratból megláthatják.« Főnebb is a közjövödelmekre vonatkozó pontban is hivatkozás történik: »sicut in scripto continetur.« Ezt nem ismerjük.

²⁾ Egykorú irat az udvari kamara levéltárában.

lengyel királyivá történt megválasztása a tervet meghiúsítja; most azzal a gondolattal foglalkozik, hogy egy másik főherceget fog kinevezni; reméli, hogy ezzel szintén meg lesznek elégedve; türelemmel várják be tehát intézkedését.¹⁾

A tanácsosok siettek megfelelni a főherceg fölhívásának. Es nem siker nélkül.

IV.

A rendek, három napi tanácskozás után, fölratot szerkesztettek, mely a tárgyalások összes eredményeit resumálta.

Köszönetét mondanak a főhercegnek, hogy körükben megjelenvén, ő felsége és a rendek között a közbenjáró tisztét elvállalta. Kijelentik, hogy az 1582. és 1583-ki országgyűlések végzéseitől nem térhetnek el. Fölkéri tehát a királyt, hogy mivel a jelen országgyűlésre nem jöhetett el, a következő év február 2-ára hirdessen új országgyűlést, és az ország szabadságai visszaállításának munkáját, melyet a főherceg most megkezdett, addig fejezze be.

Azt, a mi a királyi tanács évnegyedes üléseiről és a közjövödelmek megvizsgálásáról tárgyalatott, elfogadják, és a törvénykönyvbe iktattatni kérik, hogy «ekként a királyi tanács tekintélye teljesen visszaállíttassék.»

Hasonlag a kamara hatósága is állíttassák vissza. Ez kezelje az ország összes közjövödelmeit, addig, a míg majd kincstárnokot lehet kinevezni.

Mínthogy most nádorválasztásra »nem kedvező az alkalom« és mind a három főkapitányságra nézve ő felsége «bizonyos okok miatt* egyszerre nem határozhat; kérik, hogy egy év lefolyása alatt, mind a három főkapitányságra magyarokat nevezzen, és azoknak úgy a véghelyeket mint a katonákat rendelje alá. Az üresedésben levő kapitányságokat is mielőbb töltsse be érdemes hazafiakkal, a kik a törvények által megállapított hatáskörrel bírjanak. Rendelkezzék, hogy a véghelyekben levő katonaság a nép elnyomásától és a falvakban

¹⁾ Erneszt főherceg sokszor idézett jelentése.

való kalandozástól tartózkodjék: állomásain lelkiismeretesen őrködjék; és zsoldját rendesen kapja meg.

A magyar tanácsosok évnegyedenként jönnek össze, és ő felsége, vagy távollétében, a főherczeg elnöklete alatt a fontosabb köz- és magánügyeket tárgyalják. Néhányan közölök, főlváltva, állandóan a király, illetőleg a főierczeg oldala mellett tartózkodjanak, a kikkel az ország összes ügyeit, a kamarai és hadi ügyeket is beleértve, a melyek az évnegyedes ülésekre nem halaszthatók, tárgyalni és elintéztetni fogja.

Az ország négy részébe bizottságok küldetnek ki, a vég-helyek és közjövödelmek megvizsgálására. Ha a tagok közül valamelyik a megjelenésben akadályozva volna, a bizottság gondoskodjék helyettesítéséről. A bizottságokhoz minden megye területén az alispán csatlakozik. Ő felségének tetszésére bizatik német tanácsosai vagy egyéb tisztviselői közül néhányat a bizottságokhoz csatolni. Ezek február 1-én kezdik meg működésüket, és a magyar tanács legelső évnegyedes ülészakán benyújtják jelentősöket, a melynek alapján ő felsége, illetőleg a főherczeg, a magyar tanács meghallgatása után, a szükséges intézkedéseket életbelépteti.

Végül azon kérelemmel fordulnak a királyhoz, hogy a jövő országgyűlésen személyesen megjelenve, az 1582.. 1583-ki és a mostani országgyűlés végzéseinek értelmében, az ország szabadságainak helyreállítását tényleg eszközölje. Különbön protestálva kinyilatkoztatják, hogy az 1583-ik évi végzésektől el nem térhetnek.¹⁾

A jövő évi országgyűlés összehívásának sürgetése és okadatolása új momentum vala a tárgyalásokban. A többi pontok formulázása elég mérsékletet, sőt önmegtagadást tüntet föl. Még a kamara függetlenségének hangsúlyozása is elmaradt. Azonban a rendek nem mulaszthatták el föntartani azon igényöket, hogy a magyar tanács befolyása a hadi- és pénzügyekre biztosíttassék.

Ennek következtében a főherczeg a távolságot, mely őt a rendek álláspontjától elválasztó, e fölirat által sem látta

¹⁾ Egykorú irat a bécsi állami levéltárban.

áthidalva. Az ő felfogása szerint, a rendek kívánatait teljesítve, megingatná a királyi tekintélyt; olyasmit engedne nekik, a mit soha sem bírtak, a mire nincs joguk, a miből az ország romlása következne.

E miatt, német tanácsosaival tartott értekezletben, elhatározá, hogy egy utolsó leiratot fog intézni a rendekhez, melyben előadja, mit tett értük a király előtt; kimutatja, hogy kívánataik okadatolhatatlanok és teljesíthetetlenek, minélfogva a tárgyalások folytatásának lehetősége megszűnt.

A mint erről a magyar tanácsosok értesültek, *Pálffy, Nádasdy, Illésházy* és *Jóó* megjelentek *Harrachnál*, és kérték, vesse magát közbe a főhercegnél; mert ha a leirat elküldetik, a rendeket végkép elkeserítendő és az országgyűlés föloszlását fogja maga után vonni. Azt ajánlották, hívja a főherceg magához a magyar tanácsosokat; talán sikerülend a kiegyenlítést létrehozni.

Erneszt főherceg nem nagy reménységet táplált ugyan a sikerre, de ajánlatukat nem utasította vissza.

Az 1588-ik év első napján, *Harrach* lakásán tartott meg a fontos conferentia. A december 28-iki fölirat szolgált a tanácskozásnak alapú. Megállapítottak a változtatások, melyek a főherceget kielégítheték, és a melyeknek elfogadását a rendektől is remélni lehetett.

A heve zetésben azt mo dák a rendek, hogy mivel ő felsége a jelen országgyűlésre meg nem jelenhetett: «mihelyt a birodalmi gyűlése be lesz fejezve, a jövő év február 2-án megnyitandó országgyűlést mielőbb, *bizonyosan* (certo) kihirdetni méltóztassék.» Itt a határnap és a «bizonyosan*» szócska kihagyatott, mi által a szöveg szelídebb hangzást nyert («mielőbb országgyűlést hirdetni méltóztassék») és a királyt egyáltalában meg nem kötötte.

A hol a rendek továbbá azt kívánják, hogy ő felsége az ország szabadságai visszaállításának munkáját, »a mi most megkezdett, a jövő országgyűlésig fejezze be«:—beiktatta tott, hogy »a mennyiben az a király jogai, becsülete és tekintélye épségben tartása mellett megtörténhetik.*

A rendek a magyar tanács tekintélyének és a főkapitányok hatalmának *teljes* visszaállítását sürgették; a tanácskoz-

many megállapodása szerint csak »a tanácsot megillető, illő és szükséges tekintélyről«, a főkapitányok «illő és elégséges hatalmáról» van szó. Az ítéletek végrehajtása körül, a főkapitányok által követendő eljárás szabályozása a magyar tanács első évnegyedes ülészakának tartott fönn.

A rendek a legnagyobb súlyt helyezték arra, hogy »a kapitányságok hazafiaknak adományoztassanak.« E helyett a következő szöveg fogadtatott el: 0 felsége a kapitányságokat *^alkalmas* egyéneknek adományozandja, a miben ő felsége, illetőleg a főherceg, a hazafiakra különös tekintettel leend.« A mi az eddigi állapot föntartásával, a rendek által annyiszor hangoztatott súlyos sérelem elejtésével egyértelmű vala.

Kevesbbé volt fontos a bizottságokra vonatkozó pontban történt javítás. A rendek azt kívánták, hogy a bizottságok eljárhatnak küldetésökben, ha tagjaik közüi egyik-másik el is marad.

A változtatott szöveg a bizottságokat utasítja, hogy a meg nem jelent tagok számát jelentsék be a főhercegnek. a ki, ha szükségesnek látja, helyetteseket fog rendelni.

A fölrirat zárpontjában, a rendek ismételik azon kérésüket, hogy »ő felsége a jövő országgyűlésre személyesen jelenjék meg, ott az utolsó és a jelen országgyűlés végzései értelmében, az ország szabadságait *bizonyosan, teljesen* és *tényleg* állítsa helyre; különben óvás alakjában kijelentik, hogy az 1583-iki végzéstől (az adó megtagadásáról) el nem állhatnak.«

Az enyhített szöveg szerint a rendek csak arra kéri ő felségét, hogy »a múlt és a jelen országgyűlés végzései értelmében, az ország szabadságait *tényleg* és *valósággal* állítsa vissza; különben az 1583-ik évi végzésre utalnak.«

A főherceg e módosításokkal meg volt elégedve.

A magyar tanácsosok ekkor megjelentek a rendek között, előadták a főherceg végső elhatározását, és fölhívták őket, hogy hagyjanak fel a további ellenszegüléssel, és most már vegyék a propositiót tárgyalás alá.

A hosszú tanácskozásnak eredménye az volt, hogy a többség ráállt a főherceg kívánatára; míg a 21 megye köveiteiből álló kisebbség vonakodott elfogadni az egyezményt, és tiltakozni akart a szavazattöbbséggel létrejött végzés ellen.

Azonban reájok olvasták a törvényt, mely a kisebbségnek megnyugvást parancsol, a többség végzéseiben. A tanácsosok csak nagy erőfeszítéssel, és a végzés szövegében tett némi változtatással tudták őket megnyugtatni.

Az iratot) még az nap későn este megvitték a főherczegnek, a ki meggyőződven arról, hogy tartalma a királyi hatalomra nem sérelmes, a királynak nem szab új kötelességeket — mert a jövő országgyűlésen való személyes megjelenését is csak *kéri* a rendek — másnap (január 2-án reggel) kinyilatkoztatá, hogy elfogadja, és a törvénykönyvbe fölvétetni fogja. ²⁾

A főherczeg — a királytól nyert teljes hatalmát vette igénybe, mikor a sérelmek fölötti vitát ily módon befejezte. A király jóváhagyását csak utólag kérte ki; bár azt a december 11-én kelt utasítás értelmében, előlegesen kellett volna kieszaközlönie. Eljárását azzal igazolja, hogy a tárgyalások menetében minden nap új fordulat állott be. A rendek mindig türelmetlenül sürgették beadványaikra a választ, és hivatkoztak teljhatalmára. Ha meggyőződnek, hogy ő azzal nem bír, és hogy mindenben a királyhoz kell fordulnia, a tárgyalások bizonyára megszakadnak, és a rendek eredmény nélkül szétosznak. Azok ugyanis az országgyűlés kezdetén szelídek és engedékenyek valának. De a lengyelországi eseményekről érkező hírek nagy fordulatot idéztek elő a hangulatban.

«Egyébiránt — úgy mond — ha felséged ez ügyet alaposan megfontolja, és tekintetbe veszi az idők és személyek körülményeit, úgy fogja találni, hogy a mostani végzések által eddigi álláspontunkat egyáltalán nem áldoztuk föl; sőt az 1582. és 1583-ik évi végzések több világosságot és javítást nyertek. Ezentúl a rendek nem fogják az említett határozatok végrehajtását oly erélyvel sürgetni, s így a jövő országgyűlések lefolyása is könnyebb leend. E fölött nagy előny az is, hogy most e tárgyakra nézve, felséged és a rendek között, az egyetértés helyreállított.» ³⁾

¹⁾ Egykorú példánya meg van az állami levéltárban. — Egész terjedelemben föl van véve a jan. 6-iki fölterjesztésbe és az országgyűlési törvénykönyvbe.

²⁾ A főherczeg január 2-ki jelentése.

³⁾ Január 2-iki jelentése.

V.

Ez alatta rendek (január 2-án) hozzáfogtak a propositio tárgyalásához, a mely gyorsan ment, úgy, hogy négy nap alatt a határozatok hosszú sorozata készült el. és mindkét tábla által elfogadtatott.

A rendek egy esztendőre két forintot ajánlottak meg minden porta után, a melyeknek új összeírását rendelték el; a két forint, a melybe a kamarai nyereség is bele van számítva — két részletben volt fizetendő. Ezt is nagy áldozatnak mondták, tekintettel az ország nagy szegénységére, melyet a rősz termések, ragályos betegségek, az ellenség dúlásai, a katonák kicsapongásai és a rendkívüli adózások idéztek elő.

Továbbá Erneszt főherczegnek, hálájok kifejezésére, »az ország ügyeinek előmozdítása körül tanúsított állandó jóakaratáért» portánként negyven dénárt, és az országos bizottságok költségeinek fődözésére tíz dénárt szavaztak meg; mivel pedig ezen adó behajtása előtt kelnek útra, elhatároztatott, hogy a kamara 4000 tallért előlegezzen nekik.

Az adó behajtásának módozatai tekintetében a fönnálló törvényekre utalnak.

A propositióban javasolt új harminczadok föllállítása iránt most nem határoznak. Az országos bizottságok visszatérte után, a király magyar tanácsosaival vitassa meg a teendőket. Ezzel kapcsolatban a régi árúlerakóhelyek visszaállítást kérik.

Megújítják az 1567-ik évi 42-ik törvényczikket, mely az osztrák borok behozatalát tiltja, sőt e tilalmat kiterjesztik a stíriai borokra is; ha csak viszont a magyar boroknak kivitele Ausztriába és Stíriába. e tartományok részéről, meg nem engedtetik. Ellenben a magyarországi boroknak kivitelét Lengyelországba a rendek magok nem tartják kívánatosnak; a lengyel kereskedők az árúlerakóhelyeken vásárolják be borszükségeiteket.

Az 1405-ik évi országgyűlésen megszabott mértékek az egész országban használtassanak. Az alispánok megbízatnak, hogy a mértékek rectificatióját eszközöljék. A kereskedők

árúinak letartóztatásáról, szintén megújítják Zsigmond és V. László törvényeit.

Az ingyen-munkák hova fordításáról a király, az országos bizottságok jelentése alapján, tanácskozzék és határozzon.

Az állandó hadak tartása, — a fölkelés, — az ellenséges területre való betörések, — a szabad hajdúk, — a katonaságnak élelmiszerekkel való ellátása, — az utak és hidak jókarban tartása, — a váмок, — a török menekülők biztonsága, — a magán felek fegyveres összetűzéseinek megszüntetése, — a törvényszékek tartása tárgyában: a korábbi törvények főtartatnak.

A legelőkön élő lovas katonákról szóló 1578-iki évi törvényzcikk kiegészítettik, a kihágások megbüntetésére vonatkozó intézkedésekkel. A kapitányok harmincz nap alatt kötelesek a károsultaknak elégtételt szolgáltatni; és a mennyiben ezt elmulasztanak, a kárt magok fogják pótolni, s ezenfölül 1000 forint bírságot fizetnek.

A király fölhívta a rendeket, mondják ki, hogy magyaroknak idegen hadiszolgálatba lépni tilos. Ezzel szemben az ország régi törvényeire és szabadságaira utalnak.

Az önkénytes behódolások megakadályozására csak egy módot ismernek: a véghelyek jókarban tartását, Veicsevár (?) ügyében az országos bizottság jelentése alapján kell határozni.

A naptár ügyében azt óhajtanák, hogy a régi naptárt, melyhez gazdagok és szegények a hosszú használat alatt hozzászórtak, meg lehessen tartani; mindazáltal, tekintetbe véve a király kívánatát, nem ellenzik, hogy az új, kiigazított naptár használatba vétessék; de határozottan kijelentik, hogy az új naptárt egyedül a király, és senki más, tekintélye alapján fogadják el; és az okiratok, melyeket ekkor a régi naptár szerint kelteztek, érvényeseknek tekintendők.

A birtokfoglalások tekintetében követendő eljárásra nézve elfogadják a királyi propositió javaslatait, melyeket némely részletekkel kiegészítenek. Megállapítják, hogy a liquid adósságokat, 20 forintig, a szolgabírák hajtásák be. Az 1563-iki országgyűlésnek a szándékos emberölésről szóló törvényt magyarázzák.

A nyolc zádics helytartói törvényszékekhez bírákat, a határok kiigazítására hivatott bizottságokba új tagokat választanak. A király fölkéretik, hogy az Ausztriához csatolt magyarországi birtokok visszaváltásáról, és a magyar pénznek többi országaiban való elfogadtatásáról gondoskodjék. Az elzálogosított egyházi javakat váltsa ki, és adja át az egyházi rendnek; az egyházi javadalmakat, melyeket idegeneknek adományozott, vegye vissza, és adja érdemes magyar papoknak. A túróczy prépostságot, a zalavári és kapornaki apátságokat is adományozza, oly kikötéssel, hogy az új prépost, illetőleg az apátok kötelesek legyenek a hiteles helyeket visszaállítani; a mennyiben a zalavári és a kapornaki apátságokat nem lehetne visszaállítani, levéltáraikat a vasvári káptalan vegye őrizet alá. A vasvári káptalannak megengedtetik hiteles helye számára új pecsétet készíttetni; a régi kopott pecsétet Vasmegeye közgyűlésén meg kell semmisíteni. Az egyházi törvényszékek ítéleteinek végrehajtására, a mennyiben ahhoz a királyi karhatalom (brachium regale) szükségeltetnék, a főispán, alispán vagy a főkapitány szólíttassék föl.

Az egyháziaknak engedtessek meg magán javaikról szabadon végrendelkezni; minthogy az egyházi rend a többi rendekkel egyforma szabadságnak örvend.

Slavonia rendei kérik, hogy a tartomány adóját a slavo-niai hadak föntartására fordíthassák.

Mosony, Soprony és Beregmegeyék rendei kérik, hogy a király nevezzen ki nekik főispánt. Sáros, Abaúj, Gömör és Szepes megeyék rendei kérik, találjon a király módot, hogy a Lórántffy család kapja vissza birtokait. Bereg megeye kérik, hogy az elhunyt Magóchy Gáspár által erőszakosan elfoglalt birtokok törvényes birtokosaiknak adassanak vissza. Szatmár és más megeyék panaszt emelnek a királyi javak tisztviselői ellen, a kik a területökre menekülő jobbágyokat földesuraiknak nem szolgáltatják ki. Vasmegeye a vespzprémi vár őrsége ellen panaszokodik, mert egy szolgabíró házát kirabolta. Mosony megeye arra kérik a királyt, parancsolja meg az óvári kapitánynak, hogy ne akadályozza a vár birtokain az adó behajtását. Sopron megeye a kismartoni kapitány hatalmaskodásai miatt emel panaszt. Nyitra megeye kérik az orosz-lánkövi uradalom

tárgyában főnforgó peres ügy eldöntését; a trencsénmegyei határok kiigazítását; végre, hogy a csejtei és újhelyi tizedeket csak az illető földesurak bérelhessék. A szepesi kamara és a murányi kapitány ellen panaszok emeltetnek, mert a nemesek földjein is tizedet szednek.

Végül jelentik, hogy Debreczeny György, előbb altárnokmester és a királyi tábla bírása, ez országgyűlésen tartott beszédében, a királyi tanácsosok ellen gyalázó nyilatkozatokra ragadtatta magát, sőt utóbb a főherczegnek benyújtott iratban is összeesküvőknek és békebontóknak nevezte őket; a rendek eme bántalmakkal szemben, a királyi tanácsosokat ártatlannak nyilatkoztatják, Debreczenyt pedig, mint rágalmozót és a közrend megzavartját, a hűtlenség bűnében, fő- és jószágvesztésben elmarasztalják. *)

E végzések megállapítása után, a rendek, különösen a megyei követek nagy része, az országgyűlés föladatát megoldottnak tekintő, és eltávozott Pozsonyból.

Mikor tehát Erneszt főherczeg a rendek föliratára észrevételeit az országgyűléssel közölni, és azt a végzések egy részének módosítására fölhívni készült: Pálffy értesítő, hogy ily lépés nem vezethetne eredményre, minthogy a még el nem távozott csekély számú rendek nem érezhetik magokat följogosítva arra, hogy a határozatoktól bármiben eltérjenek.

A főherczeg, ily körülmények között, összehívta úgy a német, mint a magyar tanácsosokat, hogy a rendek végzéseit együtt vitassák meg, és a királyi jóváhagyás elé terjesztendő törvénykönyv szövegét állapítsák meg.

A tanácskozmány, január 9-én, Harrach lakásán tartott meg.

Az adó tárgyában, a német urak azt kívánták, hogi^T a két forint báromra, a tiz dénár— a mely a kamara által előlegezendő 4000 tallérra nem nyújtana elégséges fedezetet — húszra emeltessék; és hatalmaztassék föl a király, az utolsó három esztendőben be nem fizetett kamarai nyereség behajtására.

1) Egykorú irat a bécsi állami levéltárban.

A magyar tanácsosok azt válaszolok, hogy az adót nem áll hatalmokban fölemelni; a tíz dénárból biztosan be fog folyni az előlegezendő összeg, és ha ez nem történne, meg-egyeznek abban, hogy a hiány a magyar tanácsosok fizetéséből fedzessék. Hogy a kamarai nyereség a lefolyt három esz-ten-dőben nem fizettetett, a kamara hibája; az köteles lett volna maga idején behajtani.

Az osztrák és stíriai borok behozatalát eltító végzést a német tanácsosok elfogadhatatlannak nyilatkoztatták; mint-hogy Ausztria és Stiria render súlyos sérelmet szenvednének ez újítás által. Legalább a magyar tanács első évnegyedes ülösszakáig függőben kell hagyni az ügyet, időközben az osz-trák rendekkel tárgyalásokat lehetne megindítani.

A magyar tanácsosok többsége kész volt megnyugodni az elhalasztásban. De két tanácsos — a kiknek érdekeik a végzés föntartását kívánatossá tevék — határozottan elle-nezte; azzal az indokolással, hogy az országgyűlés egyértelmű határozatát a hátramaradt rendek nem változtathatják meg. Végre az a közvetítő javaslat fogadtatott el, hogy a tanácsosok a rendeknél tegyenek kísérletet az elhalasztás kieszközlésére.

A német urak nem elégedtek meg azzal, hogy a keres-kedők árúinak letartóztató! ellen hozott régibb törvények megújíttatnak; kimondatni óhajtották, hogy azon urak és nemesek, kik a kereskedőktől az ily letartóztatott árúk érté-kének kilencedét vagy tizedét kicsikarták, azt megtéríten tartoznak. A magyarok nem egyeztek meg; hasonlólag nem fogadták el azt a javaslatot sem, hogy az országos bizottságok az ingyen-munkáknak a véghelyek között való fölosztására hatalmaztassanak föl.

Ellenben az állandó hadakról szóló pont, a német hadi-tanácsosok indítványára, kiegészítettett azon intézkedéssel, mely szerint az uraknak megtiltatott az állandó hadak címzen tartott katonáikat állomásaikról, magán munkák végzése cél-jából, elhívni; a szabad hajdúkról szóló ponthoz pedig hoz-záadatott, hogy a főkapitányok e tekintetben teljesítsék köte-lességüket; az élelmi szerek szállításáról intézkedő czikkben a régi törvények, melyekre a rendek csak általánosságban hivat-koztak, közelebből megjelöltettek.

Az ellenséges területre történni szokott betörésekre vonatkozó pontnál, a főherczeg azt a fonnulázást ajánlotta, hogy a támadó föllépést el kell ugyan tiltani; de az urak utasítandók, hogy legyenek mindig fölkészülve, a véghelyekkel álljanak összeköttetésben, és ellenséges támadás esetében, tegyenek meg mindent annak visszaverésére. A magyar tanácsosok ragaszkodtak az eredeti szöveghez, és készebbek voltak az egész czikket kihagyni, mint módosítani.

A legelőkön tartózkodó katonákat illető czikknél, a haditanácsosok szükségesnek mondák azon záradék kihagyását, a mely megállapítja, hogy azon katonákat, a kik meghatározott időben a legelőkről el nem távoznak, erőhatalommal kell eltávolítani; attól tartottak, hogy az erőszaknak ellenszegülni fognak, a miből bajok és zavarok támadhatnak. Minthogy a magyar tanácsosok itt is az eredeti szöveghez ragaszkodtak, a német urak azzal a javaslattal állottak elő, hogy ez ügy a magyar tanács első évnegyedes ülészakáig hagyassák függőben; de ezt sem tudták elfogadtatni.

Minthogy a rendek azt állították, hogy idegen hadi szolgálataba lépni, ősi szabadságaik és a régi törvények értelmében, meg vau nekik engedve; a főherczeg fölhívta a magyar tanácsosokat, hogy az erre vonatkozó törvényeket mutassák elő. Ezt nem teheték. Ennek következtében az határozatott, hogy az egész czikk kihagyatik.

A keresztúri erőd építéséről intézkedő pontnál, a német urak kiemelték, hogy a rendek elmulasztották az építési költségek fődözésére ajánlatot tenni; mivel pedig Stiria és Ausztria rendéi ajánlataikhoz azt a föltételt csatolták, hogy Magyarország is ugyanazon összeggel járuljon hozzá, fölhívták a magyar tanácsosokat, vigyék keresztül, hogy a rendek utólag szavazzák meg a 6000 forintot; de azok kijelentették, hogy erre nincs kilátás. A czikk változatlanul hagyatott.

A német tanácsosok méltányosnak ismerték el, hogy az egyházi javadalmakat magyar papok nyerjék el, de kijelentették, hogy azokat, a melyek ez előtt idegeneknek adományoztatok, nem veheti vissza. A magyar tanácsosok ebben megnyugodtak, és egy szócskát (inposterum) iktattak be, mely a végzést visszaható erejétől megfosztotta.

A főherceg továbbá kijelentette, hogy öfelsége a kapornak! és zalavári apátságokat, a melyeknek javait az erősségek föntartására fordítja, nem töltheti be; hasonlóképen a túróczyi prépostságot sem adományozhatja egyházi férfiúnak, mivel azt már a nagyszombati jezsuita collégiumnak engedte át; a főpapok végrendekezése tekintetében pedig a főnnálló gyakorlathoz fog ragaszkodni. A magyar tanácsosok ebben megnyugodtak; minek következtében a túróczyi prépostságra és a főpapok végrendeleteire vonatkozó pontok egyszerűen kihagyattak. Az egyházi törvényszékek ítéleteinek karhatalommal való végrehajtásáról intézkedő pontba pedig ezen záradék iktattatott be: »ha csak valamely törvényes akadály nem gátolja.»

A slavoniai rendek adójára vonatkozó kérelem, valamint a magánosok ügyeire vonatkozó hat pont kihagyatott. —

Miután ekként a január hatodiki föliratban teendő módosítások iránt, az értekezlet megállapodásra jutott, a magyar tanácsosok félrevonultak. Rövid tanácskozás után, visszatérve a német urakhoz, kijelentették, hogy ők a magok részéről készek elfogadni a megállapított változtatásokat, de a jelenlevő rendek hozzájárulása nélkül semmit sem tehetnek; ennek kieszközlését pedig nem remélhetik, minthogy az eltávozott rendek nem hagytak hátra fölhatalmazást; különösen az adó emelésére és a bor behozatalára vonatkozó czikkek tárgyában semmiesetre sem fognak engedni, és nem is engedhetnek; mindazáltal, mint ő felségének hű tanácsosai, nem riadnak vissza bármily fáradságtól, és kísérletet fognak tenni hogy a rendeket engedményekre bírják.

Azonnal lementek a várból a városba, az együtt levő rendek gyülekezetébe. Fél napig nagy erőfeszítéssel működtek, hogy az ellenzékét leküzdjék. Az adó, a kamarai nyereség, az ausztriai és stíriai borok behozatala, és a túróczyi prépostságnak adományozása tárgyában alkotott végzésekhez a rendek állhatatosan ragaszkodtak; de a tanácsosok értekezletében megállapított többi kihagyásokat és változtatásokat elfogadták. Az új naptár behozataláról szóló pont újabb vitát idézett elő. Megyery és több követő társa óvást emeltek a behozatal ellen.

Az átalakított fölliratot, illetőleg országgyűlési végzéseke már másnap, január 10-én átvette a főherczeg.¹⁾ Ez haladék nélkül magához hivatta a német és magyar tanácsosokat, hogy velők a teendők iránt értekezzenek.

Mínthogy kétségtelen volt, hogy az adó emelésére a rendek nem bírhatok rá, a főherczeg a két forinttal megelégedett. A kamarai nyereségre vonatkozó záradék elmellőzésében is megnyugodott, mikor a magyar tanácsosok kijelentették, hogy a régi törvények értelmében, a király föl lévén hatalmazva a kamarai nyereség behajtására, ezt most utólag elrendelheti, azon esztendőkre nézve, a melyekben az nem fizettetett.

Ellenben az austriai és stíriai borok behozatala, valamint a túróczi prépostság ügyében ragaszkodott álláspontjához.

A magyar tanácsosok sem látták lehetségesnek a további engedményeket; kijelentették, hogy a rendek egyértelmű végzésén többé változtatni nem lehet.

A főherczeg erre így válaszolt: A rendek január 6-iki fölterjesztése nem egyéb, mint válasz a királyi propositióra; be kellett tehát volna várni a főherczeg viszonzvását, és nem volt joguk határozataikat úgy tekinteni, mint végérvényileg megállapított országgyűlési végzéseket, a melyeket a főherczeg köteles elfogadni; a végzések alkotása nem a rendeket, hanem a királyt illeti, a kitől a propositio kiindul.

Habár ez utolsó következtetés a közjog elveivel nem áll összhangzásban, — mínthogy a törvények alkotása mind a két tényező, a korona és az országgyűlés közös joga, — teljesen jogosult vala azon fölfogás, hogy a rendeknek első határozatukat, mint változást nem tűrőt, állítani föl, nem lehetett.

A magyar tanácsosok is kénytelenek valának elismerni, hogy a főherczeg csakugyan nem *kénytelen* mindent elfogadni, a mit a rendek elhatároznak; azonban másfelől kiemelték, hogy az összes rendek által alkotott végzéseket csak az összes rendek változtathatják meg; egyúttal hangsúlyozták a főforgó

¹⁾ Egykorú irat a bécsi állami levéltárban. Ez irat változatlanéit beiktattattott a törvénykönyvbe; vagy tulajdonképen a törvénykönyvet képezi.

kérdések egyikének (bor behozatala) nagy fontosságát és szoros összefüggését az ország szabadságaival.

A főherceg erre azt válaszolá, hogy az által, ha ezen ügy elintézését a magyar tanács legelső évnegyedes ülészákáig függőben hagyják, az ország szabadsága a legkisebb sérelmet sem szenved.

A tanácsosok többsége most is, mint két nap előtt, hajlandó volt az elhalasztásban megnyugodni; de két-három tanácsos állhatatosan ellenző. Az értekezlet tehát nem vezetett eredményre.

Ekkor a főherceg a magyar tanácsosok közül legbizalmasabb embereit: a cancellárt, a váci püspököt, Illésházyt és Révayt külön tanácskozmányra hívta magához. Ezek abban a véleményben voltak, hogy az ügy elintézésének elhalasztása nem járna nehézséggel; mivel azonban társaik közül többen nem bírhatok rá, hogy azt jóváhagyják, más módozatról kell gondoskodni. Azt ajánlják tehát, hogy a czikk maradjon változatlanul, de iktattassék be egy záradék, melyben mondatik, hogy »a magyarországi boroknak Ausztriába és Stiriába való behozatala tárgyában, ő felsége az ausztriai rendekkel és másokkal, a kiket illet, tanácskozni és határozni fog.«

A főherceg ezzel is megelégedett. De a magyar tanácsosok ellenzéki része ehhez sem akart hozzájárulni.

Végre fölmerült az az indítvány, hogy a czikk maradjon meg úgy, mint a rendek fogalmazták; de a törvénykönyv szentesítésének formulájában mondja ki a király, hogy az összes végzéseket megerősíti és helybenhagyja, kivéve azt, a mely az osztrák borokról szól.

A magyar tanácsosok nem vonhatták kétségbe, hogy a királynak joga van megerősítését a rendek végzéseitől megtagadni. Az indítvány úgy a főherceg és a német urak, mint a magyar tanácsosok által is elfogadtatott.

A túróczi prépostságra vonatkozó pont nem okozott annyi nehézséget. Az közmegegyezéssel egészen átalakítottat.

A helyett »követeltetik (postulatur) az ország nevében« így fogalmaztatott: » A rendek *esedeznek* (supplicant,) hogy ő felsége a prépostságot adományozza érdemes egyházi férfinak, a ki egy év alatt a hiteles helyet állítsa vissza.« Ehhez pedig

hozzáadatik e záradék: »A mely ügyről ő felsége kegyelmesen határozni fog.«

A főherczeg ekkor, még az nap este, a királyi váriakba hivatta a rendeket, és körükben megjelenve, neheztelését fejezte ki az iránt, hogy sokan, be nem várva a tárgyalások befejezését, idő előtt eltávoztak; míg elismerését nyilvánította azoknak, a kik végig együtt maradtak. Az országgyűlés végzéseit — így mond — elfogadja, és ő felségének megerősítés végett előtérj esztendi. A rendeket a király kegyelméről biztosítja és az országgyűlést a király nevében bezárja. ¹⁾

A rendek is búcsút vettek a főherczegtől és másnap szétoszlottak.

Erneszt főherczeg is visszatért Becsbe. Innen, január 20-án, küldé föl Prágába jelentését az országgyűlési tárgyalások utolsó időszakáról. Hosszasan fejtegető, hogy habár a rendek nem mindenben tettek eleget a király kívánatainak, az eredményyel meg lehet elégedve. Azon elkeseredett hangulat, melyet a rendek az 1583-iki évi országgyűlés eredménytelen föloszlásakor tanúsítottak, enyhült, és remélteni lehet, hogy ezentúl jobb egyetértés lesz a király és a rendek között. Ha ő, utasításai értelmében, makacsul ragaszkodik a királyi előadásokhoz és a sérelmek tárgyában tett nyilatkozat szövegéhez, bizonyára a rendek is hajthatatlanok lettek és végzés nélkül szétoszlottak volna. »Ez esetben — úgy mond — Lengyelországhoz vagy Erdélyhez fordulva támogatásért, könnyen szélsőségekre vetemedhettek, és ez ország maradványait, felséged egyéb tartományaival együtt, a legnagyobb veszélybe dönthették volna. Nehányan közülök, mikor a körülmények úgy állottak, hogy a gyűlés végzés nélkül bomlik föl, elég főnhangon nyilvánították, hogy ez esetben sem mennek szét, hanem együtt maradva, más úton fogják megkísérteni ügyeik jobbrafordítását.« Szükséges volt tehát a rendeket megnyugtatni, és legalább némileg kielégíteni. »Ha tehát felséged mindazt, a mi az országgyűlésen tárgyalatott és történt, jól megfontolja, úgy fogja találni, hogy a jelen körülmények között nem érhetett

¹⁾ Mindezt a főherczeg 1588. jan. 20-iki jelentésében találjuk. Eredetije a bécsi állami levéltártban.

jobb véget; mert mindent összevéve, semmi sem végeztetett, miből felségedre hátrány vagy a rendekre új előny származnék.«¹⁾

A királyt megnyugtatta ez a nyilatkozat. Január 28-án megerősítette az országgyűlés végzéseit; két cikket kivéve, úgy mint az osztrák borokról szólót, a mely a közelebb tartandó alsó-ausztriai gyűlésen fog tárgyalatni; és a túróczy prépostságra vonatkozót, a mely javadalmat — úgy mond — xcollégium, gymnasium és papnevelő intézet alapítása céljából a jezsuitáknak adományoztunk.«

Midőn a törvénykönyv ezen megerősítési záradékkal, a megyéknek megküldetett, több megye gyűlésén a rendek kijelentették, hogy mivel a király két cikktől megvonta a megerősítést, ezzel az összes cikkeket megfosztá érvényöktől; minélfogva az adó behajtását megtagadták.

Erneszt főherczeg, mihelyt ennek híret vette, ápril első napjaiban Bécsbe hívta a magyar tanácsosokat, és kijelenté nekik, hogy a királynak nem volt szándéka az országgyűlés azon két határozatát érvényteleníteni, és a szentesítést csak elhalasztotta, mivel azon ügyek bővebb megfontolást igényelnek. Együttal figyelmezteté őket, hogy oly eljárás, mely csekély jelentőségű dolgok miatt az országgyűlésen végzett nagy és fontos munkákat eredménytelenné tenné, igazolhatatlan volna.

A tanácsosok többsége — Fehérvöy István nyitrai püspök, Batthyányi, Nádasdy, Illésházy, Czobor és Joó — nem hallgatta el, hogy ő felsége eljárását, mely szerint az országgyűlés végzését, egy-két német tanácsos véleményére, megváltoztatá, nem helyeselheti; annál kevesbbé, mert a főherczeg, a ki azokat elfogadta, teljhatalommal vala fölruházva. Azt ajánlották, hogy a megyéket királyi leirat útján meg kell nyugtatni; kijelentve, hogy a király a borok kiviteléről szóló cikk megerősítését csak addig akará halasztani, míg az osztrák rendeket is meghallgatja, a mi már megtörtént; a túróczy prépostság ügyét is megvizsgáltatta, minek következtében, azt

¹⁾ Az idézett jan. 20-iki jelentés.

helyreállítandja, a jezsuitákról pedig másként fog gondoskodni; így tehát a két cikknek szentesítését és a jövő országgyűlés törvénykönyvébe iktatását semmi sem gátolja. Ha ő felsége ezt nem teszi, komoly zavaroktól lehet tartani.¹⁾

Vájjon a királyi irat csakugyan szétküldetett-e a megyékhez, és az adó behajtása akadálytalanul történt-e meg, arról nincs tudomásunk.

¹⁾ Ereszt főherceg 1588. ápril 4-iki nyilatkozata, — a magyar tanácsosok datum nélküli fölterjesztése, — és Ereszt főhercegnek ápril 10-én a királyhoz intézett jelentése; a bécsi állami levéltárban.

IV.

HORVÁT- ÉS TÓTORSZÁGI GYŰLÉSEK.

1582—1587.

I.

Ungnád Kristóf horvátországi bán 1582. april első napjára, Zágrábba összehívta Horvátország és Slavónia rendit.

Károl;) főherczeg — a szomszéd Stiria ura, ki Rudolf király megbízásából, az 1578-ikévi magyar országgyűlés meg-egyeztésével, Horvátország hadi ügyeinek legfőbb igazgatását kezeiben összpoutosítá — ezen gyűlésre báró Teuffenbacli Servátius haditanácsost, és *Hallak* Vitust, a slavóniai véghelyek főkapitányát rendelte biztosaikul. De az utóbbit súlyos betegség gátolta a megjelenésben. Ennek következtében Teuffenbach báró egyedül képviselte a főherczeget, és a gyűlés megnyitása után bemutató propositióit.

Károly főherczeg, a rendeket kegyelméről biztosítva, előadja, hogy mily buzgalmat és áldozatkészséget tanúsított a véghelyek megoltalmazása körül. Nem kímélte sem a maga vagyonát, sem tartományainak jövedelmeit. Erődítményeket kezdett építeni, és azokat be fogja fejezni. Reméli, hogy a rendek támogatni fogják.

Felhívja a rendeket, erősítsék meg Kapronczát és az ehhez közel fekvő Derye erősséget, melyet a Száva áradásai megrongáltak. Kapronczától Kőrösig és Ivanicsig, valamint Csázma felé, a törökök berohanásainak megakadályozására, emeljenek torlaszokat. Ivanics, Szent-Kereszt, Kőrös, Breszt, Szredicski és Szent-György várakat hozzák jó karba és ajánljanak e célra ingyen munkákat. Rendelkezzenek a korábbi években megajánlott és le nem szolgált ingyen munkák behajtásáról. A Kulpa-vonal védelmére rendelt csapatot szapo-

rítsák. Végre, mivel a múlt évben bő termés volt, ajánljanak a hadak ellátására, ingyen gabonát. ¹⁾

A rendek, ezen előterjesztést mindjárt az első napon tanácskozás tárgyává tették, és megállapították a válasz szövegét.

Köszönik a főherczeg kegyelmének nyilatkozatait, és igyekezni fognak, hogy hűséges szolgálataikkal megérdemeljék azt. Hálájokat tolmácsolják mindazokért, a miket hazájok érdekében a főherczeg tett. Ok a magok részéről készek minden áldozatra. De az ország lakói szomorú állapotban vannak; öt éven át szűk termés volt, minélfogva a jobbágyok alig tudták magokat az éhhaláltól megóvni. Az ország egyébkint is hanyatlott. Slavóniában hajdan tizenötezer porta adózott; jelenleg alig háromezer porta van. Horvátországból pedig csak egy végvár, Ripach, van még keresztény kézben. Mindamellet, a mi hatalmokban áll, azt meg fogják tenni, hogy a végveszélyt elhárítsák.

A legszükségesebb, Ereszt és Szredicski várak fölépítése. Mivel azonban a Kulpán innen nincsen tölgyfa, a Kulpán túli részekről pedig a szállítás imgy veszélylyel jár, — a törököknek nagy őrségük lévén Kosztaniczában; — a rendek készek közfelkelést rendelni, és a Kulpa folyam partjain tábort ütni, míg a jobbágyok a tölgyfát vágják és elszállítják. A főherczeg szintén parancsolja meg a horvátországi és slavóniai kapitányoknak, hogy ha a bán által felhivatnak, ők is küldjék hadaikat a táborba; továbbá a Károlyváros közelében levő hajóhidat bocsássák Breszt várához, a hová egy építést is rendeljenek a szükséges szerszámokkal.

A fölépítendő két várat őrséggel ellátni nem képesek. Mindazáltal a Kulpa-vonal védelmére régebben felajánlott 100 gyalogon felül még ugyanannyit fognak felfogadni és fizetéssel ellátni.

Ivanics megerősítésére ingyen munkákat rendelnek. De a többi váraokról, addig, míg Breszt és Szredicski épül, nem képesek gondoskodni. A Kaproncza közelében levő dernyei

¹⁾ Az előterjesztést nem bír nk. Tartalmát megismerteti a rendek válaszirata.

erőd tárgyában felhívták a főherceg figyelmét arra, hogy Kaproncza várához számos és vagyonos jobbágy tartozik, a kiket a várak erősítésére kellene fölhasználni; azonban Gloyczyer János, kapronczai kapitány, saját földjeinek művelésére és halászatra használja azokat. Ezen eljárása annyira felháborította a rendeket, hogy többen a főurak és nemesek soraiból, különösen Varasd megye rendei, óvás alakjában kinyilatkoztatták, hogy a míg a kapronczai jobbágyok nem teljesítik kötelességüket, ők sem fogják engedni, hogy jobbágyaik a reájok rótt ingyen-munkákat végezzék. Arra kéri tehát a főherceget, parancsolja meg a kapitánynak, hogy a kapronczai jobbágyok ingyen munkáját Dernye és Szent-György várak meg erősítésére fordítsa.

Végre fölkerik a főherceget, ne rójon reájok új terheket, és ne kívánja tőlök, hogy ingyen ajánljanak gabonát. Ezt most könnyen lehet vásárolni és hajókon szállítani. ')

Ezen válaszirat magában foglalta a gyűlés legjelentékenyebb határozatait. A következő két napon a rendek még némely részletes intézkedést tettek Breszt váranak erősítési munkálatai tárgyában, a melyeknek költségeire a zágrábi püspök, a gyűlés színe előtt, ezer forintot ajánlott föl.

A nyolczadi törvényszék üléseinek megnyitását május első napjára tűzték ki. Az ülnökök fizetésére, minden füst után, 10 dénár adót vetettek ki.

Az utak és hidak javításáról rendelkeztek. A Horvátország és a szomszéd tartományok között fenforgó határ-bonyodalmak megszüntetésére, a pozsonyi országgyűlés fölhevására, biztosokat választottak. Végre több magán ügyet intéztek el.

Ezek után a gyűlés ápril 3-án eloszlott.²⁾

II.

Három hónap sem telt el, és a bán újból összehívta a rendeket Zágrábba, június 24-ére.

Ez alkalommal nemcsak *Károly* főherceg, hanem Er-

¹⁾ A gyűlés felirata a «Protocollum Regni Congregationum» czíniú kéziratban, a zágrábi tartományi levéltárban.

²⁾ A gyűlés végzései, ugyanott.

neszt főherceg is — ki *Rudolf* helyett Magyarországot kormányozta— küldött biztosokat; az utóbbi gróf *Thurn József* et, a horvátországi végvárok főkapitányát és *Koldus György* pettau kapitányt; az előbbi *Lossdorf Bernátot*.

Az Erneszt főherceg nevében benyújtott előterjesztés arra buzdította a rendeket, hogy hazájok maradványainak megoltalmazásáról gondoskodjanak. A főherceg elismerését fejezi ki az utolsó gyűlésen Breszt és Szredicski várakra tett ajánlataik fölött; mivel azonban Szent-György, Derye és a többi végvárakban nem kevésbé szükségesek az erődítési munkálatok: nagyobb segély megszavazására hívja fel őket; valamint azon kérdés eldöntésére: vajjon a romlásnak induló hrasztoviczai és topuszkai erősségeket végkép le kell-e rombolni, vagy újra fölépíteni. A topuszkai vár ügyében azt ajánlja, hogy annak őrséggel való ellátását a zágrábi püspök vállalja magára; ha pedig erre nem hajlandó vagy nem képes, adja át a várat, az apátság birtokaival, a királynak, a ki kárptólásul kétszáz tallért fizetne évenként a püspöknek¹⁾. A zágrábi káptallal is tárgyalások indítandók meg Sziszek várának átengedése ügyében.

Hrasztovicza iránt *Károly* főherceg terjesztett elő javaslatot, a mely szerint ama vár föntartása, költség hiányában nem lévén lehetséges, azt le kellene rontatni és őrségét egy más végvárban helyezni cl. Ugyanő, testvérének az ingyen munkák megajánlására vonatkozó kívánatát támogatva, különösen a Károlyváros mellett levő erődítményeket ajánlotta a gyűlés figyelmébe.

Végül Erneszt főherceg azon óhajtását fejezte ki, hogy a Kulpa vonal védelmére tartott 200 gyalog a bán és közvetve Károly főherceg parancsai alá helyeztessék; és hogy a török területre csak a bán engedélyével lehessen betöréseket eszközölni.')

A rendek — végzéseikben — sajnálatukat fejezik ki a fölött, hogy Breszt és Szredicski váraknál az erődítési munkálatokat nem lehetett megkezdeni, mivel Károly főherceg az utolsó gyűlés által (a munkások megoltalmazása, a hajó-híd és

¹⁾ A főhercegek előterjesztéseit csak a végzésekből ismerjük.

szerszámok küldése tárgyában) hozzá intézett kérelmeket nem teljesíté. A munkálatok megindítására újabb határnapot tűznek ki. Szent-György, Ivanics és a Károlyváros melletti erődítményekre ingyen munkákat rendelnek.

Károly főhercegnek Hrasztovicza lerontására vonatkozó javaslatát fájdalommal veszik tudomásul; mert az inkább kétségbeesést kelt, mint reményt az ország föntartására. Utalva a lerontásból eredhető veszélyekre, Isten és a világ előtt óvást emelnek az ellen. Magok részéről azt javasolják, hogy miután Breszt váránál az erődítési munkálatok be lesznek fejezve, Hrasztovicza lakói telepíttessenek oda, és itt a város, az alsó erődítményekkel, rontassék le, ellenben a felső vár erősíttessék meg, és elégséges számú őrség helyeztessék belé. Erneszt főherceget fölkérik, hogy úgy a királynál, mint Károly főhercegnél legyen közbenjáró; eszközölje ki, hogy Breszt, Szredicski és Letovanics várakba őrséget küldjenek; mert a rendek által tartott hadak azon helyek megoltalmazására elégtelenek.

A topuszkai és sziszeki várak átengedése tárgyában biztosokat választottak, a kik a zágrábi püspökkel és a zágrábi káptalannal tárgyalásokat indítsanak meg.

A Kulpa-vonal védelmére tartott gyalogokra nézve a tényleg fennálló viszonyok föntartásátkívánják. Ellenben helyesnek tartják, hogy a bán engedélye nélkül senki se intézhessen török területre betörést.

Végül a rendek egy sérelem megszüntetése végett fordulnak Erneszt főherceghez. Ugyanis a gyűlés színe előtt megjelenvén Batthyányi Boldizsár és Istváufy Miklós követei, előmutatták Radecky István királyi helytartó oklevelét, melynek erejénél fogva a horvát- és tótországi hatóságokat utasítja, hogy a két főúr birtokain levő jobbágyoktól az ingyen munkákat és a füstpénzt be ne hajtásák. A rendek kívánják, hogy a király tiltsa el a helytartót ily oklevelek kiállításától, a melyek az ország szabadságait sértik, és a bán hatóságába avatkoznak; parancsolja meg továbbá a két főúrnak, hogy a végzések értelmében, és más főúrak példájára, kötelezettségeiknek pontosan feleljenek meg. ¹⁾

¹⁾ A gyűlés végzései uyanott.

III.

Az 1583-ik év első hónapjaiban tartott pozsonyi országgyűlés befejezése után, a horvátországi bán, junius 3-ára Zágrábba gyűlést hívott össze, a melyen az országgyűlésről visszatért követek az ott alkotott törvényt bemutatták. Ezek, szokás szerint, kihirdetettek.

Ugnád bán, a király nevében, és Hallek Vitus főkapitány, mint Károly főherceg küldötte, a véghelyek elhanyagolt állapotára hívta föl a rendek figyelmét. Ezek Szent-György, Kaproncza, Kőrös és Ivanics várak megerősítésére ingyen munkákat ajánlottak meg, és egyúttal kimondták, hogy azokban az egy telkes nemesek is kötelesek részt venni. Az al-bán utasított, hogy mindazokat, a kik e tekintetben kötelezettségüknek megfelelni vonakodnak, erőhatalommal szorítsa rá. A főkapitány pedig fölkérte, hogy az erődítési munkálatoknál elfoglalt jobbágyokat és egy-telkes nemeseket oltalmazza meg a portyázó török csapatok támadásától; továbbá, hogy minden véghelyre küldjön egy építészeti felügyelőt.

A király kívánta, hogy Varasdon a ferencz-rendnek elégett zárdája élelmiraktárrá alakíttassák át. A rendek ehhez nem adják beleegyezésüket. «Mivel — ugyanis — a zárdát a hajdani magyar királyok az isteni tisztelet czéljaira emelték,» nem érzik magokat feljogosítva, hogy azt világi czélokra fordítsák.

A király azon kívánatot, hogy gabonát ingyen ajánljának a hadsereg ételmezésére, szintén nem teljesítik. Mivel, tudomásuk szerint, a régebben ajánlott gabonát sokan még nem szolgáltatták be: az al-bánt utasították, hogy azt hajtsa be. Egyúttal kijelentették, hogy a jövő gyűlésen újabb ajánlatról fognak tanácskozni.

A szállítóknak fizetendő fuvar-díjak meghatározását is a jövő gyűlésre halasztották, a melyet már most július 22-ére kihirdettek.

A kapronczai kapitány ellen a korábbi gyűléseken is emelkedtek panaszok; névszerint azért, mert a várhoz tartozó obbágyokat saját földjeinek művelésére használja föl. Most

súlyosabb vádak kerültek ellene szőnyegre; hogy t. i. több birtokot erőhatalommal elfoglalt, az ország szabadságait megsértette, az igazságszolgáltatás menetét akadályozza, A rendek azon kérelemmel fordulnak a királyhoz: »vesse ki körülkből« az erőszakos kapitányt; míg a főkapitányt — a kit marasztalásokkal halmoznak el — fölkérik, hogy azokat, a kik a kapronczai kapitánynak törvényellenes tetteiben segítségére vannak, fékezze és büntesse meg. *)

IV.

A július 22-re kihirdetett gyűlés ezen napon csakugyan megtartott,

Azonban a király által kért gabonát — a rendek most sem ajánlották meg. Utaltak arra, hogy a termés szűkén ütött ki. Egyúttal sürgették az utolsó ajánlat hova fordításáról a számadások előterjesztését.

Hasonlag nem voltak a rendek rábírhatok, hogy a Kulpa-vonal védelmére rendelt gyalog-had létszámát 200-ról 400-ra emeljék. A 200 gyalog fizetésére minden füst után 2 forintot szavaztak meg. Intézkedtek a füst-pénz és az ingyen-munkák hátralékainak behajtásáról.

A király újlag előterjesztette azon ajánlatát, mely szerint Sziszek vára- és tartozékaiért a zágrábi káptalannak, cserében, megfelelő értékű birtokokat kész adni, Slavóniában vagy Magyarországon. A rendek megjegyezvén, hogy Slavóniában a királynak nincsenek birtokai, fölkérik őt, hogy a mennyiben magyarországi birtokokat ajánlana, a káptalannal közvetlenül bocsátkozzék tárgyalásokba, és kösse meg az alkut. Tekintettel a szűk termésre, szabályozzák az üzletet, mely a gabona és tengeri só becserélésénél köttetik.

Végül több magán-ügy tárgyalattott,²⁾

V.

Ungnád Kristóf, a ki 1578 óta viselte a báni tisztelet, 1584 elején lemondott hivataláról. A király *gróf Erdiidy Tamást*

1) A gyűlés végzései a zágrábi protocollumban.

2) A gyűlés végzései ugyanott.

nevezte ki utódjává, és, ünnepélyes beiktatása végett, ápril 8-ára Zágrábba gyűlést hirdetett, a melyre királyi biztosul Ungnád Dávidot küldötte.

A gyűlés csak ápril 10-én nyitott meg.¹⁾ A királyi biztos, ki, szokás szerint, küldöttség által hivatott meg, midőn a rendek körében megjelent, közlé a király kegyelmes üdvözlését, felolvastatá az új bán kinevezési oklevelét, és bemutatta őt a rendeknek, a kiket engedelmességre intett. Mire a bán átvette az ország zászlaját, letette a hivatali esküt, fogadta a rendek szerencsekívánatait, és bemutatá *Zabóki Jánost*, mint albánt, egyúttal Zágráb és Kőrös megyék főispánját.

Ezután a királyi biztos előtérj észte a király kívánatait, hogy t. i. a rendek a végvárak megerősítésére ingyen munkákat ajánljanak; a közöltségen tartott hadak számát 200-ról 400-ra emeljék; ingyen gabonát szolgáltatssanak a hadak élemezésére; a közfelkelés ügyét szabályozzák; Sziszek várának a zágrábi káptalan részéről átengedését eszközöljék.

A rendek azonnal tárgyalás alá vették a királyi propositiót, és a következőkben állapotok meg. A Kulpa vonal védelmére, a breszti gázlőhely közelében, a bán által meghatározandó helyen, új erősséget fognak építeni, a mely célra ingyen munkákat és a zágrábi olvasó-kanonok által kezelt országos pénztárból 800 forintot ajánlanak fel; a munkások megoltalmazására, a bán és az összes rendek junius elsején táborba fognak szállani. Továbbá Kaproncza, Kőrös és Szent-György várak megerősítésére szintén ajánlanak ingyen munkákat.

A hadakat szaporítani nem képesek; minélfogva ez év-

¹⁾ Ungnád Dániel 1584. ápril 16-án Zágrábból Erneszt főherceghez intézett jelentésében a késedelem egyik okául azt adja elő, hogy »der Khriegs Zalmeisterisch Diener . . . zu Petthaw hinden verbliben . . . aucli den Hauptfanen, ohn den ich den neuen Whann nicht hab einsetzen khönnen, noch darzue bey sich behalten. Welches . . . die Stendt, die si ch der schweren Zerung beschwert, nicht wenig offendiert hat . . . Der neue Whann den Stenden alspladt er den Hauptfanen von Ir. Mt. wegen überrimbt, ein absonderlichen Aid, weil er den Fann selbs in der Hand hellt leisteu niuesz, daher sich auch nicht hett thuen lassen, dasz man der altén Whann Hauptfanen intzwischen hett brauchen khüenen.« (Eredetije a bécsi udvari kamara levéltárában.)

ben is csak 200 gyalogot fognak tartani, és a költségek fedezésére minden füst után 2 forintot vetnek ki. A mennyiben a befolyó pénzből felesleg maradna, azon a bán hadakat fogadjon a Száván inneni hegyek oltalmára, az oláh rablók betöréseinek meggátlása végett. Ezzel kapcsolatban panaszt emelnek a király előtt, Batthyányi Boldizsár, Istvánfy Miklós és Zrínyi György ellen, kik a korábbi gyűléseken megszavazott adóknak a saját jobbágyaik részéről megfizetését megtagadják; minélfogva a többi urak és nemesek óvás formájában kijelentették, hogy ha amazok kötelezettségeiket nem teljesítik, ők is az adók fizetését meg fogják tagadni. — A rendek fölkérik tehát a királyt, adjon rendeletet a bánnak, hogy fegyverhatalmával szorítsa az ellenszegülőket engedelmességre.

Az ingyen gabona, Sziszek vára és a varasdi magtár ügyében ismétlik az utolsó gyűlésen tett nyilatkozatukat. A közfelkelés tárgyában pedig a magyarországi törvényekre utalnak, a melyek Horvát- és Slavonországban is érvénynyel bírnak.

A rendek, midőn az említett ingyen munkákat és adót megszavazzák, nem mulasztották el Slavónia szomorú állapotát feltüntetni. Lakossága tetemesen megfogyott; a szerencsétlen jobbágyok, nem bírván elviselni a reájok nehezedő terhek súlyát, tömegesen kivándorolnak. A rendek tehát Károly főherceghez folyamodnak, kérve, hogy Stiria és Krajn rendéinél, Slavónia védelmére segílyt eszközöljön ki, E mellett egy más kérelemmel is fordulnak hozzá.

Ugyanis Thurn gróf, a horvátországi véghelyek főkapitánya, a gyűlésre küldött követei által bejelentő, hogy Hrasztovicza városnak sőt külső erődítményeinek lerontása keresztülvitetett; sőt fenyegetődött, hogy magát a várat is le fogja rontatni, ha a rendek a védelem eszközeiről nem gondoskodnak.

Ezen jelentés nagy felháborodást idézett elő, melyet a két bán (a régi és az új) csak nagy bajjal tudott lecsillapítani. ¹⁾

¹⁾ Ungnád Dávid idézett jelentésében olvassuk: »Und wiwol anfangs bey höben und niedern der Einrausung Chrasztowitz halben ein grosz gewürbel ... so haben doch die baiden Whannen das geschray . . . gestillt.«

A rendek kinyilatkoztatták, hogy már a város lerontását is nagy szerencsétlenségnek kell tekinteniük; főleg a Kulpa és Száva közötti terület lakói a végső veszélynek vannak kitéve, minélfogva kivándorlásról gondolkodnak. A rendek tehát úgy a királyt, mint Károly főherceget arra kéri, parancsolják meg a főkapitánynak, hogy Hrasztovicza várát ne rontsa le, sőt inkább kitelhetőleg erősítse és védje meg.

Az új bán is tett a gyűlésnek előterjesztést, néhány kisebb erődítmény ügyében, a melyekre a rendek ingyen munkákat ajánlottak meg. Megállapított továbbá, hogy az ország privilegiumjai, melyek eddig a zágrábi nagyrépost őrizetére valának bízva, ezentúl a zágrábi sz. István-egyház kincstárában, az ország pecsétje alatt, őriztessenek.

Az új albán ellen a gyűlésen, némelyek a rendek közül súlyos vádakkal léptek fel; hogy gyilkosokat tart szolgálatában, és hogy önkényesen idegen jószágokat foglalt el. Az albán arra válaszoló, hogy az első vád tárgyában per foly. A másik pontra nézve kijelenté, hogy ha bebizonyítatik, hogy illetéktelenül bír valamely jószágot, kész azt visszabocsátani. A rendek intézkedtek, hogy a jogos tulajdonosok igényeiket, az albánnal szemben érvényesíthessék.

Vége a nyolczadi törvényszék ülnökei megválasztottak, és több magánügy intéztetett el. *)

Ezen végzések megalkotása csak két napot vett igénybe. A rendek már april 12. én délben meghívták a magok körébe a királyi biztost, és értesítették, hogy a király és Károly főherczeg előterjesztéseinek minden pontjára nézve megállapodásra jutottak; és hogy végzéseiket írásban fogják átnyújtani. Ez másnap meg is történt.

A kir. biztos megütközött ugyan azon, hogy a rendek csak végleg megállapított végzéseiket mutatták be neki, és így a további tárgyalások útját elzárták. De midőn értesült, hogy ezt a régi gyakorlat így hozza magával, megnyugodott. És a gyűlés szétoszlott.²⁾

¹⁾ A végzések ugyanott.

²⁾ »Es ist mir zwar fremd fürkhtunen — írja többször idézett jelentésében — dass sy mir die Antwort nicht zugleich eröffuet, damit wo

VI.

A horvát- és tótországi rendeknek panasza, melyet az adó-fizetést megtagadó urak ellen emeltek, meghallgatásra talált az udvarnál.

A legközelebbi gyűlésen, mely 1584. szeptember 20-án tartatott, a bán bemutatá a királyi rendeletet, melyben őt megbízta, hogy a slázadó« mágnások ellen a törvények által megengedett kényszer-eszközökkel lépjen föl, és szorítsa engedelmességre.

A gyűlés elhatározta, hogy a királyi rendelet az ellenszégülőkkel közöltetni fog, október 16-dika végső határnapú tüzetvén ki nekik; ha addig adó-tartozásukat ki nem fizetik, a bán fegyveres erőt fog ellenük vezetni. A rendek kötelesek a bánhoz csatlakozni, és azoktól, a kik felhívására meg nem jelennek, birság (birtokaik minden füstje után 6 forint) fog behajtani.

A pozsonyi országgyűlés által megszavazott országos adó behajtása tárgyában is történtek intézkedések.

Felolvastatván Erneszt főherczeg leirata, melyben a rendeket inti, hogy a breszti erősség építésének befejezését siettessék, a rendek úgy ezen czélra, mint más várak (Bozsáko, Rokonok, Kaproncza stb.) megerősítésére is ingyen munkákat ajánlanak.

Az albán ellen az utolsó gyűlésen emelt vádak újra szóba hozatván, a kiküldött bírák utasítottak, hogy az ügy elintézésére határnapot tűzzenek ki.

Végre, mivel tapasztaltatott, hogy a gyűlésekre csekély számban jelennek meg a rendek, felhivatott a bán, hogy azok ellen, kik a gyűléseken meg nem jelennek, a törvényekben megszabott büntetéseket alkalmazza. *) —

Azon urak, kik ellen a királyi rendelet és ezen gyűlés végzései a kényszerítő-eszközök alkalmazását mondták ki, nem mulasztották el e miatt az udvart és a kormányt panaszaikkal

Replicirens vou nöten gewest ware, icli die weitere Notdurfft hatt angebracht . . .«

¹⁾ A gyűlés végzéseinek eredeti példánya a bécsi udvari kamara levéltárában. Megvannak a zágrábi protocollumban is.

ostromolni. Többen a megerősítés megtagadását javasolták. És a magyar királyi tanács — melynek tagjai között az érdekeltek egyike: Istvánfy Miklós előkelő helyet foglalt el — azt ajánlotta, hogy a király csak ideiglenesen, a jövő országgyűlésig erősítse meg a végzéseket, és pedig úgy, hogy azok visszaható erővel nem bírván, csak a jövőben felmerülő adóhátrétekora nézve bírnak érvényesül. ¹⁾

Ellenben Ungnád Kristóf — az előbbi bán — határozottan a végzések megerősítése mellett szólalt fel. És Erneszt főherczeg is az ő véleményét fogadta el. ²⁾

VII.

A tárgyalások a júniusi gyűlés végzéseinek megerősítése iránt még folyamatban voltak, mikor Erdődy Tamás bán,

¹⁾ Erneszt főherczeg 1584. október 17-én felterjeszti a végzéseket a királynak. A fölterjesztés küllapjára Draskovics kalocsai érsek és canczellár a következő észrevételt jegyzé: »In Articulorum Slavonicorum confirmatiouem consentire non possum. Habitura est M. s. 1. Diétám in Hungária, eotunc tractetur de hoc negotio in pleno Consilio Hungarico. Colocensis. e A magyar tanácsosok — az egri, pécsi, váczai püspökök és Istvánffy — 1584. nov. 27-én Pozsonyban kelt fölterjesztésükben többi között írják: »In colligendis restantiis eius pecuniae, quae ad tenendos prope Colapim pedites decreta est, videntur nimium severas multae extorquendae leges praescripsis, ita ut plures ex Regnicolis ea re se grauari conquerantur . . . Videretur, propter euitandas maiores querelas ac etiam tumultus, qui in exigenda multa huiusmodi inter Regnicolas oriri possent, hosce Articulos . . . usque ad futuram diétám R. Hungáriáé general em confirmandas esse, idque ea conditione, ut ipsa confirmatio non ad praeteritum tempus , séd ad futurum suffragari de beret.«

²⁾ *Ungnád Kristóf* egyebek közt kiemeli: »So hat auch Herr Istvánfy, so sich gleichfals unterschrieben, unter denen die sich widersetzen, fast die meisten gueter im selben Land, der wird auch das nit Ságén, was zu seiner Sachen undienstlich ist.« Erneszt főherczeg 1585. február 20-iki fölterjesztése végén így szól: »Ich sieh ainmahl nitt weil diszorts viel Versamblungen und Landtag gehalten, und niemals umbgestossen worden, wie auch diesel* negste Schluss, entweder retractirt oder . . . conditionirt werden sollte, weil auch solches gemainem Wesen in allén zu sondern Nachtel und Schaden geraichen würde.« (Mindezen iratok a bécsi udvari kamara levéltárában.)

1584. december 20-ára a gondjaira bízott tartományok rendéinek újabb gyűlést hirdetett.

Itt Erneszt főherczeg nevében felhívta a rendeket, hogy a pozsonyi országgyűlés határozata értelmében, a Horvátország és a szomszéd tartományok közt fenforgó határ-kérdések elintézésére biztosokat küldjenek ki. Ez megtörtént, és ápril 8-ika állapotott meg a bizottság működésének megkezdésére határnapul.

Károly főherczeg Írásban felhívta a gyűlés figyelmét a horvátországi végváarak, különösen Károlyváros megerősítésére és élelmezésére. A rendek ingyen munkákat rendeltek. De ingyen gabonát most sem ajánlottak. Azon panaszt illetőleg, hogy Károlyvárosban az élelmi czikkek ára túlságosan magas, kijelentették, hogy annak oka maga a károly városi őrség, mely nagy zsolddal lévén ellátva, magas árakat ajánl az élelmi czikkekért.

A bán előterjesztvén, hogy a Kulpán túl lakó urak és nemesek az engedelmességet meg szokták tagadni: a gyűlés kinyilatkoztatá, hogy azok szintűgy alá vannak vetve hatáságának, mint a tartományok egyéb lakói; és felhívta őt, hogy az ellenszegülőket erőhatalommal szorítsa engedelmességre.

A bán által elrendelt fölkelés, a gyűlésekről elmaradó rendek és az adó-hátralékok tárgyában, megujtattak a korábbi végzések.

A bán kijelenté, hogy a nyolczadi törvényszék legközelebb tartandó ülészakát már az új, javított naptár szerint fogja kihirdetni. A gyűlésen jelenlevő urak és nemesek közül többen felszólaltak ezen újítás ellen. Minthogy — így szóltak — Magyarországbán a rendek a régi határnapok megtartását követelték »Horvátország és Slavónia rendeire nézve pedig a magyarországi jog bir érvénynyel«: arra kérték a bánt, hogy a törvényszékek tartását, míg a magyar országgyűlés ez ügyben határoz, halaszsa el. ¹⁾

VIII.

Az 1585. márczius 11-én tartott gyűlést első sorban Károly főherczeg előterjesztései foglalkoztatták. Vonatkozva

¹⁾ A gyűlés végzései a zágrábi protocollumban.

az utolsó gyűlés végzésére, értesítő a rendeket, hogy a határ-igazítás végett kiküldött biztosok működésének megkezdésére korai határnapot tűztek ki; minthogy előbb Stíria és Krajn rendéitől információt kell kérnie.

A gyűlés azt válaszolá, hogy az 1581-ik évi pozsonyi országgyűlés végzése értelmében küldötte ki a biztosokat; és fölkéri a főherceget, hogy a két tartomány részéről is, a kitűzött határnapon jelenjenek meg a biztosok.

Ugyancsak a főherceg előtt panasz emeltetett a károlyvárosi főkapitány ellen, a ki két horvát nemest önkényesen letartóztatott. A főherceg átküldé most a főkapitány vádiratát. Ez nem elégté ki a rendeket, sőt inkább erélyes nyilatkozatra késztető őket. »O felsége — így szólnak — a horvátországi és slavóniai véghelyek fölött a főhercegre bízta a felügyeletet; de nem olyképen, hogy a horvátországi főkapitánynak szabadságában álljon ő felsége hű rendéit, ő felsége esküjének és az ország törvényeinek sérelmére, ősi szabadságaiktól és kiváltságaiktól megfosztani.« A főkapitány ellen ugyanis egyéb panaszai is vannak, főleg erőszakos birtokfoglalásai miatt. Ünnepeles óvást emelnek, és kéri a főherceget, hogy utasítsa őt rendre. Egyébkint a jövő magyar országgyűlésre küldendő követeik által ő felségéhez is fognak fordulni.

A főherceg a végvárak ügyét a rendek figyelmébe ajánlotta. Azok intézkedtek a hátralékban levő ingyen-munkák leszolgálása iránt, újakat is ajánlottak, és megállapították a munkálatok sorrendét.

A főherceg felhívta a rendeket, hogy Zágrábból két ágyút és 600 golyót ingyen szállíttassanak Varasdra. A rendek ellenben, kiemelvén, hogy az ágyúk Zágrábban is biztos helyen vannak, és elszállításuk hire a törököt támadásra bátoríthatná, arra kéri a főherceget, hogy hagyja azokat továbbra is mostani helyökön.

A füstpénz kivetése a jövő gyűlésre halasztott. A nyolczadi törvényszékek tárgyában rendelkezések történtek. Es több magánügy intézteiét el. ')

1) A gyűlés végzései a zágrábi protocollumban.

IX.

1585. július első napjára, a bán, a király parancsából, gyűlést hirdetett; főleg azon czélból, hogy Károlyvárosnak élelmi szerekkel való ellátása iránt megfelelő intézkedések tétessenek.

A bánnak erre vonatkozó előterjesztésére a rendek kijelentették, hogy miként a múlt esztendőben, úgy a jelen évben is, jelentékeny mennyiségű gabona szállított Károlyvárosba, és a szállítók ajánlkoztak, hogy ha kívánatik, még többet hoznak piacra; a bő termés következtében, a szükségletet könnyen lehet fedezni, a zabot kivéve, mely szűkén termett.

Károly főherczeg a Károlyvárosnál régóta tervezett hid felépítését sürgeté. A rendek a főherczeg emlékezetébe hívták, hogy ezen célra az 1584. decemberben tartott gyűlésen tetemes ingyen munkát szavaztak meg; azonban az e végből oda rendelt jobbágyokat a kapitány más célra, egy új erőd építésére használta föl. Mindazáltal, tekintettel a főherczeg kérésére, másodízben is ajánlanak ingyen-munkásokat; valamint Szent-György várának megerősítésére is.

Ugyancsak az 1584. decemberi gyűlésen a nyolczadi törvényszékek tartása addig elhalasztott, míg a magyar országgyűlés a kalendárium ügyében határoz. Mivel azonban az országgyűlés késik, és a nyolczadi törvényszékek elmaradásából komoly bajok származnak; határozott, hogy a nyolczadi törvényszék már július 25-én kezdje meg ismét üléseit; megválasztattak az ülnökök, a kiknek fizetésére, minden füst után, 12 dénár szavaztatott meg.

A néhány nap előtt elhunyt Petricsevich János al-ítélőmester helyébe Urnóczi Mihály választott meg, és részére, minden füst után, 8 dénár szavaztatott meg.

A rendek, hadak tartására, minden füst után 2 forintot szavaztak meg. Ezen végzés nem hozott egészen egyhangúlag. A távollevő Zrínyi grófok és Draskovich Gáspár követői elene szavaztak. A rendek ennél fogva, nem tartván méltányosnak, hogy ezen urak kötelességeik teljesítése alól elvonják magokat, elhatározták, hogy a Zrínyi grófok és Draskovics Gáspár, bír-

tokáikon minden öt füst után egy puskás gyalogot és minden busz füst után egy lovast szereljenek föl, és bocsássanak a bán rendelkezésére. Együttal fölhívták a bánt, hogy a Zrínyi grófok birtokai után sok év óta nem fizetett füstpénzt hajtsa be.

Mikáczi Miklós, zágrábi prépost, mint tartományi pénztárnok, benyújtván számadásait, ezek rendben találtattak, és részére, buzgó fáradozásainak elismeréséül, a rendek a hátralékokból 45 forint 25 dénár tiszteletdíjat ajánlottak meg.

Szükségesnek mutatkozott a leányrablók ellen az 1562-ik évi gyűlésen hozott végzéseket megújítani. ')

X.

Ezen gyűlés után szokatlanul hosszú idő, több mint kilencz hó, telt el, míg a rendek ismét összegyűltek.

Az 1586. april 20-ára összehívott gyűlésen, mint Erneszt és Károly főherczegek biztosai: Braun Erasmus, hadi tanácsos és Hallek főkapitány jelentek meg. Előterjesztésökbeu a várak megerősítésére és élelmi szerekkel való ellátására, valamint a hadak szaporítására hívták fel a rendeket.

Ezek Szredicski, Kaproncza, Szent-György, Dombró, Kőrös és Ivanics várak megerősítésére ingyen munkákat szavaztak meg; felszólítván a bánt, hogy azokkal, a kik jobbagyaikat a kijelölt helyekre küldeni vonakodnak, mint lázadókkal bánják el. Hallek főkapitányt pedig fölkérték, hogy oltalmazza a jobbagyokat, és felügyeljen a munkákra.

A károlyvárosi hid építésére másodízben kirendelt munkásokat a kapitány most sem használta fel ezen czélra. Harmadízben is felajánlják azokat; és kifejezik azon reményüket, hogy a hid most végre el fog készülni.

A rendek áldozatkészségökben még tovább mentek. Készeknek nyilatkoztak arra, hogy az ő költségükön tartott hadak számát 200-ról 300-ra emelik; bár az e czélra megszavazott adókat Zrínyi György és Batthyányi Boldizsár még folytonosan nem engedték jószágaikon behajtatni; sőt példájok által csábítatva, többen az urak közül követeik által ün-

1) A gyűlés végzései ugyanott.

nepélyesen kijelentették, hogy a jövő magyar országgyűlésig nem fognak adót fizetni.

A főherceg azon fölszólítására, hogy ingyen gabonát ajánljanak, és Zágrábban egy romba dőlt kolostort raktárrá alakítsanak át, a rendek azt válaszolták, hogy arra nem képesek. A rendek sürgették a határok kiigazítását és az adóhátralékok behajtását.

A gyűlés előtt elhaltak Zabóki János al-bán és Petbe Imre ítélőmester. A rendek elismeréssel nyilatkoztak érdekeikről. A bán bejelentette, hogy Jamniczai Imprich Lászlót al-bánná és Szombathelyi Mártont ítélőmesterré nevezte ki.

Zágráb és Kőrös megyék alispánjai és szolgabirái a gyűlés színe előtt lemondottak hivatalaikról. A rendek a lemondást nem fogadták el. ')

XI.

A 1587-iki évhen két gyűlés tartatott. Az első január 5 én.

A rendek, hadak tartására, néhány főur és nemes követeinek ellenzése daczára, két forint füst-pénzt szavaztak meg. És felhívták a bánt, hogy azok ellen, a kik az adófizetést megtagadják, fegyver hatalmával lépjen fel, és felkelést rendeljen.

Mínhogy a bán, Ivanics közelében, Ali béget, ki 5000 emberrel jött az ország pusztítására, megverte, és maga a vezér is a csatában elesett; attól lehetvén tartani, hogy Ferhad basa, elesett testvére halálát megboszulandó, támadást fog intézni: a rendek elhatározták, hogy ez esetben a bán, az 1547-ik évi magyar országgyűlés XII. czikke értelmében közfelkelést rendeljen, és azokat, a kik a táborban meg nem jelennek, a táborozási költség kétszeres összegének erejéig bíróságolja meg.

A rendek több erősség számára ingyen-munkákat szavaznak meg.

Sürgetik az adószedők számadásainak benyújtását, a hátralékok behajtását, a határok kiigazítását. Rendelkeznek a nyolczadi törvényszék megtartásáról, ülnököket választanak, és ezek fizetésére minden füstre 10 dénárt vetnek ki.²

¹) A gyűlés végzései ugyanott.

²) A gyűlés végzései ugyanott.

XII.

A második gyűlés (1587) szeptember 27-re hivatott egybe.

Felolvastatván a pozsonyi országgyűlésre szóló királyi meghívó levél. Horvátország és Slavónia követeiül megválasztottak: Zelnicezi Miklós zágrábi olvasó-kanonok, Urnóczi Mihály alítélőmester és Vragovics Kristóf varadi alispán. Ezeket egyebek között megbízták, terjeszszék az országgyűlés elé a rendek panaszát az adó behajtását akadályozó főurak ellen. Ez ügyben Károly főherceg közbenjárását is kikérték.¹⁾ A kikének, valamint a törvényszéki ülnököknek, költségeik fedezésére, minden füst után 20 dénárt szavaztak meg.

Hallek főkapitány küldöttei, Kastellánfi István és Gazvani István kapitányok, Károly főherceg nevében, a slavoniai végvárok tárgyában előterjesztést tettek. Azonban a rendek csak a hátralékos ingyen-munkákról intézkedtek; új ingyen munkákat, a gazdasági munkák folyamatban lévén, egyelőre nem ajánlottak; ezt a jövő gyűlésre halasztották. Ingyen gabonát sem ajánlottak; hivatkozva a keresztény «irgalmaság» sugallatára, mely a jobbágyok kímélését követeli; és arra, hogy pénzért könnyen be lehet szerezni a szükséges gabonát.

Kijelentik, hogy a 300 gyalogot ezentúl is eltartandják, sőt számukat, ha lehet, szaporítani fogják.

A rendek engedelmességet ígérnek az albánnak, ki az Erneszt főherceghez elutazó bánt helyettesíteni.²⁾

¹⁾ Az instructio egyéb pontjait nem foglalták a végzésekbe.

²⁾ A gyűlés végzései a zágrábi protocollumban.